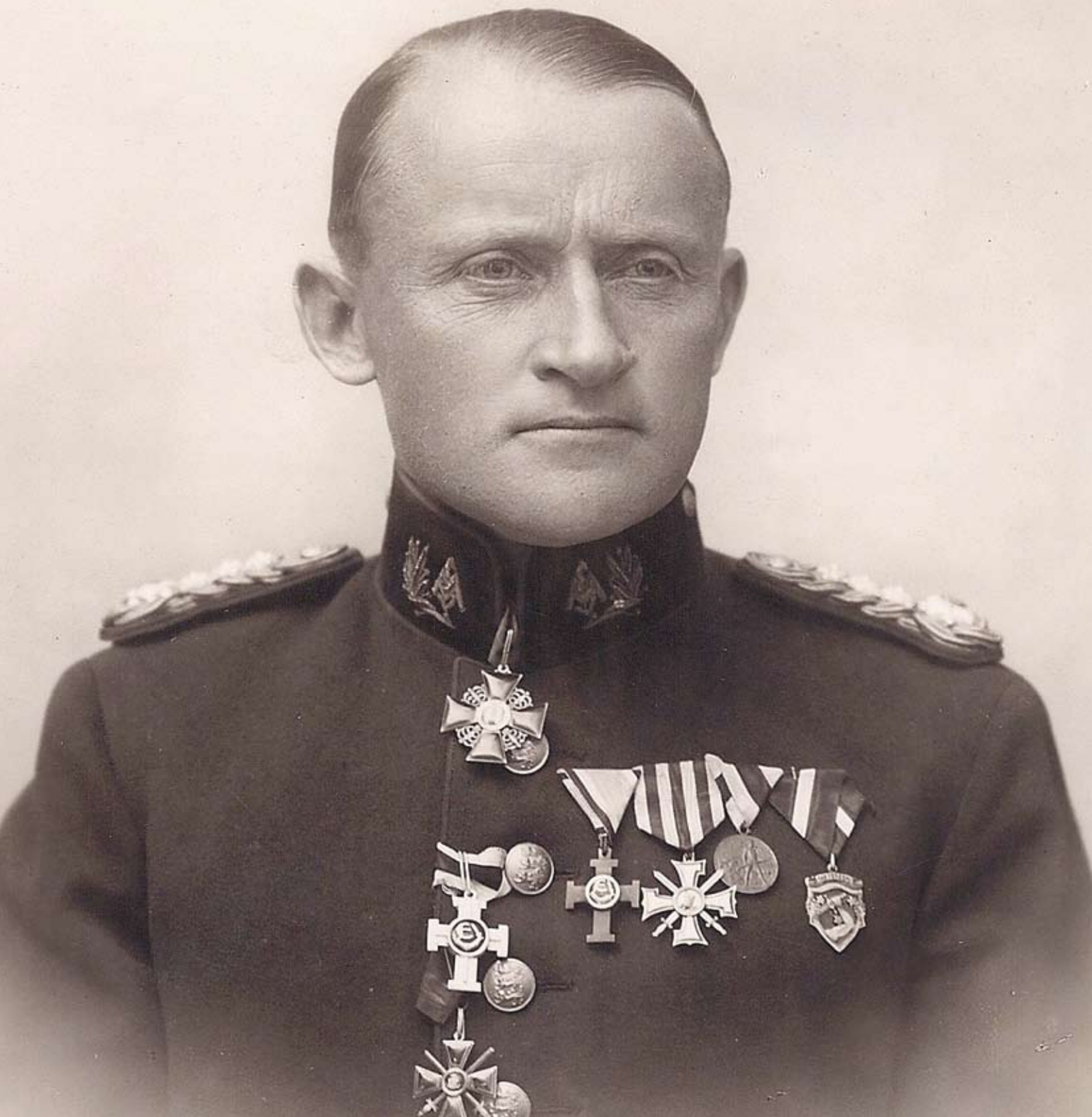

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab

September 2010 65. årgang nr. 3

Foto: Lars Schmidt.

Vestvolden herligt udflugtsmål for børn.

Charlottenlund Fort.

Københavns befæstning opstår som kulturattraktion

Med lanceringen af Trekroner, der byder på dramatiske filmoplevelser og opdagelsesture på fortet, er revitaliseringen af Københavns befæstning skudt i gang. **Af Henrik Denman**

Københavns befæstning blev udbygget og forstærket mellem 1858 og 1918, så den udgjorde en forsvarsring omkring København. I dag ligger befæstningen efterhånden godt camoufleret af den vildtvoksende natur og tidens tand – og hos mange danskere er kendskabet til befæstningens historie og anlæg meget begrænset.

Det skal ændres ved at revitalisere hele befæstningen, der skal genopstå som en sammenhængende helhed, som forener et stykke Danmarkshistorie med enestående kultur- og naturoplevelser. Den omfattende forsvarsring, der snor sig rundt om Storkøbenhavn, skal synliggøres og formidles som den samlede attraktion, den er. De tilhørende bygningsværker og naturarealer skal sikres, renoveres og udvikles, så de bevares for eftertiden.

Initiativet til projektet er taget af Skov- og Naturstyrelsen, Kulturarvstyrelsen og Realdania, som også er med til at realisere det via et partnerskab. Parterne har afsat 175 mio. kr. til projektet.

Den 25. juni kunne Kronprinsparret gå forrest ved den officielle åbning af

en del af befæstningen, nemlig søfortet Trekroner – og dermed er revitaliseringen af Københavns nyere befæstning skudt i gang.

Digitale oplevelser

Det gamle søfort har slået dørene op for nye digitale oplevelser, der henvender sig til både børn og voksne. I Trekroners kasematbygning kommer de besøgende til at opleve et nyt filmrum,

hvor billede, lys og lyd smelter sammen og giver en dramatisk oplevelse af Slaget på Reden i 1801. Der er også etableret en udstilling, som formidler befæstningens historie. I kælderen kan børn og voksne gå på opdagelse med særlige befæstningslommelygter. Lyset fra lygten aktiverer forskellige lyd- og lysinstallationer, der vækker Trekroners tidligere besætning til live.

Udenfor kan publikum nyde udsigten ind over Københavns skyline. Har man en iPhone eller smartphone, kan man hente en nyudviklet applikation, der viser, hvor f.eks. Charlottenlundfort og Vestvolden ligger. Applikationen kan også vise, hvor Slaget på Reden præcis fandt sted.

Næst på programmet er Garderhøjfortet, som skal åbne i 2011, og Vestvolden i 2012.

Den historiske baggrund for Københavns befæstning er englændernes angreb på København. Det var et alvorligt nederlag for landet, men blev samtidig begyndelsen til diskussionen om, hvordan hovedstaden kunne forsvares i fremtiden. Rundt om København blev der derfor i slutningen af 1800-tallet lagt en fæstningsring, baseret på datidens højt udviklede militære teknologi.

Befæstningsdagen. En stor oplevelse for alle raske drenge i alle aldre.

Foto: Mikael Schlosser.

Befæstningen skal genopstå som en sammenhængende helhed, som forener et stykke Danmarkshistorie med enestående kultur- og naturoplevelser.

Politisk strid

Københavns befæstning består af nye og gamle søforter, landforter og den lange Vestvold. Selv om befæstningen blev skabt for at forsvare hovedstaden mod fjendtlige angreb, var den årsag til heftig politisk strid.

Efter Englandskrigen var alle klar over, at Københavns gamle volde fra 1600- og 1700-tallet ikke længere kunne forsvare hovedstaden. Moderne artilleri havde intet besvær med at nå hen over voldgrave og volde, og der var derfor behov for et helt nyt forsvarsværk. Som første fase opførte man i 1850- og 60-erne et antal nye søforter, og de eksisterende søforter blev forstærket. Men politikerne kunne ikke blive enige om en samlet plan for Københavns forsvar.

I Rigsdagen, der bestod af et Folketing og et Landsting, var meningerne stærkt delte i forsvarsspørgsmålet. Bondepartiet Venstre, der havde flertal i Folketinget, ønskede en folkevæbning, en slags hjemmeværn, og et forsvar af hele Danmark. Godsejerspartiet Højre, der havde flertal i Landstinget, ønskede et forsvar koncentreret om København med en ny, stærk befæstning. Spørgsmålet endte som en uløselig politisk hårdknude.

På trods af den politiske hårdknude gik anden fase af arbejdet med Københavns nye sø- og landbefæstning i gang i 1885. Det skete delvis på privat initiativ fra en Højrevenlig forening, ”Den frivillige Selvbeskatning til Forsvarets Fremme”, som for indsamlede midler nåede at bygge Garderhøjfortet og påbegynde Lyngbyfortet.

En enorm arbejdsplads

Politisk blev hårdknuden om befæstningen løst af konseilspræsident J.B.S. Estrup fra Højre. Han styrede uden om Folketingets flertal ved hjælp af så-

kaldte provisoriske – dvs. midlertidige – finanslove, der var godkendt af regering, Landsting og kongen i perioden fra 1885 til 1894. Venstre protesterede skarpt, og Københavns befæstning blev nærmest symbol på Danmarks politiske hårdknude, men i 1894 indgik parterne forlig, Estrup gik af, og byggeriet på fæstningen stoppede.

Fæstningsanlægget på land kom mod vest til at bestå af en næsten 15 km lang, sammenhængende vold, Vestvolden, fra Avedøre til Utterslev Mose; mod nordvest og nord af en række forter og kanonbatterier samt planlagte oversvømmelsesområder.

Hvis krigen brød ud, skulle fjenden afskæres ved at lede vand ud fra Furesøen via Lyngby Sø mod øst ud til Klampenborg og mod syd gennem Gentofte Sø via Søborg Kanal til Utterslev Mose. På den måde ville et kæmpe område blive oversvømmet med ca. en meter vand, som ville gøre det meget svært for fjenden at trænge frem. Der blev til det formål gravet en fæstningskanal fra Furesøen til Lyngby, og et stemmewærk blev bygget til at hindre vandet i at løbe i den gamle Mølleå.

I løbet af otte år var gennemsnitlig omkring 2.000 arbejdere fast beskæftiget med at bygge fæstningen. Især Vestvolden var en enorm arbejdsplads. Søbefæstningen bestod af nye forter ved Charlottenlund og Kastrup samt på Middelgrunden i Øresund. Middelgrundsfort er endnu i dag én af verdens største menneskeskabte øer. To batterier ved Hvidøre og Avedøre skulle forhindre fjenden i at landsætte tropper bag ved fæstningsringen.

Københavns befæstning er således et af Danmarkshistoriens største anlægsarbejder. Selve befæstningsanlæggene i den nye befæstning blev bygget af beton, og formentlig udgjorde befæstningen indtil da ét af de største betonbyggerier i verden.

Kort over Københavns Befæstning.

PS: Chakoten vil løbende skrive om arbejdet med revitaliseringen af Københavns befæstning og om de enkelte projekter, efterhånden som de bliver gjort klar og åbnet for offentligheden.

Chakoten

INDHOLD

- 2** Henrik Denman: Københavns befæstning.
- 4** Redaktøren orienterer.
- 6** Soldaterdage i Den gamle By.
- 8** Kanonbådssdag i Humlebæk Havn.
- 9** 1. Verdenskrig og Tunestillingen.
- 10** Niels Jensen: For Danmarks ære.
- 20** Jan Schlürmann: Det holsten-gottorpske militær 1720-1773.
- 33** Konference.
- 34** En skildring fra Danmark under 1. Verdenskrig.
- 36** Allan Ahle: Den amerikanske borgerkrig.
- 46** John Winther Hansen og Hans Chr. Wolter: Dansk kavaleri i Napoleonstiden 1801-1814.
- 50** Simon Bering Papousek: Forsvarets Bibliotek II.
- 52** Jubilæumshæfte om flåden og 70-året Battle of Britain.
- 53** Aksel Corfitz: Boganmeldelse af Den lange vej mod 9. april.
- 54** Claus Mogensen: Boganmeldelse af Fredericia Fæstnings Historie.
- 56** Christian Raun: Boganmeldelse af Danske på Vestfronten 1914-1918.
- 58** Møder i Selskabet 2010-2011.

Forsiden

I 1919 blev et militært korps på godt 200 frivillige fra Danmark indsat i Estlands og Letlands frihedskrig under ledelse af kaptajn R.C. Borgelin, født i Herning. Læs artiklen side 10.

Redaktøren orienterer

Foto: Finn Hillmose

Slaget på Isefjorden

■ Artilleriskibet "Niels Juels" kamp mod tyskerne i Isefjorden den 29. August 1943 er emnet for en særudstilling i år i Odsherreds Kulturhistoriske Museum. I år fejrer den danske flåde 500 års jubilæum, og det ønsker Odsherreds Kulturhistoriske Museum at markere med et brag af en særudstilling om artilleriskibet "Niels Juel"s kamp mod tyske jagerfly i Isefjorden den 29. august 1943.

Omdrejningspunktet på udstillingen er den originale kanon fra skibet, der nægtede at overgive sig fredeligt til den tyske værnemagt. Det er Nordjyllands Kystmuseum i Frederikshavn, der låner museet den 15 tons tunge kanon, som Flådestation Frederikshavn har transporteret til Odsherred.

Den store svenske Bofors-kanon fra

1922 var en af de første kanoner, som tyskerne tog fra "Niels Juel" og placerede i Nordjylland som del af kystforsvaret. Fire af disse kanoner er i dag placeret på Bangsbo fort ved Frederikshavn. Søværnet har været så venlig at fragte den gamle kanon fra Frederikshavn til Anneberg, hvor udstillingen findes. Flytningen blev noget af en udfordring, for selv Søværnets største kran kunne ikke klare byrden af at række ti meter ind over hækken. Der måtte ekstra grej til fra TT mobilkræner, som kom ned monsterkran. Det tog en rum tid at få den i position og understøttet og få placeret modvægten på 25,5 tons. Til gengæld tog det kun et par minutter i meget slow motion at flytte kanonen ind i haven og på plads til udstillingen.

Orlogsskib i lille størrelse

■ Et af højdepunkterne på den store udstilling på Køge Museum i anledning af 300 året for det andet søslag i Køge Bugt er en kopi af "Christianus Quintus", der i 1677 nedlagde svenskerne i det berømte søslag. Skibet er bygget af medlemmer af Det maritime Aktivitetscenter i Køge, som har arbejdet på skibet i ti år. Det er en tro kopi af "Christianus Quintus", som den danske søhelt Niels Juel i 1677 brugte til at nedkæmpe svenskerne i Køge Bugt. Skibet er halvanden meter langt, to meter højt og vejer 80 kilo. Medlemmerne har kigget i bøger fra

blandt andet Holland og England for at finde frem til, hvordan orlogsskibene så ud tilbage i 1677. Det sværeste har dog været at få tegninger af modellen, men også det er lykkedes den aktive forening. En gruppe af skibsenthusiasterne har fremstillet 30-40 figurer til skibet.

Udstillingen i Køge Museum er åben frem til den 27. februar 2011.

Krigsmedaljer, uniformer og minerydning

■ Vandel Bunker-Museum har åbnet for en ny sæson. Udstillingen fortæller Flyvestation Vandels historie fra 1943, hvor det tyske Luftwaffe tog det første spadestik, til lukningen i 2003. Årets særudstilling viser en samling af engelske medaljer tildelt Royal Air Force flyvere. Temaet er koncentreret omkring besætningsmedlemmer, som blev skudt ned over Danmark, og som er begravet her, eller som forsvandt i danske farvande. Desuden er der medaljer til Stifindere, udvalgte besætninger som fløj først ind over målet og afmærkede det med farvede bomber. Denne tjeneste blev anset for særlig farlig, og antallet af togter blev afpasset efter at helst en tredjedel overlevede; netop nok til at uddanne de næste frivillige.

Soldat!

Ret sig op og følg mig til rådhuset her i Köpenick.

Javel, hr. Kaptajn. - Fremad - immer vorwärts til rådhuset

Warmi og Christian set af Finn Hillmose.

Kvalitetsbøger til anvisningssalg

■ Fra et tidligere medlem har vi modtaget et større parti gode bøger til anvisningssalg. Der er tale om hovedkategorierne: generel militærhistorie, figurer, det britiske imperium og ikke mindst Den Amerikanske Borgerkrig.

Borgerkrigen har kastet megen litteratur af sig, men her er så muligheden for at erhverve sig gode værker inden for krigsforløbet, de store spektakulære slag, uniformeringen og meget andet. Generelt er der tale om ganske velholdte eksemplarer af materiale, der vanskeligt lader sig opdrive i almindeligt bogudbud.

Mængden af bøger gør, at det er mest hensigtsmæssigt at opdele i flere anvisningssalg. Det første er planlagt til onsdag den 3. november.

Lektor, cand.mag. Allan Ahle har til Chakoten skrevet en artikel om Den amerikanske borgerkrig, som bringes i dette nummer på side 36.

OBS!

Har man lyst til at bemale en figur efter en tegning/foto bragt i bladet og gerne vil have den større end i bladet for at se detaljer, kan en sådan tegning/foto rekvireres.

Mail til: hillmose@mail.dk

Alle sejl er sat til for at gøre denne førstedagskonvolut til et produkt, der signalerer Flåden og dens 500 års jubilæum.

Jubilæumsfrimærker

■ 500-året for jubilæet for grundlæggelsen af den danske flåde fejrer Post Danmark ved at udgive fem frimærker med motiver af flådefartøjer gennem årene. Mærkerne blev præsenteret på Orlogsmuseet. Motiverne omfatter kravellen "Maria" (1510) med værdien 16,00 kr., fregatten "Jylland" (1860) med værdien 9,50 kr., panserskibet "Tordenskjold" (1880) med værdien 8,50 kr., artilleriskibet "Niels Juel" (1922) med værdien 6,50 kr. og fregatten "Iver Huitfeldt" (2010) med værdien 5,50 kr.

Sammen med frimærkerne udgives et prestigehæfte af orlogshistoriker Hans Christian Bjerg, der i tekst og billeder fortæller flådens historie fra 1510 til 2010. Ud over gode historier og billeder indeholder prestigehæftet en tidslinje med de vigtigste begiven-

heder i den danske flåde fra dengang til nu. Desuden indeholder det seks ark; fem ark med ét frimærke, og ét ark med alle frimærker i sammentryk. Prestigehæftet har omslag i sort karton og titel i rød skrift. Alle tekster er på dansk, tysk og engelsk, og hæftet er således velegnet som gave til både danske og udenlandske interessefæller. Prisen er 139 kr.

Post Danmark har i samme anledning udsendt en souvenirmappe om flådens jubilæum med en kort introduktion til flådens historie i tekst og billeder, som koster 46 kr., og der er naturligvis også udsendt et førstedagsark til 73,75 kr. og en førstedagskonvolut til 58,75 kr.

Frimærker og hæfte vil kunne købes på postkontorer eller bestilles gennem Post Danmark.

Stor interesse for den kolde krig

■ De færreste danskere er formentlig klar over, at svenskerne under hele koldkrigsperioden fra tiden efter 2. Verdenskrig til det kommunistiske sammenbrud i 1989 var mindst lige så engageret i overvågning og opbygning af forsvarssystemer mod truslen fra øst som på denne side af Øresund. Den eneste forskel var, at svenskerne i udgangspunktet var neutrale i forhold til de militære alliancer, mens vi i Danmark var og er en del af NATO-samarbejdet.

Svenskerne brugte mange penge på opbygningen af fæstningsanlæg med videre til forsvar imod eventuelle aggressioner, ligesom spionage og anden overvågning var en del af den hverdag, som heller ikke den menige svensker havde nogen anelse om.

Sveriges Militärhistoriska Arv har indledt et samarbejde med Koldkrigs-museum Stevnsfort om indsamling og udveksling af faktuelle optegnelser og fælles forskning i koldkrigsperio-

den. Dette samarbejde vil efterhånden blive udvidet internationalt med udgangspunkt i landene omkring Det baltiske Hav.

Besøgende kan nu på Stevnsfort se en informativ svensk plancheudstilling om landets sikkerhedspolitik under den kolde krig. Det er med Hemsö Fästning ved Den botniske Bugt som eksempel.

O-rummet i Stevnsfortet, som har indledt et samarbejde med Sveriges Militärhistoriska Arv.

Så er der "fod" på Sikringsstyrken ...

■ Takket være oberstløjtnant Peer Rouff fra Forsvarets Materieltjeneste og pens. major Ole Sørensen, der er museumskonsulent i FMT, har vi fået doneret marchstøvler, model M/58, som er meget lig de støvler, der blev benyttet af Sikringsstyrken i 1914-18, og som derfor komplimenterer vores omsyede garderuniformer, som for første gang skal bæres på Befæstningsdagen den 26. september som infanteriets feltuniformer.

Fra Falck's Redningskorps har beredskabschef Frederik Madsen udvirket, at vi har forbindelser nok til at forbinde det halve Rødovre, hvis de skulle møde "sårede" op på bataillonforbindingspladsen.

Siden sidst ...

”Vi stå med Gud og Gud med os, med ham vi byder døden trods”

(salme 112 i 1856-salmebogen)

Hovedlejren lå på torvet, hvor *De jydsk Landsoldater* dels demonstrerede en velorganiseret feltlejr anno 1864 med feltsmedje (og tandlægeklinik), lazaret og marketenderi, dels to gange dagligt gav skuespillet ”Overgangen til Als”. Publikum oplevede, hvordan officererne sagkyndigt overvejede den militære situation over en god cigar og et glas portvin, mens soldaterne med marketenderskernes hjælp tilberedte deres ration af flæsk suppleret med æg. Da en soldat knækkede en tand og bad feltlægen hjælpe, blev han brysk sendt over til smeden, da han forstyrrede feltlægens passiar med feltpræsten, ligesom feltlægen i forvejen var irriteret over en lettere nervøs udsending fra Røde Kors. Sergenten måtte jævne trætten, da en soldat neglede en flaske brændevin i marketenderiet, mens løjtnanten forhørte en meget ung desertør, men lod nåde gå for ret med en gebomerlig skideballe.

Herefter bad officererne feltpræst *Johannes Bramer*, Deres udsendte, om at improvisere en feltgudstjeneste. Præsten fandt et lydligt publikum, især da han tillod dem at spise videre, da de snart ville få brug for alle de kræfter, som såvel den fysiske som den åndelige føde kunne give dem. Fjenden sikrede, at gudstjenesten blev kort, da voldsomme brag og en ordonnans forkyndte, at hovedangrebet var i gang. Fulgt af de tilbageblevnes og publikums ængstelige blikke ilede soldaterne i geled om bag Borgmestergården, mens røgapparatet lod krudttågerne sænke sig og

Soldaterdage i Den gamle By

Ved Jens Kristian Boll alias Johannes Bramer

Trods vejrgudernes udtalte ugunst gennemførte Den gamle By i Århus sine traditionelle Soldaterdage 14.-16. maj i veloplagt stil, hvor de mange, der trodsede vejret, vanen tro fik sig en god oplevelse.

Byen fik den rette, martialske stemning i kraft af de opråb og bekendtgørelser fra 1864, der prydede plankeværker og træer, mens *Århus Blæserne* og *Århus Post Orkester* lod velklingende og krigeriske klange lyde. I Traktørstedet og hos marketenderskerne kunne man lade maven prøve kræfter med den enkle og sunde soldaterkost anno 1864. Blev krudtrøgen for meget for meget, var *Den gamle Bys brave Bryggerlaug* parat med hjælp til tørre struber.

”Lad tone korsets røde flag og hold kanonen rede!”

(salme 111 i 1856-salmebogen)

Størst opmærksomhed fik de to soldaterlejre *De nordjyske Sortkrudtskytter* og *De jydsk Landsoldater*.

De brave nordjyske Sortkrudtskytter sikrede, at Soldaterdagene ikke gik stille af. Uniformerede som dansk militær efter 1807, herunder den brave Kystmilits, besvarede de beredvilligt gæsternes spørgsmål. Størst tilstrømning var der,

når de gav syn og lyd for sagn ved at afskyde deres våben. Fandt nogle, at deres kanon var noget klejn i det, ændrede de mening, når de hørte braget og så røgen, og ildgivning fra musket, riffel, muskedonner og pistol viste dels, hvor kompliceret en proces, ildgivningen var, og gav dels et indtryk af, hvordan krudttåger og drøn måtte gøre slagmarken til et Helvede.

højttalernes kanontorden fik jord og trommehinder til at ryste.

Alt for snart vendte de overlevende tilbage slæbende deres sårede. Feltlægen tog imod med åbne arme, og mens præsten trøstede de ventende, bad med dem og modtog sidste breve fra de, der vidste, de havde fået deres, svang lægen amputationssav og kugletang til især det yngste publikums udtalte begejstring. Selv lægens kunst kom til kort over for den unge desertør, der denne gang havde gjort sin pligt som en helt, og mens skuespillet gik til ende, lyste præsten velsignelsen over den døde, hvis kammerater behørigt lagde ham i den reglementerede feltkiste.

Havde man lyst til at få oplevelserne hos Sortkrudtskytter og Landsoldater perspektiveret, gav våbenkenderen *Ole*

Melthin sine foredrag om skydevåben med hovedvægt på 1848-50 og 1864, mens *Morten Clausen* i sine foredrag om Afghanistan kunne berette, at krig desværre også er en nutidig foreteelse.

**”Ej hærens tal gør sejerrig,
for Gud i Himlen råder.”**
(salme 113 i 1856-salmebogen)

Fik man lyst til at se tingene i mere overordnet perspektiv, udstillede Deres udsendte også i år nogle af sine modelsoldater i format 1:72. Temaet var i år Det gamle Testaments krigere spændende fra det gamle Sumer 3000 f.Kr. over Kong Faraos kampe mod hittiterne og hebræernes kampe mod de fæle filistre, der måtte vige for Pagtens Ark, måske fordi de huskede, hvordan

de blev slået med bylder i røven, sidste gang de neglede den? Tableauerne sluttede med assyrernes nederlag til medere og persere.

Tinstøber og samler *Peder Thestrup* fremviste også sin fornemme samling af ældre tinfigurer og støbeforme, mens en plancheudstilling gav de interesserede indblik i tinsoldatens forunderlige verden. At børnene selv kunne prøve deres færdigheder som tinsoldatmalere sikrede, at udstillingen af tinsoldater blev vel besøgt.

Kort sagt, den, der besøgte Den gamle By under Soldaterdagene, oplevede, at museet og dets venner har mere end et skud i bøssen, når det gælder om at genskabe fortiden og give gæsterne gode oplevelser.

Siden sidst ...

Kanonbådsdag i Humlebæk Havn

Kanonbad, som det kaldtes i Humlebæk Havn, blev fejret den 5. juni 2010 ved havnens 200 års jubilæum. Det var et festligt arrangement med den historiske baggrund for havneområdet. Der var konger, admiraler, soldater, fiskere og meget mere, udklædt i tidens tøj.

Der blev skudt med krudt, løst, der var kanonbådsangreb på Nelsons "Elephant" udført af en kanonbåd fra tiden 1807-14, transporteret til Danmark fra Norge. Totalteater blev opført, skøgen og tyven fik deres dom og blev ført til afstraffelsespladsen, hvor tingene ikke udviklede sig som det skulle, tyvens kæreste var sørøverdatter og befriede ham.

Tordenskiolds soldater fra Fladstrand gjorde sig bemærket med deres spændende uniformer og livlige deltagelse på alle fronter. Ja, de var så sandelig Tordenskiolds soldater.

Det fine selskab.

Sørøverens datter.

Norsk kanonbådsmand.

Horen føres til afstraffelse og straffes med stokkeslag.

Tekst og fotos Finn Hillmose

Soldaterne blev privat indkvarteret rundt omkring på gårdene.

1. Verdenskrig og Tunestillingen

Udstillingen "I krigens skygge – forsvarsvilje og hverdagsliv ved Tunestillingen under Første Verdenskrig"

Tekst og fotos Finn Hillmose

Greveegnen har en helt særlig historie under Første Verdenskrig, hvor Tunestillingen og Mosedede Fort fik betydning for Danmarks neutralitetsforsvar. Ud over kasematterne ved Mosedede Fort og hele strandparken ligger der ude i terrænet gennem Mosede, Karlsrunder og Tune rester af Tunestillingen. Det minder os om egnens betydning under 1. Verdenskrig.

Selv om Danmark ikke var med i 1. Verdenskrig, kastede krigen lange skygger ind over Danmark, og den danske befolkning frygtede, at landet skulle blive inddraget i krigen. Krigen i Europa viste, at der var god grund til at frygte tyskernes nye, langtrækkende kanon, Tykke Bertha, der kunne skyde så langt, at Vestvolden ikke længere ville kunne hindre et bombardement af København. Derfor blev det besluttet at bygge en 22 km lang forsvarslinje mellem Køge Bugt og Roskilde Fjord – den såkaldte Tunestilling. Inspireret af krigen på Vestfronten gik soldaterne i gang med at grave skyttegrave og anlægge pigtrådsbælter for at kunne beskytte sig imod et eventuelt angreb fra sydvest.

Da krigen brød ud i Europa, måtte omkring 60.000 danske mænd trække i uniformen for at forberede sig på, at krigen kunne komme til Danmark. Størstedelen af soldaterne blev sendt til Sjælland for at forsvare hovedstaden.

Soldaterne blev privat indkvarteret rundt omkring på gårdene. I udstillingen på Greve Museum fortælles der historier om de indkaldte soldater, der kom til Tunestillingen, og deres tilknytning til de lokale, hvor de var indkvarteret.

Udstillingen er ikke en stor udstilling og har nok nogle mangler, set ud fra vort kyndige blik, men er et besøg værd.

Ud over denne udstilling har museet den permanente, som er indrettet med en typisk hedeboetue fra 1800-tallet.

Udstillingen vises frem til marts 2011 på Greve Museum, Bækgårdsvej 9, 2670 Greve.

Der er fri entré til museet, der har åbent tirsdag – fredag kl. 11-15, søndag fra kl. 11-17. Den 2. onsdag i hver måned holder Greve Museum åbent fra kl. 13.30 til kl. 21.

I udstillingen på Greve Museum fortælles der historier om de indkaldte soldater, der kom til Tunestillingen for at arbejde på og forsvare stillingen den.

Den 6. juni 1919 satte omkring 150 danske soldater stille over Düna-floden, der skiller det daværende Livland og Kurland i det russiske tsarrige. Og om eftermiddagen hejstes det danske statsflag Dannebrog som splitflag over rådhuset i den lettiske by Jakobstadt – det nuværende Jekabpils i republikken Letland.

Den dag indtog Compagnie Borgelin – et 100 pct. dansk kompagni soldater iført den danske hærs uniform M-1915 og delvist udstyret med danske våben – den vigtigste by i Letlands frihedskamp. Med danskernes indtog i Jakobstadt blev De Røde kommunistiske styrker i Letland afskåret fra deres bagland i Rusland – og fundamentet for staten Letland blev lagt.

Dannebrog vejede over rådhuset i Jakobstadt indtil dagen efter. Da blev kontrollen over den vigtige by ved

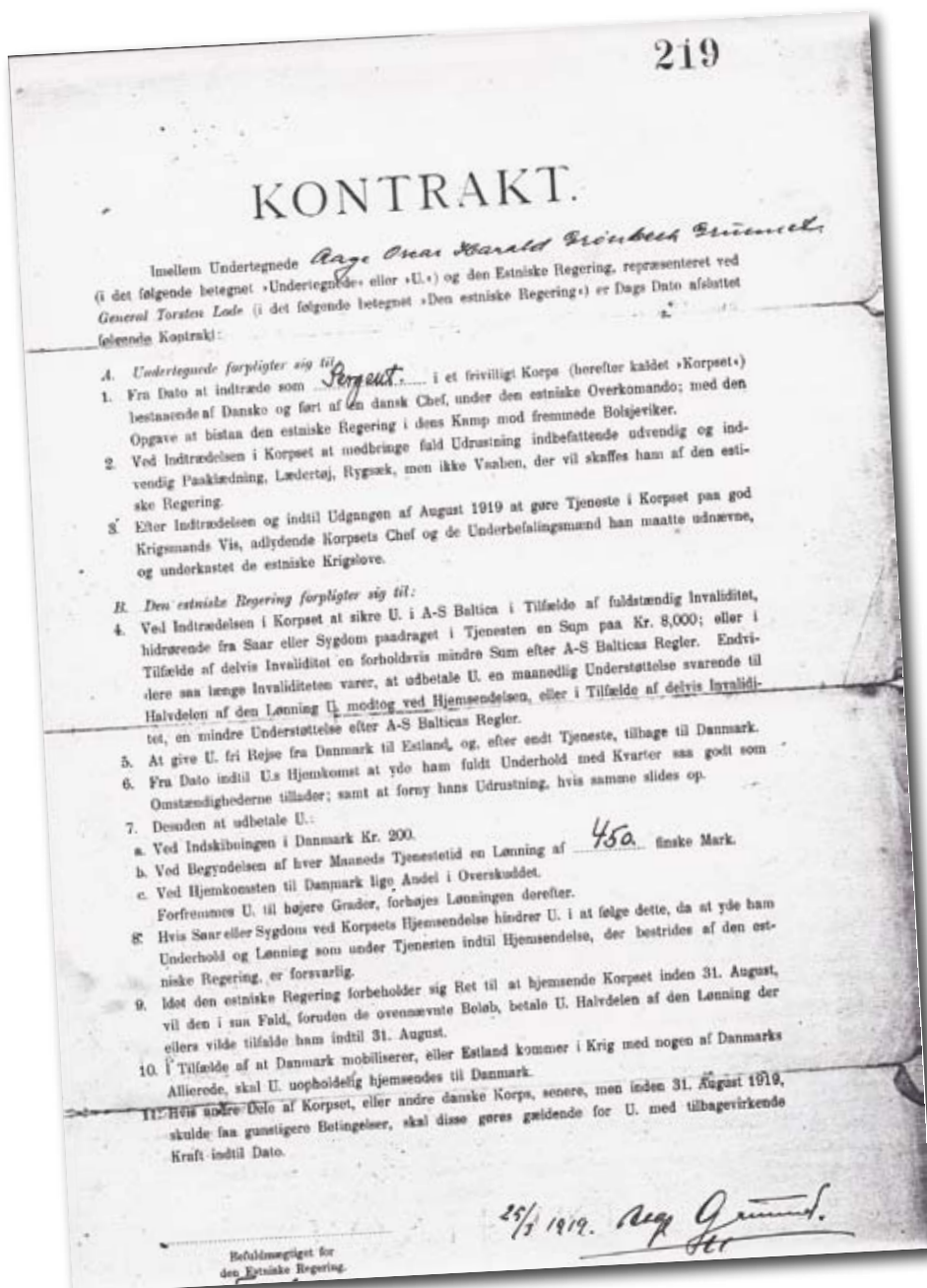
Dünafloden (lettisk: Draugava) overtaget af 1. Lettiske Valmeriregiment. De danske soldater strøg Dannebrog, som blev afløst af det rød-hvidt-røde lettiske flag. Det danske kompagni blev trukket tilbage til byen Laudohn (estisk: Laudona) ved floden Ewst – på lettisk Aiviekste.

De danske soldaters indtog i Jakobstadt var den foreløbige kulmination på den militære indsats, Dansk-Baltisk-Auxiliær-Corps (DBAC) ydede i Estlands og Letlands frihedskamp i 1919. Denne indsats er næsten ukendt i Danmark, men huskes især i Estland, fordi korpset var hvervet til den nye estiske hær og deltog i Estlands frihedskamp, hvor også frivillige finlandske enheder og nogle – ikke helt heldige – svenske frivilligformationer deltog.

Hvad var Dansk-Baltisk-Auxiliær-

Kompagniet opstillet i lejren i Nõmme. Kaptajn Borgelin til hest og det danske splitflag på flagstangen.

Corps – eller Compagnie Borgelin, som enheden benævntes i Estland efter kompagnichefen, kaptajn Richard Gustav Borgelin?

DBAC var et frivilligt korps, formeret af danske lejesoldater, hvervet i København, administreret fra København, iført den danske hærs uniform M-1915, bevæbnet med russiske geværer og danske Madsen-maskingeværer indkøbt i København af den britiske regering, der aktivt støttede de baltiske folks kamp mod bolsjevikkerne – bl.a. med materiel og med Royal Navys ganske aktive tilstedeværelse i Østersøen i 1918-1919.

DBAC var delvist finansieret af dan-

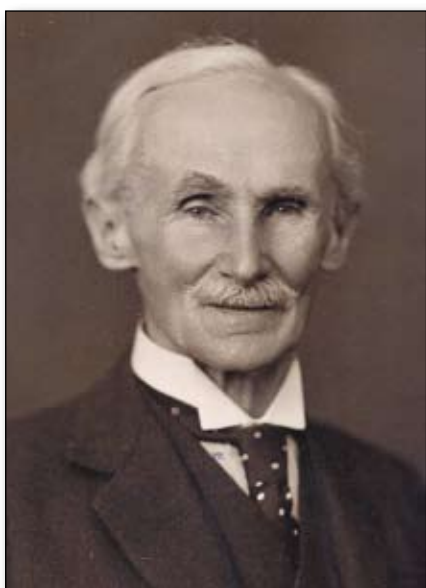
Kontrakt for officer/underofficer. Bemærk at forskellen på kontrakt for menig og kontrakt for officer/underofficer er under punkt 7c: Menige loves 200 kr. ved hjemkomst til Danmark, befalingsmændene "lige andel i overskuddet".

For Dannebrog's Ære

I begyndelsen af 1919 blev et militært korps på godt 200 frivillige danske soldater hvervet og udrustet i København til indsats i Estlands og Letlands frihedskrig. Korpset Dansk-Baltisk Auxiliær Corps deltog med hæder i de to baltiske landes frihedskrig

Af Niels Jensen

Aage Westenholz, grundlægger af flere frivillige korps i Danmark, og ildsjæl og finansiel hovedmand bag Dansk-Baltisk Auxiliær Corps.

ske privatpersoner ud fra idealistiske og måske kommercielle baggrunde. Drivkraften og ildsjælen bag korpset var erhvervsmanden Aage Westenholz, der på ingen måde kunne beskyldes for at have kommercielle interesser i Baltikum. Men han var som borger i et lille land meget engageret i småstatens evne til at forsvare sig militært. Han var ideemanden og drivkraften bag oprettelsen af flere frivillige korps før og under 1. Verdenskrig.

DBAC startede som et rodet sammenrend af eventyrere, arbejdsløse, idealistiske sønner af såvel borgerskabet, bønder som arbejdere – samt en håndfuld danske reserveofficerer, der havde arbejdet med uddannelse af soldater til sikringsstyrken i Danmark under 1. Verdenskrig. Nogle af korpsets ca. 200 medlemmer var måske havnet i den franske Fremmedlegion – hvis der ikke var så langt til dennes hvervekontor i Paris. DBACs hvervekontor lå i

Frederiksberggade 6 i København under navnet Baltisk Oplysningsbureau.

Under Dannebrog

Til trods for at korpset kæmpede i Estland og i Letland i 1919 under den danske stats flag – Dannebrog som splitflag – var der absolut ikke tale om nogen officiel dansk indsats. Korpsets medlemmer var frivillige, hvervet på privat initiativ og finansieret af private danske midler – plus midler fra den nye estiske stat, der var under dannelse. Den militære enhed førtes af danske officerer, var iklædt danske hæruniformer, og kommandosproget var dansk.

Der var tale om en infanterienhed, der i dag må betegnes som et forstærket infanterikompani. Styrken var på ca. 200 mand opstillet i fem delinger, hvoraf den ene, Rekylgævrdelingen, udrustet med danske Madsen rekylgævrværer, besad en efter datidens forhold betydelig ildkraft. Herudover var der ►

For Dannebrog Ære

Fortsat fra forrige side

en kompagnistab og en trændeling. Oprindeligt var det hensigten, at korpset skulle have haft en mandskabsstyrke på 2.000 frivillige – de havde faktisk meldt sig – formeret i en brigadeliggende enhed med egen artilleriafdeling. Men så langt kom det aldrig.

I efteråret 1918 var store dele af Østeuropa, hvor de tyske styrker blev trukket tilbage, og hvor russiske enheder var gået i opløsning, præget af kaos og anarki.

Beretningerne om kaos og nød nåede også Danmark. Nødhjælpsorganisationer i Danmark, Vesteuropa og USA gik i aktion for at hjælpe de nødlidende i Østeuropa.

I Estland var situationen elendig. De tyske troppers udplyndring havde udmarvet landet, og den militære trussel fra den nye Røde Hær var overhængende. I denne situation foreslog den tidligere deltager i Finlands Frihedskrig i 1917, Iver de Hemmer Gudme, at der skulle sendes militær hjælp til Estland. Sammen med ritmester Jørgen Rantzaou udarbejdede Gudme en plan om at indsamle 300.000 kr., som skulle bruges til at sende 25 danske officerer til Estland, hvor de skulle hjælpe med at opbygge den nye estiske hær.

Iver de Hemmer Gudme havde sammen med broderen Peter, som også deltog i den finske frihedskrig, fået sin militære træning i Akademisk Skyttekorps i København.

Men drivkraften bag DBAC blev ingeniør Aage Westenholz, der havde tjent en formue i Siam på elektricitetsværker, elektrisk sporvejsdrift og plantagevirksomhed. Da en fremtidig dansk forsvarsordning blev debatteret i 1908, foreslog han ved indlæg i danske aviser, at der burde oprettes frivillige korps karakteriseret ved stor ildkraft og mobilitet. Det skulle ske ved, at alle mand i et sådant korps kørte på cykel og anvendelse af mange lette maskingeværer – de danske rekylgeværer. Og han fik oprettet et sådant korps, Korps Westenholz. På princippet ild og bevægelse var Westenholz langt forud for sin tid.

Da Gudme fik kontakt med Westenholz – så skete der noget. Den 2. februar 1919 var de første planer om at udsende 20-30 danske befalingsmænd til Estland, hvor de skulle udruste lokale enheder, klar. De britiske myndigheder fik nys om sagen – og tilbød, at

udruste 1.000 mand fuldt feltmæssigt.

Aktionen skulle selvfølgelig hemmeligholdes, men slap hurtigt ud til den danske presse. Og i slutningen af januar begyndte hvervning fra kontoret i Frederiksborggade i København. I begyndelsen af februar havde 30 officerer, 50 underofficerer og omkring 200 uddannede menige meldt sig. En del af disse havde tidligere været en del af den danske sikringsstyrke under Verdenskrigen, men var nu hjemsendt – mange stod uden arbejde og indtjeningsmuligheder.

I midten af januar 1919 ændredes situationen. Estland var på det tidspunkt næsten rensat for bolsjevik-styrker, men der var stadig problemer i Letland. Tre lettiske ministre kom til København - regeringschefen K. Ulmanis, finansministeren K. Purins og landbrugsministeren J. Goldman. De ønskede et korps formeret af 500 til 1.000 mand under en skandinavisk chef. Westenholz kontaktede en række ledende danske officerer. Og den første, der meldte sig, var daværende oberstløjtnant Erik With, der på det tidspunkt var leder af en af de krigsfangelejre, Danmark drev med indsatte fra de krigsførende lande. Men hurtigt fandt man ud af, at Krigsministeriet ikke ville tillade linieofficerer – tjenestemænd – at rejse udenlands. Det kneb derfor med at finde officerer til at lede styrken, som i februar var nået op på 30 officerer, 50 underofficerer og omkring 200 uddannede menige.

Borgelin

Så kom generalmajor P. W. Ipsen, chefen for 3. Division på Sjælland, ind i billedet, og han fandt løsningen. Det blev den 32-årige løjtnant af reserven Richard Gustav Borgelin, der var tjenestgørende i 2. Regiments korporalskole i Værløselejren. Borgelin var oprindeligt seminarieuddannet og havde gjort tjeneste under stort set hele Verdenskrigen som indkaldt reserveofficer.

Generalmajor Ipsen kaldte løjtnant Borgelin til sig og forklarede ham problemstillingen således:

”Løjtnant Borgelin. Nede ved Lange-linie ligger der en finsk damper ”Mer-
kur”. Ombord er der ca. 200 frivillige, der skal til Estland. På et hvervekontor i København er der indtegnet langt flere – ca. 2.000. Men så mange vil regeringen ikke lade rejse. Det må ikke se ud, som vi går i krig med Rusland. I øvrigt hugger den ene ravn ikke gerne øjet ud, på den anden! Den komité, der har med sagen at gøre, vil gerne

have dem, der er på skibet af sted nu. Englænderne har jo en stor flådeafdeling liggende her i havnen, og de understøtter foretaget med proviant og ammunition. Nu er komiteen, hvor Westenholz er formand, nervøs for, at de frivillige når de kommer derover under virkelige krigsforhold og under strenge krigslove, ikke er disciplinerede nok. De frivillige kommer jo fra forskellige våbenarter fra marinere til ryttere. Når de kommer derover, skal de samarbejdes til et krigsstærkt kompagni, der skal sendes til fronten. De skal holdes strengt derovre. Det er Dem, der får ansvaret for, at de bliver rigtigt uddannet og rigtigt ført ved fronten. Tør De påtage Dem det, er jeg alt parat til at give Dem denne kommando.”

Richard G. Borgelin accepterede med det samme generalens ordre.

Korpset gav anledning til en del politisk uro i København, hvor socialdemokratiske kredse var modstandere af, at danske soldater rejste til Østeuropa for at kæmpe mod bolsjevikkerne. Men onsdag den 26. marts afsejlede ”Mer-
kur” fra København med de 200 frivillige ombord. Og i rum sø fredag den 28. marts kl. 14.00 fik ekspeditionens deltagere udleveret ”Corpsbefaling no.1”, hvoraf det fremgik, at korpset bestod af en stab (C.St), et rekylgeværkompagni (1. R.K.) under kaptajn R.G. Borgelin og et feltbatteri (1.F.B.) under kaptajn J.M. Mortensen. Korpsbefalingen var underskrevet af Iver Gudme, Kaptajn. Forinden havde alle underskrevet en kontrakt med den estiske regering repræsenteret ved den finske general Torsten Lode. Korpssets løsen var: ”For Dannebrog Ære”.

S ejladsen gik til Hangø og herfra videre med tog til Helsingfors og den 3. april kl. 10.00 afsejlede korpset fra Helsingfors til Reval (Tallinn) og blev her indkvarteret på Afrikakassernen, mens officererne blev indkvarteret på Hotel Goldene Löwe.

Dagen efter begyndte træningen, og den 8. april blev der udleveret geværer. Og det viste sig straks, at generalmajor Ipsen havde ret. Styrken bestod af en meget uens sammenblanding med vidt forskellige kvalifikationer. Kaptajn Borgelin opdelte derfor mandskabet i tre hold: Hold A bestod af soldater, der havde gennemgået en uddannelse ved hæren i Danmark. Hold B var dem, der havde fået uddannelse ved de frivillige korps i Danmark og Hold C var dem, der overhovedet ikke havde nogen som helst militær uddannelse. Halvdelen af de menige kom på hold C. Og aldersspredningen var stor. Yngste var den

200 frivillige tog til Estland. For Dannebrog's Ære.

17-årige Ernst greve Holstein. Den ældste var den 53-årige landmand M. S. Arildskov. Hans søn var den 23-årige løjtnant Max Arildskov.

Den 9. april blev korpset flyttet til Libau-kasernen og senere til en lejr ved Nömme vest for Tallinn, hvor der var væsentlig bedre uddannelsesmuligheder med øvelsестerræn.

Udrustningen

Hjemmefra var korpset klædt i Akademisk Skyttekorps uniformer, der var identiske med Hærens uniform M-1915 – dog med en ny hue, der dannede forbillede for den hue, Hæren indførte sammen med uniform M-1923. Korpset medbragte en del proviant – bl.a. rugbrød – hjemmefra. Eneste våben var officerernes personlige pistoler. Udrustningen udleveret i København bestod af: Hue, kappe, våbenfrakke (jakke), 2 skjorter, 2 sæt undertøj, 3 par sokker, 1 par støvler, 1 halstørklæde, 1 par vanter, 1 livrem med sværdtaske, 2 pa-

trontasker, 1 par bæreseler, 1 tonyster, 1 brødpose, 1 kogekar, 1 feltflaske og et sæt spisegrejer. Resterende udrustning udleveredes af de estiske myndigheder i Reval. Geværerne var russiske repetergeværer M-1891, danske Madsen rekylgeværer i kaliber 0.303 tomme (britisk), britiske stålhjelme, britiske kakiskjorter m.v. Herudover fik styrken to køkkenvogne, 24 heste og nogle britiske lastvogne.

Lejren i Nömme var tidligere anvendt af tyske besættelsesstyrker, og ved ankomsten her hørte korpset om, at lejren var benyttet til henrettelse af løsgtige piger fra Tallinn, der spredte kønssygdomme hos de tyske soldater. Og det med kønssygdommene – det havde danskerne allerede mærket efter ankomsten til Tallinn. I løbet af det korte ophold i byen var 35 mand kommet på sygehuset – angiveligt på grund af skader påført under slagsmål - eller på grund af kønssygdomme. Så der var en god grund til, at korpset kom væk

fra Tallinns fristelset. Problemet var så alvorligt, at "Skolebefaling nr. 1" af den 12. april under punkt 4 lyder således: Den 13. april afholdes appel kl. 9 fm; samtidigt stilles til penisparade."

Bemærkningen under nr. 4 fik chefen – efter konsultation med korpsslægen - til at indføre den bestemmelse, at alle mand – uanset grad – skulle stille hos lægen efter en tur i byen. Undladelse heraf takseredes med 14 dages mørk arrest. Truslen om frihedsberøvelse og lægens sprøjte gav overraskende resultater. Der viste sig ikke kønssygdomme i korpset siden.

For Dannebrog's Ære

På flagstangen midt i lejren i Nömme hejstes hver morgen ved morgenparaden Dannebrog. Flaget var skænket til korpset af den danske generalkonsul Johansen i Tallinn. Til trods for at stedet var Estland, og kompagniet absolut ikke var en enhed i den danske hær, så var det Dannebrog som splitflag, der vejede over lejren.

Den 16. maj formeredes kompagniet i den form, det rykkede til fronten. 1. Deling: Delingsfører løjtnant A.J. Poulsen, to kornetter, to korporaler og 27 menige. 2. Deling: Delingsfører løjtnant E. Munch Andersen, to kornetter, tre korporaler og 27 menige. 3. deling: Delingsfører løjtnant CT la Cour, to kornetter, tre korporaler og 27 menige. 4. Deling: Delingsfører løjtnant KV Hassing, en sergent, en kornet, tre korporaler og 27 menige. Rekylgeværdelingen startede med syv rekylgeværer. Delingsfører løjtnant PV Christensen, tre løjtnanter, en sergent, seks korporaler og 14 menige. I stalden 24 heste med en korporal og fem menige. Køkkenvognene og depotet under ledelse af en korporal og seks menige. Sanitetsgruppen læge Lundberg og to menige. Kompagnistaben bestod af kaptajn Mortensen, der var chef for den faglige tjeneste, samt en kornet og kaptajn Borgelins ordonnans.

Den 17. maj kl. 21.00 alarmeredes kompagniet og fik melding om, at det skulle afgå til fronten næste dag.

Den 18. maj kl.12.00 stod kompagniet opstillet strampudset og i delingsorden, da den estiske hærchef, general Johan Laidoner, kørte ind i lejren. Kaptajn Borgelin meldte styrken af til generalen med 12 officerer, 12 underofficerer og 189 menige. Generalen fik en opvisning i eksercits og felttjeneste og takkede styrken. Herefter afrejste kompagniet med særtog til Tallinn og videre til byen Werro (estisk: Võru) ved grænsen til Rusland. Forrest på ▶

For Dannebrog Ære

Fortsat fra forrige side

lokomotivet førtes det store Dannebrog som splitflag.

Den 22. maj marcherede kompagniet fra Werro ad landevejen sydpå til området ved Munamägi, Estlands højeste punkt, og afløste en estisk bataljon, der havde holdt en ca. 8 km lang "frontlinie" i otte feltvagter. I de følgende dage omfattede aktiviteten især natlig patruljevirkomhed mod de russiske stillinger. På disse patruljer medbragtes oftest et Madsen rekylggevær, som anvendtes fra forskellige stillinger. Det forvirrede i høj grad russerne, som ikke kendte disse lette maskingeværer og taktikken med hyppige stillingsskift. Russerne kendte kun de tunge Maxim-maskingeværer.

Den 13. maj iværksatte den estiske hærs 2. Division et afledende angreb syd for Peipus- og Pskowsøerne. Og den 28. om morgenen var der usædvanlige bevægelser på den fjendtlige side. Pludselig myldrede lange russiske skyttekæder ud af deres stillinger – ikke mod danskerne, men tilbage. Kompagnie Borgelin optog forfølgelsen, og det var starten på felttoget ned til tvillingebyerne Kreutzburg og Jakobstadt ved Düna-floden.

Efter en hektisk fremrykning gennem et mennesketomt terræn med en række træfninger med bolsjevikstyrker på trætræten nåede kompagniet frem til Sirul Kro kl. 03.00 den 28. maj. Kroen ligger på grænsen mellem Estland og Letland ved den imperiale hovedvej mellem Riga og Petrograd. Lidt senere rykkede det estiske nabokompagni lidt længere frem til herregården Alt Laitzen (estisk: Vana Laitssna). Indtil da havde kompagniets indsats kostet en falden menig, 349 Louis Hansen, der faldt under patruljevirkomheden ved Hahnhof.

Ind i Letland

Kompagniets stilling ved Sirul Kro (estisk: Tsiiruli) på grænsen mellem Estland og Letland var utryg. Kompagniet befandt sig ved den store landevej i et skovbevokset bakket terræn, som gjorde danskerne utrygge. Der var bolsjevikstyrker i skovene, og de opstodede en observationspost i et højt træ, hvortil der førte en felttelefonledning. Det lykkedes at tilfangetage soldaten i træets top. Under afhøring af ham fik kaptajn Borgelin at vide, at bolsjevikkerne troede, at hans styrke bestod af

mellem 4 og 5.000 danske soldater. Det var årsagen til at bolsjevikkerne hele tiden trak sig tilbage, når danskerne rykkede frem.

Samtidigt hermed havde Estlands militære ledelse besluttet at danne en selvstændigt opererende kampgruppe bestående af fire estiske infanterikompagnier, et lettisk kompagni og Compagnie Borgelin. Endvidere et estisk halvbatteri let artilleri med seks kanoner og 2. estiske Rytterregiment – svarende til den danske eskadron. Opgaven bestod i at støde frem til byen Marienburg (lettisk: Aluksne) og fortsætte sydpå til tvillingebyerne Kreutzburg-Jakobsburg ved Düna floden (lettisk: Krustpils, Jekabpils og Daugava).

Den 28. maj kl. 23.00 fik kaptajn Borgelin en skriftlig ordre pr. ordonnans:

"Fjenden står over for de dansk-estiske styrker parallelt med Riga-Pleskau-Petrograd landevejen i en afstand af ca. 3 km fra landevejen. Der er russisk rytteri i området – og de Røde har panservogne på vejen. Egen kampgruppe skal rykke frem mod Marienburg i Letland. Fremrykningen begynder den 29. maj kl. 03.00."

Kl. 02.00 spiste kompagniet morgenmad. Kl. 02.45 var delingerne klar – og kl. 03.00 startede fremrykningen gennem et mennesketomt landskab. Kompagniet fulgte landevejen mod syd. Forspids bestod af syv-otte estiske ryttere. Kl. 04.00 var styrken ved herregården Alt Laitzen. Kl. 10.00 nåedes herregården Semera (lettisk: Ziemei) og ved middagstid til søen ved Marienburg. På afstand hørtes artilleri-

skydning og geværild. Da Compagnie Borgelin og estisk kompagni Grant rykkede ind i Marienburg fra nord, satte bajonetterne på og håndgranaterne gjort klar. Kl. 12.00 var styrken i byen, der var blevet rensat af estiske ryttere – bolsjevikkerne var på flugt mod syd – ud af byen.

På turen fra Sirul Kro fik de danske officerer en lektion i bevægelig øst-europæisk krigsførelse. Fremrykningen foregik i to enkeltkolonner – en på hver siden af landevejen – nogle hundrede meter længere fremme red en forspids. Der var ikke tid til yderligere sikring. Det skulle gå hurtigt.

Det var nu blevet sommer. Dagtemperaturerne lå omkring de 30 grader Celcius, hvorfor fremrykningen startede meget tidligt om morgenen – og stoppede over middag.

Dagen efter den 30. maj fortsatte fremrykningen mod syd. Målet var jernbaneknudepunktet Alt Schwaneburg (lettisk: Gulbene). Byen var af stor betydning efter åbningen af den bredsporede (russisk sporvidde 1524 mm) jernbane Ieriki-Sita i 1916. Denne jernbane gav direkte forbindelse fra Riga via Gulbene og Sita til Pytalovo i Rusland. Compagnie Borgelin fik ordre til at gå frem til jernbanestationen Sita øst for Gulbene og afbryde jernbanen her.

Efter en march på 42 km ad en ringe grusvej fra Marienburg nåede styrken frem til herregården Lettin, hvor bolsjevikkerne havde sat sig fast. Efter en heftig kamp, hvor danskerne stormede fjendens stillinger, blev denne drevet på flugt. Det danske kompagni ryk-

Estiske soldater
foran rådhuset i
Dorpat.

Fændrik Klingemann og den danske løjtnant W.M. Møgeltoft Jørgensen på Østfronten 28. juli 1919. Møgeltoft Jørgensen og Asbjørn Bech besøgte korpset og fotograferede dets virksomhed.

kede derefter mod øst langs jernbanelinien til stationen Sita, hvor de lettiske forbindelsesofficerer kunne lytte med på jernbanens linietelefon og erfarede, at et rødt pansertog var på vej. Compagnie Borgelin blev lagt i stilling ved Pededze floden i et baghold – og de hørte toget nærme sig. Men toget stoppede – og bakkede – nogen havde afsløret kompagniet i stilling ved jernbanelinien.

Lørdag den 31. maj nåede kompagniet frem til slottet ved Alt-Schwaneburg og fik her syn for den røde terror. Slottet var vandaliseret. Det lykkedes at befri en del af byens hovedpersoner fra fængslet, mens andre bl.a. den lokale præst blev fundet som ilde tilredte lig.

Den 2. juni nåedes Neu-Schwaneburg (lettisk: Jaungulbene), og korpsets Dannebrogflag blev hejst over slottet.

Dagen efter marcherede korpset til jernbanestationen i Neu-Schwaneburg, hvorfra der kørtes med tog 14 km frem til Selsau (lettisk: Dzelzava), hvor jernbanen var sprængt – så igen ud på de støvede veje 8 km frem til slottet Sesswegen, der er et af de smukkeste slotte bygget af den tyske baltiske lavadel. Slottet opførtes efter den lettiske revolution i 1904-05, hvor de fleste større landejendomme blev brændt ned.

Overmandet af danskerne

Undervejs til Sesswegen havde de estiske ryttere i forspidsen taget et par fanger, der beredvilligt oplyste, at det

9. Røde lettiske Skytteregiment var i færd med at planlægge et angreb på den estisk-lettiske-danske styrke. Hurtigt blev styrken grupperet til forsvar, og kort tid efter sås en støvsky på landevejen vest for Sesswegen. Da dens forspids kom tæt på herregården, blev den hurtigt overmandet af den estisk-lettiske-danske styrke. Det utrolige var sket: Fortroppen i bolsjevikstyrken blev hurtigt overmandet af danskernes 1. deling under løjtnant Poulsen og viste sig at være den røde regimentschef og hans stab, der var redet i forvejen for hovedstyrken. Berøvet sin føring gik resterne af det 9. lettiske Røde Skytteregiment sin undergang i møde ved Sesswegen. De Røde lettiske skytteregimenter var blandt eliteenhederne i Den røde Hær. Ved Sesswegen blev der taget 300 rødarmister til fange, men mange undslap i vild forvirring gennem det skovklædte landskab – mod øst.

Kl. 20.00 blev danskerne afløst af 1. Valmieri bataljon af den hvide lettiske hær, og danskerne fortsatte marchen 16 km frem til byen Madona, og her fik danskerne lov til at hvile, mens de estiske ryttere sørgede for sikringen. Marchen havde været udmattende på grund af regnvej, der forvandlede vejene til opkørt mudder. Samme dag ankom korpsschefen Iver Gudme og dennes ordonnans feltwebel Sørensen fra Tallin. De medbragte yderligere 12 Madsen rekylgeværer, så køkkenvognene og trænet også kunne få sådanne

til yderligere sikring. Efter afgivelser af Madsen rekylgeværer til estisk kompagni Grant havde Compagnie Borgelin 16 af disse effektive våben i rekylgeværdelingen.

Den 4. juni kl. 12.00 afmarcherede det danske kompagni atter mod syd. Etappen var 15 km til byen Laudohn (lettisk: Laudona). Der var sporadisk kontakt med fjenden. Under hård kamp blev jernbanebroen over floden Odze erobret af en patrulje ført af den estiske korporal Jüri P里斯ke, der faldt efter de havde fået kontrol over broen.

Til trods for at der var betydelige røde styrker i området øst for Kreuzburg og vest for Kukas, var der kun ringe kontakt med fjenden. Fra vest blev de røde styrker presset af tyske styrker under general Rütiger von der Golz – og fra øst trængte den kombinerede estisk-lettiske-danske styrke på 2.000 mand med 55 maskingeværer og seks kanoner frem så hurtigt, deres ømme fødder og trætte heste orkede det. Det var fastlandssommer med dagtemperaturer omkring 30 grader, hvorfor den estiske ledelse påbegyndte dagens march meget tidligt, så mandskabet kunne hvile om eftermiddagen.

Mens den kombinerede estisk-lettisk-danske styrke rykkede frem mod Kreuzburg, forsøgte bolsjevikkerne at evakuere deres styrker fra byen ad jernbanelinien Kreuzburg-Dünaburg ▶

For Dannebrog's Ære

Fortsat fra forrige side

(lettisk: Daugavpils). Forvirringen var total, myrderierne fortsatte, og byen på den nordlige bred af Dünafloden lå delvist i ruiner. Fra flygtninge fra byen erfarede danskerne, at der løb et rygter om, at teten i den estisk-danske styrke udgjordes af en britisk panserdivision forsynet med kampvogne.

Den 5. juni nåedes Kreuzburg. Det estiske flag blev rejst over jernbanestationen. Soldaterne smed sig ned, og hestene lagde sig uden at være spændt fra – alle var dødtrætte.

Før krigen var tvillingebyerne Kreuzburg-Jakobstadt blomstrende industri- og stationsbyer med 10.000 indbyggere. Da danskerne kom, var der kun få hundrede jøder tilbage i kældrene under sammenstyrtede huse. Byerne havde ligget lige i frontlinien mellem tyskerne og russerne under 1. Verdenskrig.

Over floden

Grunden til at det var det danske kompagni, der satte over floden den

6. juni og indtog Jakobstadt, var en klar ordre fra den estiske hærledelse, at esterne kun måtte rykke frem til Kreuzburg – de var jo i Letland. Derfor anmodede den lokale estiske chef kaptajn Borgelin om at gå over floden og indtage Jakobstadt. Om aftenen den 5. sendtes en opklaringspatrulje under korporal Søren Telling over floden for at rekognoscere. Patruljen var i kontakt med en patrulje fra den tyske Jerndivision, der var formeret af tyske lejesoldater hyret af de tyske baltiske baroner. Patruljen konstaterede, at byen stort set var rømmet af de røde styrker.

Dagen efter gik Compagnie Borgelin over floden og hejste Dannebrog som splitflag over byens rådhus. Den følgende dag blev flaget halet ned og afløst af det rød-hvid-røde lettiske flag. Letterne tog over.

Og så fik den danske generalkonsul Johansen i Tallinn kolde fødder. Da det gik op for ham, at der stod et kompagni danske soldater i estisk tjeneste og flaggede med Dannebrog som splitflag, fik han travlt med at få den estiske hærchef general, Johan Laidoner, til at trække den danske styrke tilbage. Johansen var bange for, at danskerne skulle komme i kamp med de tyske friskarere - det ville

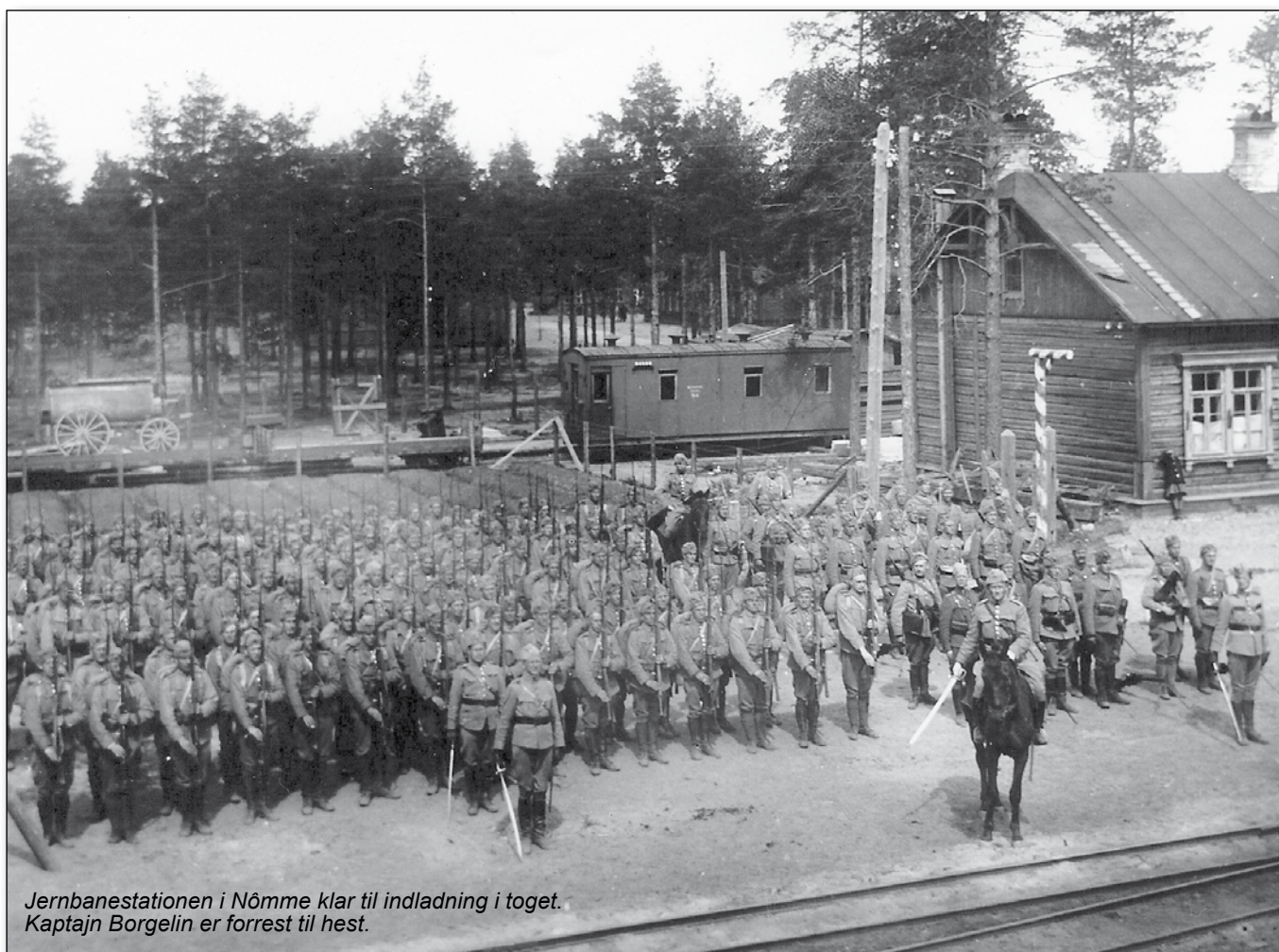
give anledning til alvorlige politiske forviklinger bl.a. hjemme i København.

Tilbage i Kreuzburg fik Borgelin ordre til i stedet for om at marchere tilbage til Laudohn og gå i hvilekvarter her. Nogle dage gik med indre tjeneste – soignering af mandskab, heste og materiel osv. -, og den 19. juni forlod kompagniet Laudohn og marcherede til byen Golgowsky (lettisk: Galgauska), hvor det lå til den 28. juni, hvor det blev trukket helt ud af Letland og sendt til den estiske universitetsby Dorpat (estisk: Tartu).

Ferie i Tartu

I Tartu blev kompagniet indkvarteret forskellige steder i byen, der havde ret mange fastboende danskere. Soldaterne og officererne blev forkælet af disse. Forplejningen var fin, og det noget slidte kompagni skulle bringes op til fuld styrke. De medtagne danske uniformer skulle egentlig skiftes. Men det eneste, esterne kunne tilbyde, var brugte britiske – og dem ville danskerne ikke have – så de danske uniformer blev lappet.

Den 22. juli 1919 modtog Compagnie Borgelin en ordre om, at kompagniet hurtigst muligt skulle afgå til den estiske østfront ved Iborsk. Transporten skulle foregå med tog fra Tartu via

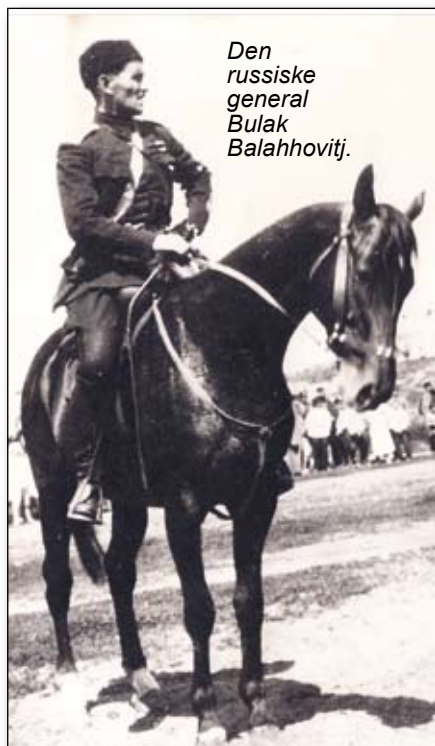

Jernbanestationen i Nõmme klar til indladning i toget. Kaptajn Borgelin er forrest til hest.

Walk (estisk: Valga) og Werro (etsisk: Võru). Ordren kom på et ubelejligt tidspunkt. Kaptajn Borgelin lå på hospitalet efter et styrt fra hesten, og næstkommanderende løjtnant la Cour lå også på hospitalet med en nyrelidelse – og en del personel opholdt sig i Tallin på tjenesterejse og orlov.

Inden afrejsen fra Tartu foretog kompagnikommandøren løjtnant Christensen en omenkadring af kompagniet, så det kom til at bestå af tre geværdelinger og rekylgeværdelingen. Mandefaldet på grund af døde, sårede og hjemsendte gjorde sig gældende.

Kompagniet afrejste den 24. juli fra Tartu kl. 18.00 med toget til Iborsk til frontafsnittet syd for Pskow – inde i selve Rusland. Her stod en hvid russisk hær under general Bulak Balahhovitj over for Den røde Hær. Da kvaliteten af de hvide russiske styrker svingede ganske meget, havde de estiske styrker en klar interesse i at være med her for at holde de røde væk fra estisk territorium. General Bulak Balahhovitj havde en styrke på nogle tusind soldater under ledelse af et større antal officerer, der ikke interesserede sig synderligt for krigens forløb, men hellere fordrev tiden i selskab med smukke kvinder og god mad – i det omfang disse kvaliteter lod sig opdrive. Derfor lå tyngden på dette frontafsnit hos den 2. Estiske Division. Denne var på ca. 5.000 mand. En dobbelt så stor styrke fra Den røde Hær iværksatte den 8. juli en offensiv mod esterne. Medio august var de røde drevet tilbage til Pskow.

Den russiske general Bulak Balahhovitj.

KOMPAGNIBEFALING Nr. 14:

Kompagniet afgaar i Mogen til Fronten.

2: I Henhold til Generalstabschefens mundtlige Ordre afholdes Kl. ca 2 Em. en Præsentation for samme, hvorefter Kompagniet umiddelbart skal være klar til at indlades paa Nöme Station. Nærmere Ordre vil tilgaa Kompagniet i Morgen Fm. Kl. 11.

3: I Den Anledning befales:

Der staaes op Kl. 5½; Thedrkning Kl. 6. 1' Halvdeling af 1' Deling rengör Badeanstalten fra Kl. 6½. Badning for Officererne Kl. 7, for Underofficererne Kl. 8 og for Mandskabet Kl. 9, begyndende med 2' Deling. Fra Kl. 7 til 9 gör alle sig marchklar; Delingsførerne efterser den feltmæssige Udrustning, navnlig at alle Kapper er rigtigt rullede og at intet mangler ved Udrustningen. Efterhaanden som Delingerne kommer fra Badning, rengöres Kasernen; Delingsførerne fører selv deres Delinger til og fra Badning og Leder selv det Delingen tilkommende Arbejde ved Rengöringen. Umiddelbart för Badningen udleverer Korporal Bruun nyt Undertöj, og umiddelbart efter Hjemkomsten fra Badning afleveres det snavsede Undertöj. Middag Kl. 12. Kl. 1 træder Kompagniet an i feltmæssig Udrustning. Naar Kompagniet træder an, maa Kasernen være fuldstændig rengjort, heri ogsaa indbefattet Spisestuen og lignende Lokalteter, Hestene striglede og Stalden i Orden. Alt Affald samles i en Bunke bag Stalden. Kaptajn Mortensen sørger for Afhentning af Proviant fra Kompagniets Privatdepot samt af Ammunition. Til Kaptajnens Raadighed stilles de menige Nr. 387, 391, 448, 449 og 453. Korporal Lange sørger for Afhentning af Proviant fra Libauer Kasernen. Til Korporalens Raadighed stilles de menige Nr 416 og 442. Samtlige Befalingsmænd og menige, der afhenter Proviant, skal saavidt muligt være tilbage inden Kl. 12 Middag og eventuelt bade. Ltnt. Hassing rekvirerer ved Opringing til Telf. 257 Vogne til: 200 Mand, heraf 15 Officerer, 1 Vogn til 10 Heste, 1 aaben Vogn til Feltkökkener, 1 Vogn til Ammunition og Munderingssager, 1 Vogn til Proviant, 1 Vogn til Reserve.

Kl. 11 Fm, ringer Ltnt. Hassing til Generalstaben (Telf. 622) og indhenter den i Punkt 2 omhandlede Ordre for Inspektionen.

N.B. Madrasser tömmes ved Morgenrengöringen, og hver Mand tager sin Madras med i toget.

4: Kompagniet har tilstillet Generalpostdirektoratet en Skrivelse, hvor efter al Post, adresseret til danske Soldater i Reval og Nöme, forlanges afleveret til det danske Generalkonsulat i Reval, der derefter paatager sig Viderebesörgelsen. Det fraraades at lade Breve adressere til Kontoret i Mansensgade.

5: Menig Nr 451 Ernst Greve Holstein udnævnes til Korporal fra den 18/E at regne efter at have bestaaet den i Kompagnibefaling Nr 12 omskrevne Pröve. Korporalen forbliver paa Menigmandslöning.

6: Menig Nr 362 Holm stilles fra 1/8 paa Korporealslöning.

7: Umiddelbart för Afrejsen udleveres Totalslöning.

M Ö M M E , den 17' Maj 1919.

På østfronten

Inden kaptajn Borgelin ankom til østfronten med sit kompagni, aflagde han besøg hos general Balahhovitj og fik det klare indtryk, at denne ikke interesserede sig synderligt for krigen, men mere for et behageligt liv i smukke omgivelser med en charmerende hustru ved sin side. Generalens officerer havde den samme holdning som deres chef. De var mere interesseret i at besøge restauranter og underholde sig med smukke damer end at føre krig mod de røde i skovene og sumpene nord for Ostrow.

Her mellem Pskow og Ostrow blev danskerne involveret i hårde kampe i et trøstesløst landskab med sumpe og skove. Forsyningslinien var jernbanelinien Pskow-Dünaburg. Esterne

Kompagnibefaling nr. 14 af 17. maj 1919.

kontrollerede jernbanen fra Pskow til stationen Tscherskaja 25 km fra Pskow. Om aftenen den 25. juli ankom danskerne til Tscherskaja station. Den første opgave var at erobre et smalt pas i sumpene ved landsbyen Prudny. Modstanderne var elitetropper fra Den røde Hær. De estiske enheder i området var meget hårdt presset og trætte. Under de heftige kampe fik danskerne både døde, sårede og soldater, der bukkede under for det hårde psykiske pres.

I august mindskedes presset fra de røde styrker, fordi den hvide russiske general Denikin fra syd avancerede i nordlig retning. Den 8. august blev Compagnie Borgelin trukket ud af

For Dannebrog's Ære

Fortsat fra forrige side

kampene – helt nedslidt. Alle i kompagniet var plaget af dårlig forplejning og utøj. Utøj var et stort problem under både det første og det andet felttog i Estland og Rusland. Danskerne lærte meget hurtigt, at de ikke skulle gå ind i de lokale bønderns huse. De var fyldt med lus og lopper. I de uger, kompagniet var i kamp ved Ostrow, var ingen af tøjet og der var ingen muligheder for at blive vasket.

Den 14. august marcherede kompagniet til jernbanestationen Tscherskaja. Her afleveredes våben og funktionsudrustning, og de rejste med tog til Werro, hvortil det ankom den 17. august efter en meget langsom jernbanetransport. Den 19. kom kompagniet til Tartu, hvor det

Der pilles lus under et hvil mellem kampene. Læg mærke til, at der bruges engelske hjelme og dansk Madsen rekylgevær, som havde en efter datidens forhold betydelig ildkraft. I øvrigt betalt af England.

Oberstløjtnant Richard Gustav Borgelin ca. 1925 i estisk galauniform og med anlagte estiske, lettiske og russiske dekorationer.

I lejren ved Nõmme 18. maj 1919. Kaptajn Borgelin – bagved hans ordonnans Ernst greve Holstein.

Fændrik Klingemann (i skjortæærmer) og Møgeltoft Jørgensen (nr. tre fra venstre) spiser feltmæssigt med estiske befalingsmænd og officerer under kampene foran Ostrow.

efter nogen forvirring hos de lokale estiske myndigheder blev indkvarteret i byens gymnasium.

De frivilliges kontrakter med den estiske regering udløb med udgangen af august. Men det kneb med at skaffe skibslejlighed til København. Otte mand, der skulle være hjemme den 1. september, blev sendt med skib fra Baltischport (estisk: Paldiski) til København.

Den 1. september blev der holdt en afskedsfest i Tallinn for kompagniet. Den estiske krigsminister Larka holdt tale, og lægerne og sygeplejerskerne fra den danske "Valdemar Sejr ambulance" – et felthospital udsendt af Dansk Røde Kors til Estland – deltog. Endvidere deltog den danske generalkonsul Johansen.

Dagen efter afholdtes der en afskedsparade på torvet i Tallinn med deltagelse af estiske æreskompagnier, den estiske statsminister Otto Strandman og general Johan Laidoner. Denne takkede danskerne for deres indsats og udnævnte korpsets administrator Iver Gudme til estisk oberstløjtnant, ligesom kaptajn Borgelin også udnævntes til estisk oberstløjtnant. Premierløjtnant P.V. Christensen, der førte kompagniet under de hårde kampe på Østfronten,

udnævntes til kaptajn i Estlands hær.

Den 2. september kl. 16.00 afsejlede næsten hele korpset fra Tallinn med damperen S/S "Kalevipoeg" og ankom til København den 5. september. Et lille hold blev tilbage i Tallinn for at afvikle og få opgjort de mange spørgsmål om betalinger, forsikringer osv.

Søndag den 7. september havde Aage Westenholz inviteret alle de hjemkomne fra korpset til en sammenkomst på Wivex i Tivoli. Under hver tallerken lå der en konvolut med 206 kr til endelig afregning. Det betalte Westenholz formentlig af egen lomme.

Dansk-Baltisk Auxiliær Corps samlede tab var syv døde, 20 sårede og fire taget til fange. Alle fire taget til fange overlevede langvarigt fangenskab i Rusland. De blev fundet af Røde Kors i russiske fangelejre. Den sidste, Laurids Dyrberg, kom tilbage til Danmark den 16. august 1920.

Ud over DBAC var der andre danske deltagere i Estlands og Letlands frihedskrig – og nogle tog tjeneste hos de hvide russiske hære, indtil disse gik i opløsning i begyndelsen af 1920'erne.

En række af deltagerne blev dekoreret med Estlands Frihedskors. Richard G. Borgelin rejste efter et kort ferieop-

hold i Danmark tilbage til Estland.

Han gjorde tjeneste i en kort periode i den estiske hærs generalstab med uddannelsesspørgsmål. Han udnævntes senere til oberst i Estlands hær. Som belønning for indsatsen i 1919 fik han overdraget landbrugsejendommen Maidel. Her forsøgte han sig med landbrug efter dansk mønster. Men det havde han ikke forstand på og gik efterfølgende konkurs. I 1939 kom han tilbage til Danmark og forsøgte sig med handelsvirksomhed i Århus. Det gik heller ikke, hvorefter han efter 2. Verdenskrig blev tilsynsførende på en skole for vanskelige børn i Kalvehave på Sydsjælland. Borgelin har høj status også i den nye estiske stat, der lægger blomster på hans gravsted i Kalvehave.

Kilder:

Niels Jensen: For Dannebrog's Ære – danske frivillige i Estland og Letlands frihedskamp 1919, Odense Universitetsforlag 1998.

Bogen er udarbejdet på grundlag af et ret omfattende arkivmateriale beliggende i Rigsarkivet i København plus materiale i privat eje.

I ovennævnte tekst er der overvejende anvendt de tyske stednavne. Årsagen hertil er dels, at områderne i Estland og Letland var domineret af de tyske godsejere "de baltiske baroner", som Hitler efter aftale med Stalin trak hjem til Das grosse Vaterland i 1939, og dels at vedstående kort er tysk. På samtidige fotografier er de fleste af vejskiltene også med de tyske stednavne.

Det holsten-gottorpske militær 1720-1773

Hertug Karl Friedrich af Gottorp var stærkt optaget af alt, hvad der havde med militær at gøre, og han genskabte i sin regeringstid en gottorpsk militærmagt og oprettede en smukt uniformeret hofgarde

*Af Jan Schlürmann
Oversat fra tysk af Claus Mogensen*

I den danske historieskrivning bliver "Den Gottorpske Stat" ikke med urette set i sammenhæng med sin rolle som en allieret med den svenske stormagtspolitik i det 17. århundrede. Efter 1721 spiller den kun en mindre rolle som en beskedent hindring for den danske konges uindskrænkede magt som hertug over hele Holsten. Tilsvarende beskedent var interessen for den såkaldte "Holsten-gottorpske reststats" militære institutioner, som eksisterede indtil 1773. Der eksisterer kun få militærhistoriske optegnelser. De stammer for det meste fra Heinz Mais' pen. Mai er fra Fahrndorf nær Slesvig. Han har et godt kendskab til det gottorpske militær i Landesarchiv Schleswig (LAS) og har en betydelig viden, som imidlertid ikke er sammenfattet i et stort værk. Det grundlæggende værk om det gottorpske militærvæsen, som Günther Knüppel² forfattede i 1972, dækker udelukkende perioden frem til 1715, således at man for undersøgelser om den efterfølgende periode altid er henvist til primære kildestudier³. Meget relevant kildemateriale for perioden 1745-1762 ligger - sandsynligvis - til dato i russiske arkiver, og der kan næppe skabes adgang til benyttelse fra Danmark og Tyskland.

Det gottorpske militær Historie og organisation

Den "gottorpske reststat" i 1720/22

Med Sveriges nederlag i Den Store Nordiske Krig faldt også fyrstendømmet Slesvig-Holsten-Gottorps stjerne. Rusland afløste Sverige som den dominerende magt i Østersøregionen. Den danske konge fik med besættelsen af de gottorpske områder i 1713 og med den officielle inkorporering af disse områder i 1720 gjort hele hertugdømmet "kongeligt" igen. Kun med forbøn fra kejser Karl VI (1711-1740) lykkedes det den unge hertug Karl Friedrich af Gottorp (1700-1739) at blive restitueret i 1722, i det mindste i sine holstenske ejendomme, og han blev således genindsat som hertug. Den gottorpske hertug havde med Ejdersted, Gottorp, Aabenraa og Tønder mistet betydelige områder, og ikke mindst sin slægts stamgods. "Reststaten" omfattede nu Kiel, Bordesholm, Cismar, Nordditmarsken, Trittau, Tremsbüttel og Reinbek. Residensen blev henlagt til Kieler Schloss. Denne residens blev der imidlertid ikke behov for, da hertugen snart drog til

*Dragon fra
dragonregimentet
Prinz Georg
Ludwig, 1762
(tegning af
Neumann).*

St. Petersburg til zar Peter den Stores hof, hvor han håbede på ægteskab med zarens datter. Administrationen af Holsten-området blev derfor overladt til et regeringskollegium.

Hertug Karl Friedrich (1720-1739)

Hertug Karl Friedrich var ligesom sin far, Friedrich IV og onkel Karl XII af Sverige, der døde i 1718, stærkt optaget af alt, hvad der havde med militær at gøre. Men han rådede hverken over de økonomiske ressourcer, de havde til rådighed, eller var en begavet hærfører. Alligevel skabte

Musketer fra
infanteriregimentet
Prinz Wilhelm, 1761
(tegning af Neumann).

Husar fra
regimentet v.
Zobeltitz, 1761
(tegning af
Neumann).

han i løbet af sin regeringstid igen en gottorpsk militærmagt og opretholdt ydermere en smukt uniformeret hofgarde, der imidlertid belastede den lille stats budget betydeligt.

Foreløbig var oprustningsanstrengelserne dog af ren prak-

tisk karakter. Allerede i 1720 blev en "Umschlags-patrulje" på 12 mand hvervet med henblik på at varetage sikkerheden under "Kieler Umschlag".⁴ Fra år til år steg antallet af tropper; de 33 mand i 1723 var i 1725 blevet til 105 mand. Nu fik tropperne igen navnet Det Fyrstelige Infanterikompagni og dannede en stående mini-hær i den gottorpske "reststat".⁵

I 1725 giftede Karl Friedrich sig med Anna Petrovna, Peter den Stores datter. Selv om det ikke var forbundet med nogen som helst rettigheder til den russiske trone, kunne gottorperne nu håbe på beskyttelse fra den mest magtfulde stat i Østersøregionen, for Karl Friedrich håbede stadig på at tilbagevinde de mistede slesvigske områder. Zar Peter den ▶

Det holsten-gottorpske militær 1720-1773

Fortsat fra forrige side

Store døde dog i 1727 og hos hans efterfølger, Peter II, havde den gottorpske hertug ingen forståelse. Han vendte derfor tilbage med sin kone til sin Kieler-residens i Holsten. Den fyrstelige milits, som Karl Frederik havde ladet opstille i Holsten, udgjorde i året for hans tilbagevenden allerede mere end 700 mand.

Den fyrstelige, gottorpske „milits“, november 1727	
Enheder	Antal
Fyrstelige infanteri, 4 Musketerkompagnier Fyrstelige infanteri, 1 Grenaderkompagni ⁶	} 346 mand
Dragonkorps ⁷	58 mand
Artillerikorps (8 kanoner)	42 mand
Invalidekorps (til bevogtning af tugthuset i Neumünster)	50 mand

(Oplyst efter Mai, Carolus Fridericus, s. 117-121)

Selv om denne styrke i sig selv var imponerende og desuden kostbar, så udvidede Karl Friedrich i den følgende tid sit militær med en række særlige gardekorps. I disse enheder indførte hertugen officerer og civile embedsmænd fra sin lille stat, som derved modtog talrige forfremmelser. Gardens opgaver var - bortset fra nogle vagt-tjenester - begrænset til repræsentative arrangementer. Ordensfester for den af Karl Friedrich indstiftede Sankt-Annen-orden, parader og ”feltøvelser” bød på talrige muligheder for dette ”hertug og kaptajns” soldaterlegeri, som Karl Friedrich løbende udskrev sine militære ordrer til. I al sin enkelhed blev der indtil 1735 oprettet en ordensdrabantgarde, to livgarder (Leib-Grenadier-Garde/Premier-Garde⁸ og Füsilier-Garde/Second-Garde) og et drabantkorps. Sidstnævnte svarede faktisk til sit navn, fordi det tjente som vagtkorps i de to residenser i henholdsvis Kiel og Neustadt.

Det fyrstelige, gottorpske „gardekorps“, 1739		
Oprettet	Enheder	Antal
1727	Liv-Grenadier-Garde ⁹ („Premier-Garde“)	104 mand
1735	Fusiliergarde („Second-Garde“)	69 mand
1738	Drabantkorps af St.-Annen-Orden	14 mand
1730	Drabantkorps ¹⁰ ved Kiel og Neustadt ¹¹	18 mand

(Oplyst efter Mai, Carolus Fridericus, s. 117-121)

Karl Friedrich havde valgt Neustadt som en slags reserve-residens, hvor han fra 1734 endda bekostede en lille ”flåde” bestående af nogle sejlskibe og rochalupper. I en liste modtaget fra de nedersachsiske statsarkiver i Oldenburg, ”Neustädter Marine”,¹² angives de enkelte skibe og deres respektive besætninger på hertugens miniature-flåde: Den store yacht ”Carl Friderik” med 18 kanoner, den lille yacht ”Hedwig Sophia” med 12 kanoner, 1 forsyningskib og 6 ”galejer” (rochalupper). Sammen med et antal liv-grenaderer og midlertidigt forpligtede matroser, kokke og vagter udgjorde flådens samlede styrke 82 mand.¹³ Man må dog gå ud fra, at den

normale effektive bemanning var meget mindre, formentlig omkring 19 mand, som anført af Heinz Mai. ”Flåden” tog også lejlighedsvis del i repræsentative opgaver, og om den ringe militære værdi er der således ingen tvivl.

Af de fyrstelige gardes var det 12-mand store drabantkorps af St. Annen-Ordenen det fornemste¹⁴. Karl Friedrich indstiftede ordenen i 1735 til minde om sin kone, Anna Petrovna, der allerede døde i 1728. I 1773 blev ordenen ”russisk” og blev indtil 1917 givet til højtstående personer. Drabantgarden blev oprettet den 14. februar 1738 og udgjorde først 9 og siden 12 drabanter samt en korporal og en vicekorporal¹⁵. Som sædvanlig med ordensgarder modtog medlemmerne væsentligt højere rang i hæren, det vil sige i militsen. Således havde korporalen rang af oberst, vicekorporalen rang af oberst-løjtnant og drabanterne rang af kaptajner¹⁶. Mindre fornem end garden, men dermed nyttigere for landet, var den i 1736 etablerede ”landmilits”, som varetog politimæssige opgaver. Det delvist beredne politi, i alt 62 mænd, var udstationeret på støttepunkter i Heide og Lunden (Nordditmarsken) med hver 4 mand, 30 mand sammenlagt i Trittau, Tremsbüttel og Reinbek, 12 mand i Oldenburg i Holsten, samt 12 mand i Neumünster.

Antal soldater i den holsten-gottorpske hær under hertug Karl Friedrich (1720-1739)							
	1723	1725	1727	1731	1735	1736	1739
Infanteri (musk.)	23	105	288	} 346	(288)	(288)	317
Infanteri (gren.)	---	---	58		---	---	50
Artilleri	---	---	42	83	(83)	(83)	---
Dragoner	---	---	27*	27	(27)	(27)	(27)
Invalidekorps	---	---	---	50	(50)	(50)	(50)
Liv-gren.-garde	---	---	104	(100)	(100)	(100)	---
Fusilier-garde	---	---	---	---	58	(58)	---
Drabantkorps	---	---	---	18	?	?	---
Ordens-drabanter	---	---	---	---	14	(14)	---
Marine	---	---	---	---	19	19	---
Politi-milits	---	---	---	---	---	58	---

*) Del af grenaderkompaniet; tal i parenteser (100) angiver de formodentlige styrketal, når præcise tal for året mangler.

Formynderskabstiden under den sekulariserede fyrstebiskop Adolf Friedrich (1739-1745)

Fyrstebiskop Adolf Friedrich von Lübeck (1726-1750), som efter Karl Friedrichs død i 1739 forvaltede det gottorpske hertugdømme for hans umyndige søn, Peter Ulrich, forsøgte at bringe den belastede økonomi noget i orden ved at opløse gardeenhederne. Men selv han hverken kunne eller ville give afkald på den 444 mand store hær bestående af en infanteribataljon med 5 undertallige kompagnier, et dragon- og et invalidekorps.

Hertug Peter Ulrich (1745-1761)

I 1745 blev hertug Peter Ulrich, Karl Friedrichs og Anna Petrovnas søn, myndig og overtog regeringen fra fyrstebiskoppen. Den unge hertug var militærbegejstret som sin bedstefar og far og en stor beundrer af kong Friedrich II af Preussen. Hans tidlige regeringstid, som han tilbragte det meste af i St. Petersburg tæt overvåget af zarina Elisabeth, var præget af personlige militære projekter såvel i Holsten som i hans russiske private bopæl ”Oranienbaum” ved St. Petersburg. Indtil 1751 udvidede Peter Ulrich de holstenske tropper til to infanteribataljoner, hver med fem kompagnier (1. Bataljon ”Großfürstin“, 2. Bataljon ”von Zögemanteuffel“), et artillerikorps og et dragonkorps på fire kompagnier, som fik rang af et ”Liv-Dragon-Regiment”.¹⁷

Hertug Karl Friedrich af Slesvig-Holsten-Gottorp (1700-1739), Maleri af David v. Krafft, 1718 (Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum). Den unge Gottorp hertug kopierer umiskendeligt stilen fra sin berømte onkel Kong Karl XII af Sverige.

Hertug Peter Ulrich af Slesvig-Holsten-Gottorp (1728-1762), Maleri af Balthasar Denner, 1742 (Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek). Den unge hertug og senere Zar bærer Sankt-Andreas-ordenens ordensbånd, der blev ham tildelt i 1742 i St. Petersborg.

Peter Ulrich som Zar Peter III. Med sin ægtefælle Katharina, maleri af Godt, 1762. Zaren bærer sin dragonlivregiments officersuniform.

Anna Petrovna (1708-1728), hertuginde af Slesvig-Holsten-Gottorp og hertug Karl Friedrichs ægtefælle (Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek). Hendes tidlige død foranledigede hertugen til at oprette Sankt-Annens-ordenen, der indtil 1917 forblev en høj russisk dekoration.

Uniformer, eksercerreglement og andre militære forordninger lagde sig tæt op af det preussiske forbillede, som Peter Ulrich beundrede. De to undertallige infanterienheder, som i 1755 på papiret var udvidet til ”regimenter“, skulle udgøre en lille del af en meget større ”kejsersk russisk-slesvig-holstensk krigsmagt“ under en fremtidig zar Peter. Gennem sin mor Anna Petrovna var Peter Ulrich som ”storfyrste“ blevet udpeget som tronfølger til zartronen. Selv om zarina Elisabeth kendte til Peters svagelige og angiveligt psykisk forstyrrede karakter, stod hun også bag denne beslutning.

I det russiske „Oranienbaum“ opstod den anden halvdel af den hær, Peter drømte om. Her opretholdt han sit eget hof næsten udelukkende baseret på tyskere, en lille hær og flere miniaturefæstninger, der skønt de hed „Peterstadt“ og „Katharinenburg“, i grundrids ganske lignede Fredriksstad og fæstningen Tønning. Oranienbaum-slottet var en kopi af Gottorp Slot. Peters politiske program var fuldstændig dedikeret generobringen af Slesvig! Oranienbaumer-tropperne, tilsammen omkring 840 mand, omfattede indtil 1761:

Storfyrst Peter Ulrichs Oranienbaumer-tropper, 1756-1761		
Oprettet	Enheder	Antal
1756	Kyrasserregiment „Löwen“ (ex-Leib-Kürassiere)	4 kompagnier
1758	Infanteriregiment „Nariškin“	5 kompagnier
1760	Husarkorps „Zobelitz“	1 kompagni
1761	Grenaderbataljon „Zeumern“	4 kompagnier

(Oplyst efter Heinz Mai, Großfürst Peter, s. 117-121)

Den kejserlige russisk-slesvig-holstenske hær af 1762

Peter Ulrichs tronbestigelse i 1762 efter zarina Elisabeths død gjorde det muligt at samle alle kræfter om at fuldende de hidtidige og utilstrækkelige oprustninger til en kejserlig russisk-slesvig-holstensk hær. Den ambitiøse plan havde en 10.000 mand stor hær som mål:

Zar Peter III's planlagte hær, 1762	
Enheder	Antal
Infanteriregiment „Zöge-Manteuffel“	10 kompagnier
Infanteriregiment „Prinz August“	10 kompagnier
Infanteriregiment „Prinz Wilhelm“ (ex-„Nariškin“)	10 kompagnier
Infanteriregiment „Kettenburg“ (ex-„Großfürstin“)	10 kompagnier
Infanteriregiment „Delwig“	10 kompagnier
Grenaderbataljon „Weiß“	4 kompagnier
Grenaderbataljon „Essen“	4 kompagnier
Grenaderbataljon „Zeumern“	4 kompagnier
Liv-dragonregiment	10 kompagnier
Dragonregiment „Herzog Georg“	8 kompagnier
Kyrasserregiment „Lowtzow“	8 kompagnier
Kyrasserregiment „Löwen“	4 kompagnier
Kyrasserregiment „Schildt“	8 kompagnier
Kyrasserregiment „Pohlmann“	8 kompagnier
Husarkorps „Zobelitz“	8 kompagnier
Artillerikorps	5 kompagnier

(Oplyst efter Heinz Mai, Großfürst Peter, s. 127-133)

Med rekrutteringen, opstillingen og sammenlægningen af hæren var samtidig oprettet et generalkrigskommissariat i Kiel og et i Oranienbaum. Dermed manglede der først og fremmest egnede officerer, idet der fra kompagnier opstod bataljoner og bataljoner blev til regimenter. Det ”store avancement”, den store forfremmelsesbølge, satte ind og skyllede mangen en holstensk løjtnant flere trin op ad forfremmelsesstigen til bataljons- eller endog regimentschef med rang af major eller oberst til følge. Det viste sig vanskeligere at rekruttere de lige så vigtige underofficerer. Her var en mangeårig tjenesteerfaring af betydning. Sådanne folk var i 1762, ▶

Det holsten-gottorpske militær 1720-1773

Fortsat fra forrige side

midt i Syvårskrigen (1756-1763), næsten ikke til at få, da alle hære uden undtagelse sendte sine hververe gennem hele Europa.

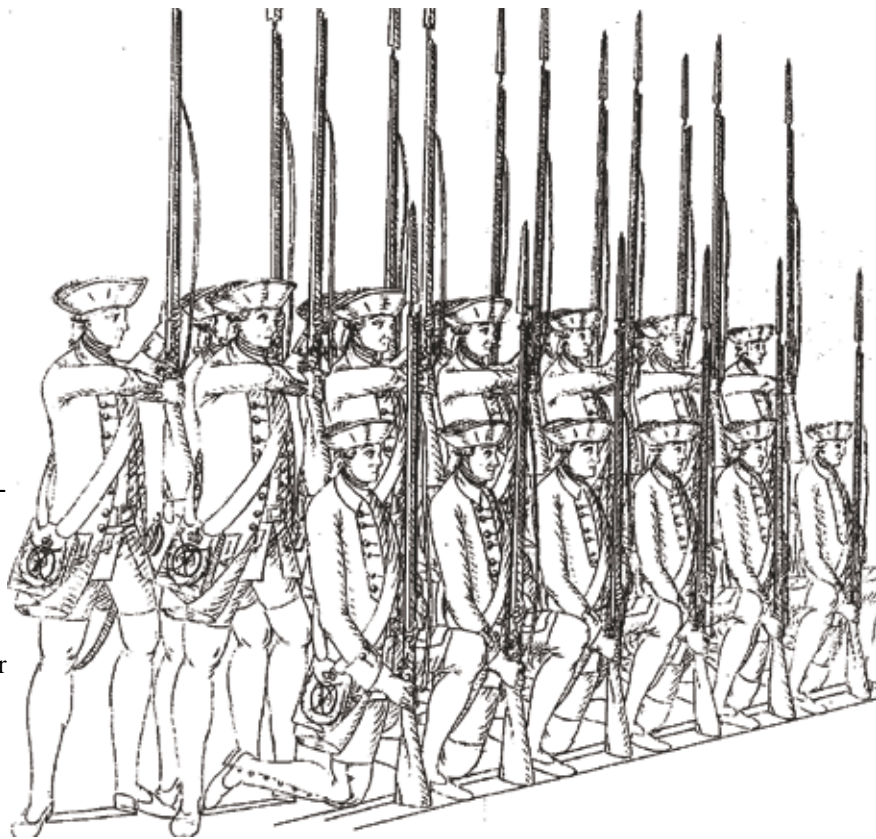
Peter og hans generalkrigskommissariater udarbejdede detaljerede retningslinier for de enheder, der allerede var opstillet for Kiel og Oranienbaum. De skulle alle afgive kompagnier som stammer for de nydannede regimenter og samtidig udfylde manglerne i egne rækker såvel som i de nydannede regiments rækker – en uløselig opgave.

Resultatet af disse bestræbelser var skuffende. I 1762 udgjorde det samlede infanteri 1.760 mand, kavaleriet 750 mand og artilleriet 150 mand, herunder tilsammen 169 officerer. Disse 2.660 mand var langt fra målet (10.000) og Peters hær på 10-12 regimenter udgjorde dermed næppe flere soldater end et enkelt samtidigt preussisk infanteriregiment.

Sammenlægningen af hær-halvdelen skulle ske i Rusland, hvortil man lejede skibe fra Neustadt til at sejle til Reval (Tallinn) og Kronstadt. Hvor langt denne overførsel nåede er uvist. Allerede i maj 1762, inden afslutningen af oprustningen, havde zar Peter erklæret „sin“ krig.¹⁸ Desuden havde han yderligere rakt hånden frem til fred til sit store idol, kong Frederik II af Preussen - en handling, der var fuldkommen uforståelig for det russiske diplomati, idet Rusland med særdeles godt resultat var i forbund med Østrig og Frankrig mod Preussen, hvorfra de håbede på ikke ubetydelige territoriale gevinster. Stemningen mod Peter i hans egen lejr var iskold - zaren havde brudt med to loyale forbundspartnere og kort efter erklæret det hidtil neutrale Danmark krig. Peter afslørede dermed over for sine forfærdede russiske rådgivere, at han stadig tænkte som en småkræmmeragtig udgave af en gottorpsk hertug, der blev ydmyget af Danmark i 1713, og ikke som en russisk zar, hvis tropper allerede havde optrådt sejrrikt mod Friedrich II i Østpreussen. Kun et statskup af Peters kone, den ambitiøse Katharina II, forhindrede krig med Danmark. I spidsen for sine hengivne garderegimenter lod hun den 9. juli 1762 sin gemal fængsle og med ham et betydeligt antal tyske officerer - den årelange manglende respekt for det indfødte russiske militær hævnedes sig nu. Den afsatte zar blev kort efter kvalt af sine vagter, formodentlig efter ordre fra sin ægtefælle. Den kejserlige russisk-slesvig-holstenske hær faldt fra hinanden, gottorpernes militære opstigning på zarens trone var afsluttet.

Bytteaftalen fra Zarskoje Selo 1773

Katharina II, den ny zarina, var besluttet på hurtigst muligt igen at forbedre det forhold til Danmark, som Peter ubetænksomt havde sat på spil. Rusland betragtede Danmark som en betydeligt mindre fare end de tilgrænsende lande som Preussen, Østrig og det Osmanniske Rige. Katharina søgte derfor et forlig. Med bistand fra den holstenske diplomat, Caspar von Saldern, indgik hun en aftale med Danmark. Den gottorpske reststat udgjorde i denne sammenhæng en velegnet forhandlingsgenstand. Katharina søgte at afvikle det territorium, der lå fjernt fra Rusland og for den danske konge var intet vigtigere end at tilbagevinde sine suveræne rettigheder over hele Holsten ved at virkeliggøre erhvervelsen af reststaten, som man havde stræbt efter allerede i det 17. århundrede. Selv om man allerede i 1767 blev enige

Gottorpsk infanteri eksercererer på hertug Karl Friedrichs tid, omkring 1735. (Landesarchiv Schleswig-Holstein).

om en sådan bytteaftale om det oldenborgske moderland, kunne den formelle aftale først indgås i 1773, hvor Katharina og Peters søn, storfyrst Paul (I) og samtidig den sidste gottorpske hertug, blev myndig. I aftalen fra Zarskoje Selo overførte Katharina fordringerne til gottorpernes holstenske områder til det sekulariserede fyrstebispedømme i Lübeck (Eutin). Danmark, hvis kongefamilie var i besiddelse af de oldenborgske moderlande, Oldenburg og Delmenhorst, overdrog herefter dette område til fyrstebispedømmet i bytte for de rettigheder, der samtidig var modtaget fra Paul over reststaten. For de 3 oldenborgske linjer blev året 1773 også et betydningsfuldt vendepunkt. Gottorperne forsvandt ud af hertugdømmernes direkte historie og udgjorde sammen med huset Romanov indtil 1917 det russiske zardynasti. Moderlandene Oldenburg og Delmenhorst dannede for fremtiden sammen med området under fyrstebiskopen for Lübeck (Eutin) storhertugdømmet Oldenburg, og hertugdømmet Holsten kom igen i personalunion med Danmark med den danske konge som hertug.

Zarina Katharina II og storfyrst Paul (I) (1762-1773)

Holsten-Gottorps militærhistorie i Katharina II's regeringstid var ikke særlig opsigtsvækkende. Zarinaen sigtede efter at beskære sin gemals meningsløst oppustede militær til rundt regnet halvdelen. En infanteribataljon på 6 kompagnier svarende til ca. 300 mand og en dragonskadron på 60 mand burde være tilstrækkeligt som fremtidig ordensmagt i den holsten-gottorpske reststat. Endnu engang, den 3. maj 1764, reducerede man denne styrke på en bataljon til 3 kompagnier på tilsammen 156 mand med 27 officerer og en eskadron på 19 mand med 2 officerer.¹⁹ I året for infanterikorpsets endelige opløsning var de 3 kompagniers samlede styrke indskrumpet til 107 mand. Aftalen i Zarskoje Selo betød afslutningen på denne sidste gottorpske "hær". Officererne og mandskabet blev generøst tilbudt at indtræde i den danske hær, et tilbud som mange gjorde brug af.

Uniformering og bevæbning

Infanteri- og dragonkorpset, 1722-1750

Der findes næppe oplysninger om uniformeringen af de gottorpske tropper under hertug Karl Friedrich. Der findes et illustreret eksercerreglement for infanteriet,²⁰ som beskriver udformningen af uniformernes facon. Der mangler imidlertid farveangivelse, og disse findes heller ikke i de til dels bevarede regninger over udrustningen. Man kan derfor kun opstille formodninger. Her er det sandsynligt, at mørkeblå blev valgt som grundfarve til uniformskjolerne. Allerede under Den Store Nordiske Krig var det gottorpske infanteri iført røde uniformskjoler, medens kavaleriet og dragonerne allerede bar mørkeblå uniformskjoler på linje med Sverige. Efter 1720/25 må infanteriet også være gået over til den nye grundfarve. Da der indtil 1751 udelukkende bestod et infanterikorps eller en bataljon, bar infanteristerne vel en ensartet kendetegnsfarve, formodentlig hvid eller rød.

Dragonerne, som indtil 1729 organisatorisk hørte til infanteriets grenaderkompagni, må have båret den samme uniform. I administrator Adolf Friedrichs tid var der ingen ændringer i forbindelse med uniformeringen.

Infanteri- og dragonkorpset, 1751-1755/56

Ved et storfyrsteligt reskript er vi rimeligt informeret om uniformeringen af den lille gottorpske styrke fra 1751 og kort forinden.²¹ Følgelig bar dragonerne (Livdragonregimentet) i 1751 mørkeblå uniformskjoler med hvide opslag og kamisollet (veste). Med de nye bestemmelser ændrede man farverne. Kjolerne skulle herefter være hvide, og opslag og kamisollet blå ("bleumourant"). Knapperne, officerernes knaphulsbroderier og deres skærf var før og efter 1751 i guld. Tilmed beordrede storfyrst Peter, at dragonerne skulle have fremstillet nye palasker magen til de kongelige preussiske dragoners.²²

Infanterikorpset, der oprindeligt kun bestod af bataljonen Zöge von Manteuffel, beholdt også efter 1751 sine mørkeblå kjoler. Dertil skulle bæres hvide eller gule kamisollet i stedet for

Til venstre ses en Grenaderofficer fra infanteriregimentet Zöge v. Manteuffel (nr.1), omkring 1761.

Drabant fra Sankt-Annen-ordenens drabantkorps, omkring 1735. (rekonstruktions-tegning efter arkivalier)

røde veste efter bataljonchefens ønske.²³ Opslagene på ærmerne skulle være "udformet og udskåret efter Saksisk stil", men deres farve bliver ikke oplyst.²⁴ For uniformeringen af bataljonen "Großfürstin" foreligger nøjere oplysninger, da en udspecificeret munderingsregning er bevaret.²⁵ Bataljonen bar også mørkeblå kjoler med røde opslag. For 64 grenaderer af bataljonen var der forudset forsøvede hattebeslag, som sandsynligvis blev leveret efter preussisk model.

Infanteriregimenterne 1756-1761

I perioden mellem 1756 til 1761 bestod det holsten-gottorpske infanteri af de to bataljoner, der var ophøjet til regimenter "v. Zöge-Manteuffel" (nr. 1) und "Großherzogin" (nr. 2) samt af det regiment der var dannet i Rusland, "Nariškin", (nr. 3) og af en selvstændig grenaderbataljon (nr. 4). Uniformssnittet svarede til den preussisk-friedrichske mode. Bortset fra den manglende specifikation af nr. 4, stammer de meget præcise oplysninger fra den russiske forsker Zweguintzows værk.²⁶

Holsten-gottorpske infanteriregimenter, 1756-1761								
	Uniformskjole	Knapper	Opslag	Revers	Veste	Bukser	Grenaderhat	
							Overfoer	Bånd
nr. 1	mørkeblå	guld	rød	rød	hvid	hvid	rød	gul
nr. 2	mørkeblå	sølv	gul	---	gul	hvid/gul*	gul	blå
nr. 3	mørkeblå	guld	framboise	---	paille	hvid/paille*	framboise	paille

*) Officerer; til farveangivelserne: paille = strågul, framboise = hindbærfarvet

Infanteriregimenterne 1762

Med Peter III's tronbestigelse blev antallet af russisk-slesvig-holstenske infanteriregimenter udvidet til syv: "Zöge v. Manteuffel" (nr. 1), "Kettenburg"/"ex-Herzogin" (nr. 2), "Prinz Wilhelm"/"ex-Nariškin" (nr. 3), Grenadierbataillon "Zeumern" (nr. 4), Grenadierbataillon "Weiß" (nr. 5), Grenadierbataillon "Essen" (nr. 6) samt infanteriregimentet "Prinz August" (nr. 7). I henhold til Zweguintzow bar disse enheder følgende uniformer:

(Russisk-slesvig-)holsten-gottorpske infanteriregimenter og grenaderbataljoner, 1762								
	Uniformskjole	Knapper	Opslag	Revers	Veste	Bukser	Grenaderhat	
							Overfoer	Bånd
nr. 1	mørkeblå	guld	rød	rød	hvid	hvid	rød	blå
nr. 2	mørkeblå	sølv	gul	gul	hvid	hvid	gul	blå
nr. 3	mørkeblå	guld	framboise	---	paille	hvid/paille*	paille	framboise
nr. 4	mørkeblå				?			
nr. 5	mørkeblå	sølv	rød	---	hvid	hvid	hvid	rød
nr. 6	mørkeblå	sølv	rosé	rosé	planche	hvid	planche	Rød
nr. 7	mørkeblå	guld	sort	sort	hvid	hvid	rød	blå

*) Officerer; til farveangivelserne: paille = strågul, framboise = hindbærfarvet, planche = hudfarvet

Som i Preussen bar sappererne samme uniform som grenadererne, dertil hvide læderforklæder og pionerudstyr.

Kavaleriregimenterne 1756-1761

Allerede i 1751 havde Peter opgraderet det fire kompagnier stærke dragonkorps til rang af "Liv-dragonregiment" (nr. 1). I 1756 blev der tilføjet et Liv-kyrasserregiment til det russiske Oranienbaum, som fra 1762 blev benævnt som kyrasserregiment "Löwen" (nr. 2). Siden 1760 eksisterede husarkorpset "Zobelitz" (nr. 3), som fra 1761 skulle være blevet udvidet til et regiment. Husarerne var iført en mørkeblå, næsten sort dolman med guldsnore og hvide ærmeopslag, tilsvarende ▶

Det holsten-gottorpske militær 1720-1773

Fortsat fra forrige side

bukser samt en hvid pelisse med mørkebrun pelsbesætning. Hertil hørte efter preussisk mode sorte filtschacktelhuer med Peters monogram i guld på forsiden.

(Russisk-slesvig-)holsten-gottorpske kavalieriregimenter, 1756-1761								
	Koller*	Knapper	Opslag	Revers	Veste	Bukser	Grenaderhat	
							Overfoer	Bånd
nr. 1	hvid	guld	lyseblå	lyseblå	lyseblå	lyseblå	hvid	lyseblå
nr. 2	læder*	sølv	framboise	framboise	framboise	læder*	---	---

*) = bøffellæderfarve (buff), Koller: Tysk betegnelse for våbenfrakke af særlig form

Dragonernes tamburer bar enkle dragonuniformer med hvide svalereder og rigt besat med hvide lidser med en dobbeltrække af gule ruder. Trompetererne bar underofficersuniform med lyseblå svalereder, og gylden snorebesætning på ærmerne.

Kavalieriregimenterne i 1762

Ud over Liv-dragonregimentet (nr. 1) eksisterede i 1762 kun tre kyrasserregimenter, og de var "Löwen" (ex-Liv-kyrasserer; nr. 2), "Lowtzow" (nr. 3) og "Schildt" (nr. 4). Det fjerde kyrasserregiment – "Pohlmann" - kender Zweguintzow ikke, og det har ikke været muligt at finde oplysninger andre steder om hvilken uniform, regimentet bar.

Som andet dragonregiment kom "Herzog Georg [Ludwig]" (nr. 5). I 1762 var der to husarregimenter i Peters hær: Det allerede kendte regiment "Zobelitz" (nr. 6) samt et "2." husarregiment (nr. 7), som imidlertid ikke bestod af tyskere men af russere.

(Russisk-slesvig-) holsten-gottorpske kavalieriregimenter (dragoner, kyrasserer), 1762								
	Koller*	Knap- per	Opslag	Revers	Veste	Bukser	Grenaderhat	
							Overfoer	Bånd
nr. 1	hvid	guld	lyseblå	lyseblå	lyseblå	lyseblå	hvid	lyseblå
nr. 5	læder*	guld	sort	sort	planche*	planche*	sort	gul
nr. 2	læder*	sølv	framboise	framboise	framboise	læder*	---	---
nr. 3	læder*	guld	rød	rød	rød	læder*	---	---
nr. 4	læder*	guld	mørkeblå	mørkeblå	mørkeblå	læder*	---	---

*) = bøffellæderfarve (buff), planche = hudfarve, Koller: Tysk betegnelse for våbenfrakke af særlig form

Uniformen for husarregimentet "Zobelitz" forblev uforandret, det "2." husarregiment bar gule dolmaner med kongebå ærmeopslag samt gule bukser, begge med hvide (sølvfarvede) snorebesætninger. Pelisserne var kongebå med hvide pelsbesætninger, og hertil bar husarerne schacktelhuer efter preussisk forbillede.

Artilleriet 1756-1762

Den beskedne artillerienhed i Peters Armé var - ikke overraskende - ligeledes klædt helt efter preussisk mønster. Til den mørkeblå uniformskjole med "orange-rosé"-farvede kraver og ærmer, men uden rabatter, bar artilleristerne med undtagelse af officererne en preussisk fusilierhue med blå overfoer og „orange-rosé"-farvede bånd. Hueskiltet, knapperne og alle lidser var sølvfarvede.

St. Annen-Ordenens drabantkorps, 1738/39

To kilder giver særlig indsigt om uniformeringen af dette

korps. For den enes vedkommende drejer det sig om tegninger, formentlig fremstillet af hertugen selv, af hueskilte samt granat- og ammunitionstaskebeslag, der i dag befinder sig i Landesarchiv Schleswig.²⁷ Desuden foreligger en beskrivelse af drabantuniformen, der daterer sig fra sidste del af 1760'erne²⁸, formentlig udført af den samtidige holsten-gottorpske kvartermester Bergfeld. I 1738 var drabanterne iført en blå uniformskjole med røde svenske opslag, røde kraver og akkurat samme underfor, bukser og veste. "Opslag, kra-

ver og veste var besat med en blomstret, gylden, men utakket tresse²⁹." Hertil bar alle ordensdrabanterne hvide lærredsstøvletter med gule knapper. Hovedbeklædningen, der var af sort brændt læder sva-

rende til den russiske prebrasenskische grenaderhue, havde gyldne beslag, som vi på grund af tegningerne kan gengive nøjagtigt. Det drejer sig om fremstillingen af ordenskorset på en 8-takket stjerne opslået på et hjelmomslag, kronet med en storfyrstelig krone og holdt af en løve³⁰. Det samlede forskilt var desuden indrammet af en kant af forgyldt blik besmykket med ornamenter. På det mindre bagsideskilt stod de slyngede bogstaver "A. J. P. F." - forkortelsen for ordensdevisen ("*Amantibus Justitiam Pietam Fidem*") - anbragt på en brændende granat. Dette var igen fastgjort på en kronet kartusche. Tre fjerbuske, to hvide og en rød, udsmykkede hatten. Særligt udsmykket var også bandolererne, våbengehæng, de store granat- og de mindre ammunitionstasker. Disse genstande var gennemgående "...besat med Cramasin Sammit eller indfattet med utakkede, sribede, gyldne tresser³¹". Medens granattasken igen viste ordensdevisens slyngede initialer „A. J. P. F." med krone, laurbærkviste og fire miniatuoreordensstjerner, blev ammunitionstasken, der blev båret

på maven, udsmykket med en stor ottetakket ordensstjerne. De to korpsofficerer, korporal og vicekorporal, bar en tilsvarende uniform som den netop beskrevne. Dog med følgende undtagelser: Uniformskjole, bukser, vest og opslag var fuldstændigt røde, alle tresser og

pyntestriber var med en indfattet gylden „tre finger bred, blomstret gylden tresse der var takket på den ene side³²." Bandolerer, tasker og gehæng var på samme vis som med skemaet for de simple drabanter udsmykket med et afvigende kantebånd.

Premiergarden eller Liv-grenadergarden og Secondgarden eller Fusiliergarden, omkring 1735

Om begge gardekorps vides kun meget lidt. I LAS findes en skrivelse fra den samtidige holsten-gottorpske kvartermester Bergfeld, der i 1766 på forespørgsel fra fyrstebiskopen i Lübeck oplyser om fusiliergardens uniformer³³. Ifølge dette var uniformen for fusiliergardens officerer den samme som første- eller liv-grenadergardens, dog med mindre ændringer, nemlig på dette tidspunkt en anden hat og et andet bandoler. Dette er ikke overraskende, idet officerskorpset for begge garder var identisk og skulle i hvert tilfælde på ordre fra hertugen klæde sig som premier- eller second-garde. Fusili- ▶

Kavaleri fra den „russisk-slesvig-holstenske hær, 1761/62. Fra venstre til højre (figurer til hest): Dragonregiment Prinz Georg Ludwig (grenader, 1762), livdragonregiment (Grenaderofficer, 1756-1762), Kyrasserregiment Lomza (Kyrasser og officer, 1762); fra venstre til højre (stående figurer): Livkyrasserregiment (officer, 1756-1762), Husarregiment Slobotzki (husar, 1756-1762) – dette regiment var en ren russisk enhed og hørte ikke til den „Schleswig-Holstein-(Gottorpske) hær“. Richard Knötel planche 03-21.

Det holsten-gottorpske militær 1720-1773

Fortsat fra forrige side

ergarden bar ”helt røde klæder, med sølvfarvede knaphuller, og en vest forsynet med glatte tresser. Metalskiltene på deres hatte og grenadertasker var mindre forarbejdede end officerernes, ligesom deres bandoler og våbengehæng, der for vice- og korporaler lige som for førstegarden var kantet med en tommelfingerbred sølvfarvet tresse³⁴.” Således bar begge garder - også fusiliererne - grenaderhatte, hvis udseende imidlertid intetsteds er beskrevet. De udvendigt udsmykkede bandolerer havde ”remme helt overtrukket med brede glatte sølvfarvede tresser, hvori hang en granatasker med et sølvskilt med hele det holstenske våben omgivet af et forgyldt skilt med en laurbærkrans.³⁵”

Mindre gottorpske troppstyrker før 1740

Om uniformeringen i mange, mindre enheder i hertug Karl Friedrichs regeringstid (1720-1739) er næsten intet kendt. Således mangler henvisninger til uniformeringen af bl.a. det lille artillerikorps, Neustädter-drabanterne, ”søværnet” og invalidekorpset. Erfaringsmæssigt må det antages, at politimilitsen bar enkle mørkeblå uniformskjoler³⁶. Med nogen sandsynlighed bar artilleristerne og invaliderne også mørkeblå uniformer. Men når det drejer sig om opslagsfarverne, kan man kun gætte.

Bevæbning

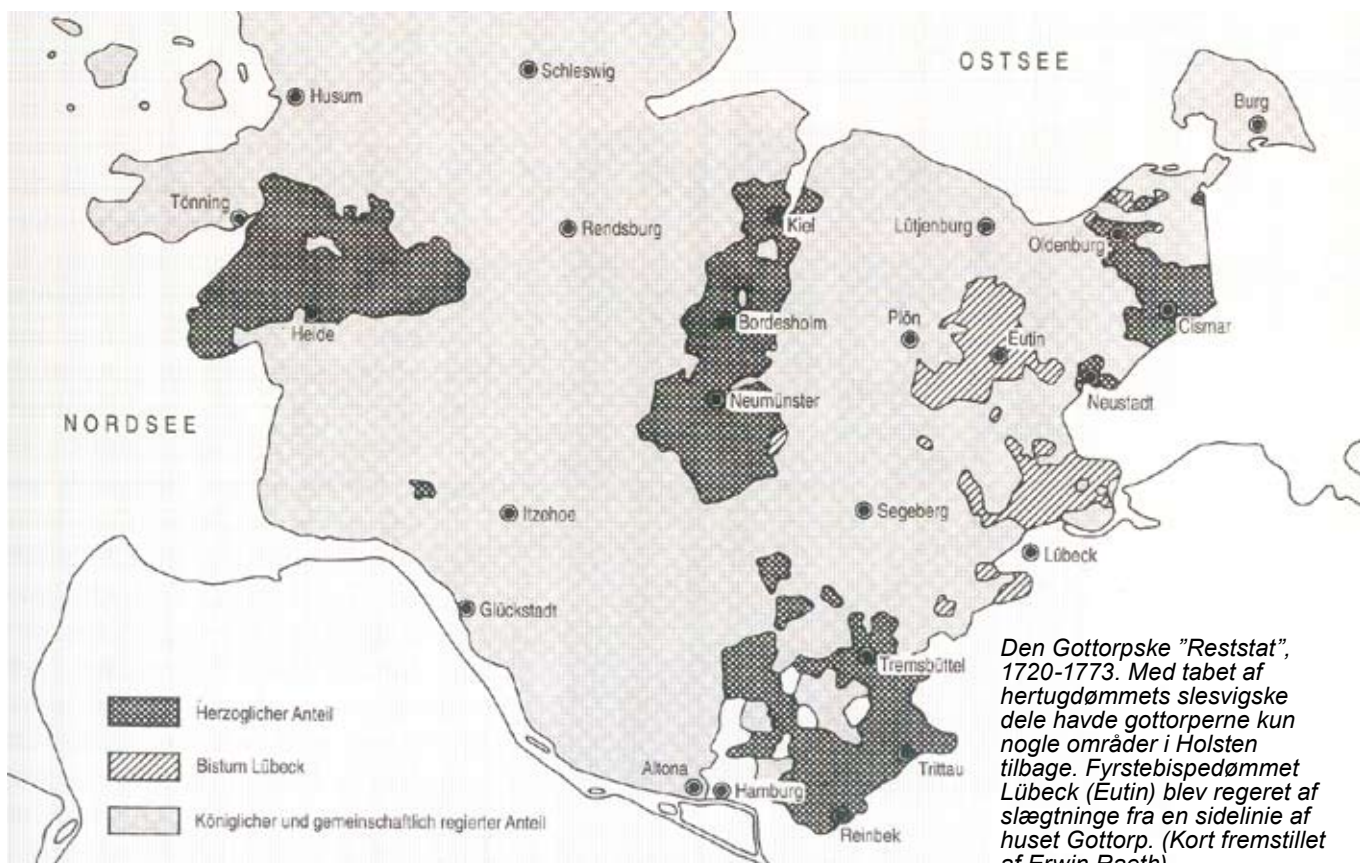
Efter 1714 havde Holsten-Gottorp ikke længere faciliteter til produktion af våben. Indtil da havde der eksisteret en beskeden geværfremstilling i fæstningen Tønning under ledelse af bøsseimester Daniel Röper. Årsproduktionen i 1704 ▶

Prospekt over byen Kiel i 1772 (kobberstik af Johann Heinrich Schultze fra den „Topographischen Beschreibung des Herzogthums Holstein“, Landesbibliothek Kiel). – Til højre ses Kieler slottet, som fra 1722 var den officielle residens for de gottorpske hertuger. Over byprospektet ses det russiske kejserriges og fyrstedømmet Schleswig-Holstein-Gottorps forenede våben på den russiske dobbeltørn. Dette våben var også anbragt på forskiltet på de (russisk)-gottorpske grenaderhuer fra 1761-62.

Byen Kiels profil med slottet i 1727 (tegning af F. B. Werner, Landesbibliothek Kiel)

Den Gottorpske ”Reststat”, 1720-1773. Med tabet af hertugdømmets slesvigske dele havde gottorperne kun nogle områder i Holsten tilbage. Fyrstebispedømmet Lübeck (Eutin) blev regeret af slægtninge fra en sidelinie af huset Gottorp. (Kort fremstillet af Erwin Raeth)

Husarregimenter, 1762 (fra venstre til højre):
Officer fra (1.) Husarregiment v. Zobeltitz, husar
og officer fra 2. (russiske) Husarregiment.
Richard Knötel planche 09-02.

Det holsten-gottorpske militær 1720-1773

Fortsat fra forrige side

på 162 geværskæfter, 266 geværlåse og 120 komplette geværer viser bøsseamariets begrænsede kapacitet. Ud over fremstillingen af komplette våben og våbendele reparerede Röper og hans 9 svende desuden beskadede rytterpistoler og geværer³⁷. Et prisoverslag, der var udarbejdet af Röper, viser, at han kunne fremstille et komplet flintlåsgevær for 3 rthlr og 41 β³⁸.

Ved opbygningen af deres lille hær var hertug Karl Friedrich og hertug (storfyrst) Peter Ulrich helt afhængige af indkøb i udlandet. Når det gjaldt blankvåben, foretrak Peter naturligvis preussiske modeller, og i 1751 udrustede han sine livdragoner med pallasker magen til dem, de kongelige preussiske dragoner havde³⁹. Geværer og karabiner blev tilsyneladende leveret fra Dresden i Kursachsen, hvortil han i 1754 sendte sine udsendinge for at indkøbe 1.000 geværer og 200 karabiner⁴⁰. Våbnene stammede formodentlig fra våbenfabrikken i Suhl⁴¹. Tilsyneladende havde

storfyrsten i 1754 endnu ikke adgang til russiske våben – eller også foretrak han bare tyske produkter? Kilderne giver kun få oplysninger. Efter 1761 kan man imidlertid gå ud fra, at Peter forsynede sig til sit ambitiøse militærprojekt enten i Preussen – hvis det kunne undvære våbnene efter krigen – eller i Rusland. Hvis der er bevaret våben fra den hertugelige gottorpske og især den kejserlige russisk-slesvig-holstenske hær, så må de være i ikke tilgængelige russiske museer og samlinger. Zweguintzow bringer nogle tegninger af sådanne våben i sin historie om "L'Armée Russe 1ère Partie 1700-1762", helt uden kommentarer eller henvisninger. Således bar officers-espontonerne ved siden af de storfyrstelige figurer følgende indskrift: „GROSSFÜRSTL: SCHLESW / HOLST: INFANTERIE, underofficerernes hellebarder („Kurzgewehre“) viste tilsvarende de storfyrstelige navnetræk.

Livdragonregiment: Grenader, dragon og paukeslager, 1756/62. Richard Knötel planche 09-23.

Litteraturfortegnelse

Hoyningen gen. Huene, Heinrich Freiherr von: Der St.-Annen-Orden – eine gottorfische Stiftung, in: Die Gottorfer auf dem Weg zum Zarenthron. Russisch-gottorfische Verbindungen im 18. Jahrhundert (= Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinischen Landesarchivs, Bd. 57), hrsg. von M. Lukitshev u. R. Witt, Schleswig: 1997, s. 122-123.

Knüppel, Günther.: Das Heerwesen des Fürstentums Schleswig-Holstein-Gottorf 1600-1715. Ein Beitrag zur Verfassungs- und Sozialgeschichte territorialstaatlicher Verteidigungseinrichtungen, Neumünster 1972 (= QuFGSH 63).

Mai, Heinz: Das gottorfische Militärwesen unter "Carolus Fridericus, Herzog und Capitain", in: Die Gottorfer auf dem Weg zum Zarenthron. Russisch-gottorfische Verbindungen im 18. Jahrhundert (= Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinischen Landesarchivs, Bd. 57), hrsg. von Michail Lukitshev und Reimer Witt, Schleswig 1997, s. 117-121.

Mai, Heinz: Großfürst Peter und die „Kaiserliche Schleswig-Holsteinische Kriegsmacht“, in: Die Gottorfer auf dem Weg zum Zarenthron. Russisch-gottorfische Verbindungen im 18. Jahrhundert (= Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinischen Landesarchivs, Bd. 57), hrsg. von Michail Lukitshev und Reimer Witt, Schleswig 1997, s. 127-134.

Riis, Thomas: Die Gottorfer Frage in der dänischen Außenpolitik 1720-1773, in: Die Gottorfer auf dem Weg zum Zarenthron. Russisch-gottorfische Verbindungen im 18. Jahrhundert (= Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinischen Landesarchivs, Bd. 57), hrsg. von Michail Lukitshev und Reimer Witt, Schleswig 1997, s. 83-87

Schlürmann, Jan: Zum Alltagsleben frühneuzeitlicher Heere am Beispiel der schleswig-holstein-gottorfischen Auxiliärtruppen im Spanischen Erbfolgekrieg, in: ZSHG 126 (2001), s. 37-64.

-- Tessin, Georg: Die Russisch-Kaiserliche-Schleswig-Holsteinische Armees Peters III. 1762, in: Zeitschrift für Heereskunde 47 (1983), Nr. 305, s. 1-7.

Zweguintzow, W.: L'Armée Russe 1ère Partie 1700-1762, Paris: 1967, s. 32-38: "Troupes du Holstein" [Nachgewiesen in der Bibliothek des Landesarchives Schleswig-Holstein].

Sankt-Annen-Ordenens ordenskors, 2. halvdel af det 18. århundrede.

Tegning af Sankt Annen ordensdrabantens hjelmskjold, omkring 1735 (Landesarchiv Schleswig-Holstein, Abt. 8.1 Nr. 2033).

Grenaderer fra de russisk-slesvig-holstenske infanteriregimenter, 1761/62. Fra venstre til højre (stående figurer): Bataljon Weiss (officer), Bataljon Weiss (Grenader), regiment Zöge v. Manteuffel (grenader), regiment Prinz Wilhelm (musketer); fra venstre mod højre (siddende figurer): Regiment Essen (Grenadier), Regiment Kettenburg (Grenadier), Regiment Prinz August (Grenadier). Richard Knötel planche nr. 08-54.

Det holsten-gottorpske militær 1720-1773

Fortsat fra forrige side

Noter

1. Sammenlign litteraturfortegnelsen.
2. Knüppel, Günther: Das Heerwesen des Fürstentums Schleswig-Holstein-Gottorf 1600-1715. Ein Beitrag zur Verfassungs- und Sozialgeschichte territorialstaatlicher Verteidigungseinrichtungen, Neumünster: 1972 (= Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins, Bd. 63).
3. Relevante områder i LAS (Landesarchiv Schleswig) er afdeling 8.1 Schleswig-Holstein-Gottorfisches (Großfürstliches) Geheimes Regierungs-Conseil zu Kiel 1720-1773 og afdeling 8.2 Schleswig-Holstein-Gottorfische (Großfürstliche) Rentekammer i Kiel 1720-1778.
4. "Kieler Umschlag" var et i januar årligt i Kiel afholdt finansmarked, som var af nordeuropæisk betydning i det 15. og 16. århundrede. I det 18. århundrede havde "der Umschlag" endnu kun regional betydning (Lorenz, August: Ein halbes Jahrtausend Kieler Umschlag, Kiel: 1965).
5. LAS 8.1, Nr. 425I, Reglement für die Militärpatrouille auf dem Kieler Umschlag, Abschrift, Kiel, 13. december 1727.- dto., Kiel, 5. januar 1728. - LAS afdeling. 8.1 Nr. 414, Kriegsetat 1727. - Sammenlign dertil også Mai, Heinz: Das gottorfische Militärwesen unter „Carolus Fridericus, Herzog und Capitain“, i: Die Gottorfer auf dem Weg zum Zarenthron. Russisch-gottorfische Verbindungen im 18. Jahrhundert (= Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinischen Landesarchivs, Bd. 57), hrsg. von Michail Lukitschev und Reimer Witt, Schleswig 1997, S. 117-121.
6. Oprettet i august 1727 (LAS afdeling 8.1 Nr. 2764) af svenske krigsfanger, som Peter havde medbragt fra St. Petersburg.
7. LAS 8.1, Nr. 425I, Wacheinteilung des Dragonerkorps, Abschrift, Kiel, 3. Januar 1733. - Dragonerne hørte organisatorisk til infanteriets grenaderkompagni indtil 1729.
8. Oprettet den 21. oktober 1727 (LAS afdeling 8.1 nr. 425 u. 2964).
9. Soldaterne i „Grenader-“ og i „Fusilier-Garden“ var identiske – efter ordre måtte garderne så anlægge enten „Premier-“ (Grenader-) eller „Seconde-“ (Fusilier-) uniform.
10. Et „ægte“ drabantkorps, hvis medlemmer hele tiden stod under våben og til rådighed for hertugen. Ordensdrabanterne blev kun samlet ved særlige lejligheder og tjente ved disse lejligheder i den regulære milit.
11. I 1735 blev Neustädter drabanterne indlemmet i den nyformede Fusilier- („Secund“-)Garde (Mai, Carolus Fridericus, S. 119).
12. Staatsarchiv Oldenburg, Bnt. 6A Nr. 60K.
13. "Carl Friderik": 5 officerer (herunder en „ad-

- miral“), 1 konstabel, 8 marinesoldater, 2 skibsvagter, 3 kokke[!], 2 trompetere, 12 matroser og 9 mand "vagter" (1 befalingsmand, 1 tambur og 7 Mand fra liv-grenadererne); "Hedwig Sophia": 2 officerer (herunder 1 "kontra-admiral"), 2 underofficerer, 1 konstabel, 5 marinesoldater, 2 skibsvagter, 1 kok, 2 trompetere, 6 mand "vagter" (1 korporal, 1 tambur, 4 grenaderer [fra infanterikorpset?]); 1 proviantbåd: 1 konstabel, 1 skibsvagt, 1 underbefalingsmand, 1 kok, 2 knægte, 4 roere.
14. LAS Abt. 8.1 Nr. 1443
15. Ebd., udateret skrivelse [formodentlig fra den samtidige gottorpske kvartermester Bergfeld i 1766].
16. Ebd. – Ved Premier- og Second-garden svarede kaptajn-løjtnanten i garden til en generalmajor i "militsen," overløjtnanten en brigader, underløjtnanten en oberst, adjudanten en oberstløjtnant, vagtmesteren en major og korporalen en kaptajn; vicekorporalerne svarede til løjtnanter eller fændrikker i „militsen“ menige gardister havde korporalsrang (sammenlign Mai, Carolus Fridericus, S. 188).
17. LAS 8.1, Nr. 425I, storfyrstelig skrivelse, St. Petersburg, (12.)/23. december 1751.
18. Norrie, Gordon: Felittoget i Mecklenburg 1762, i: Historisk Tidsskrift 11 rk. bd. 7 (1960-1962), s. 641-669.
19. LAS 8.1 Nr. 1443, Musterrollen des holstein-gottorfischen Infanteriekorps. - Desgl., „Monaths-Verschlag Von Ihro Kayserl. Hoheit des...Groß-Fürsten...anbetrauten Schleswig-Holsteinischen Infanterie-Corps...“, Kiel den 31ten quisdem [Oktober], 1773.
20. LAS 8.1, Nr. 2960. – Tegningerne stammer formodentlig fra hertugens fætter, den sekulariserede fyrstebiskop Friedrich August.
21. LAS 8.1, Nr. 425I, Großfürstliches Reskript an das Generalkriegskommissariat, in Abschrift, St. Petersburg, (3.)/14. Juni 1751.
22. Ebd.
23. LAS Abt. 8.1 Nr. 425I, Großfürstliches Reskript an den Obristen von Zöge, in Abschrift, St. Petersburg, (3.)/14. Juni 1751.
24. Ebd.
25. LAS Abt. 8.1 Nr. 1455 Montierungsberechnungen. 1750-1767, Ihro Kayserl. Hochheit der GroßFürstin Bataillon hat in anno 1752 und 1753 zu errichten gekostet.
26. Zweguintzow, W.: L'Armée Russe 1ère Partie 1700-1762, Paris: 1967, S. 32-38 : « Troupes du Holstein ».
27. LAS Abt. 8.1 Nr. 2033, 2044, 2911 sowie LAS Urk. Abt. 8 1735 Feb. 14. – Tegningerne er tilbagegivet af Heinrich Freiherr von Hoynin-

- gen gen. Huene: Der St.-Annen-orden – eine gottorfische Stiftung, in: Die Gottorfer auf dem Weg zum Zarenthron. Russisch-gottorfische Verbindungen im 18. Jahrhundert (= Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinischen Landesarchivs, Bd. 57), hrsg. von M. Lukitschev u. R. Witt, Schleswig: 1997, S. 122-123, hier s. 122.
28. LAS Abt. 8.1 Nr. 1443.
29. Ebd.
30. Her stemmer tegningerne og beskrivelsen nøje overens.
31. LAS Abt. 8.1 Nr. 1443.
32. Ebd.
33. LAS Abt. 8.1 Nr. 1443, Schleswig-Holsteinisches Militär 1722-1773, skrivelse fra den samtidige kvartermester Bergfeld, Trittau, 9. maj 1766, betr.: Uniformierung der ehem. Fusilier-oder Seconde-Garde.
34. Ebd.
35. Ebd.
36. LAS Abt. 8.1, Nr. 2795 u. 2801.
37. LAS, Abt. 7, Nr. 3592.
38. LAS, Abt. 7, Nr. 3592
39. LAS Abt. 8.1 Nr. 425I, Großfürstliches Reskript an das Generalkriegskommissariat, in Abschrift, St. Petersburg, (3.)/14. Juni 1751.
40. LAS Abt. 8.1 Nr. 425I, Großfürstliches Reskript an den Geheimen Regierungs-Conseil „...um aus den Königl. Fabriquen für die Großfürstl. Milice 1000 Flinten u. 200 Carabiner anzukaufen“, Moskwa, (17.)/28. Februar 1754.
41. LAS Abt. 8.1 Nr. 425I, Angaben über die Preise von Feuerwaffen aus der kgl. sächsischen Waffenfabrik Suhl, in Abschrift, 17. Mai 1754.

Tegning af Sankt-Annen-ordens-drabants patrontaskeklap, omkring 1735 (Landesarchiv Schleswig-Holstein, Abt. 8.1 Nr. 2033).

Holsteinische Mousquetier Reveille, omkring 1720. Den stammer fra en udateret samling af små militære musikstykker og signaler i den svenske hær til brug i det gottorpske militær. (Landesarchiv Schleswig-Holstein, Abt. 8.1 Nr. 1445)

Spanske soldater fra Barcelona opholdt sig i 1808 i Danmark og blev indkvarteret i danske hjem. Illustration fra bogen *Da spaniolerne kom. Krig og kulturmøde 1808*, udgivet af Wormianum 2009.

Bønders og byboers møde med militæret

Konference i Aalborg i oktober om, hvordan den lokale befolkning oplevede mødet med militæret, når byboer og bønder blev hvervet

Aalborg Universitet har i samarbejde med Aarhus Universitet arrangeret konferencen ”Soldat og civil. Bønders og byboers møde med det militære og konstruktionen af den civile borger ca. 1400-1815”, som finder sted 7.-8. oktober 2010 i Utzon Centret, Aalborg. Konferencen handler om danske bønders og byboers møde med det militære fra senmiddelalderen til Napoleonskrigene. Gennem hele perioden spillede danske bønder og byboer en betydelig militær rolle som udbudte og hvervede tropper i den kongelige hær og flåde og i det lokale forsvar. Konferencen vil bl.a. diskutere omfanget og karakteren af bønder og byboers militære funktioner og belyse, hvorvidt de var med til at forme gruppernes selvopfattelse. I takt med den stigende professionalisering af krigen og dannelsen af statshære blev der konstrueret det, der skulle blive to distinkte kategorier eller kulturer,

’det civile’ og ’det militære’.

Konferencen vil diskutere, hvordan og af hvem disse kategorier blev defineret, og hvilke normer og regler der gjaldt for interaktionen mellem militære og civile i krigs- og fredstid. Endeligt vil konferencen også behandle de sociale og økonomiske belastninger, som krigen udsatte civilsamfundet for i form af plyndringer, hærgninger og konsekvenserne af den ofte meget tunge indkvarteringsforpligtelse.

Program

Torsdag d. 7. oktober 2010

13.00-13.05: Velkomst

13.05-13.45: Key-note: Gunner Lind (Afdeling for Historie, Saxo-Instituttet, Københavns Universitet): Ubevæbnede og civile. Teorier om civilisering, statsdannelse og konstruktionen af den civile borger.

13.45-14.30: Lars Bangert Struwe (Center for Militære Studier): Danmark en krigsførende stat - om årsagen til bøndernes frygt for landmilitæren.

14.30-15.00: Pause

15.00-15.45: Mathias Cederholm (Historiska institutionen, Lunds Universitet): Bønder i gränsvärn – bevåpning och status i den politiska kulturen

15.45-16.30: Hans Henrik Appel (Organisationen af Danske Museer): Krigsfanger under Skånske Krig

16.30-17.15: Søren Bitsch Christensen (Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet, og Dansk Center for Byhistorie): Borgervæbningen fra patriotisk ceremoniel til patriotisk krigsdeltagelse - 1720-1814

Fredag 8. oktober 2010

09.00-09.45: Carsten Selch Jensen (Afdeling for Kirkehistorie, Københavns Universitet): Holstenerpræsten og hans skildring af bønder og borgere i krigen om Sønderjylland i 1400-tallet

09.45-10.30: Jeppe Büchert Netterstrøm (Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet): Normer om soldaters behandling af civile i middelalder og tidligt moderne tid

10.30-11.00: Pause

11.00-11.45: Carsten Porskrog Rasmussen (Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet): Krig og krigsødelæggelser som omskabere af civilsamfundet. Slesvig i 1600-tallet

11.45-12.30: Iben Fonnesberg-Schmidt (Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet): Byen og krigen – borgernes møde med krigen i senmiddelalder og tidlig moderne tid.

12.30-14.00: Pause

14.00-14.45: Jakob Ørnberg (Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet): Aalborg under Torstenssonfejden 1644.

14.45-15.30: Jørgen Muhrmann (Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet): Militæret som uærlig stand. Konflikter mellem borgere og soldater i 1700-tallet.

15.30-16.15: Nina Koefoed (Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet): Militær sædelighedslovgivning i samspil med det civile samfund i 1700-tallet.

16.15: Afslutning

Konferencen er åben og gratis for alle interesserede. For flere oplysninger om arrangementet, hoteller i Aalborg og transport, kontakt Iben Fonnesberg-Schmidt (imfs@ihis.aau.dk) eller konferencens sekretær Marianne Høgsbro (hoegsbro@ihis.aau.dk). Konferencen er arrangeret af Iben Fonnesberg-Schmidt, Institut for Kultur og Globale Studier, Aalborg Universitet, og Jeppe Büchert Netterstrøm, Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.

2. artilleriafdeling af 1. feltartilleriregiment, 3. batteris ordonnanser med førsteordonnansen Karl Jørgensen i midten fotograferet på en gård ved Ejby, som var fortterræn for Vestvolden. Af bevæbning havde hver en konstabelsabel model 1854/99 samt pistol model 1882. Som man kan se på billedet bærer to af konstablene den gamle toradede våbenfrakke, model 1892. Den sidste konstabel har en nyere våbenfrakke model 1910. I tiden fra verdenskrigens start i 1914 til slutningen af 1918 blev der på danske konfektionsfabrikker fremstillet over 100.000 sæt uniformer.

En skildring fra Danmark under 1. Verdenskrig

Om få år er det 100-året for Sikringsstyrkens indkaldelse i 1914. Selskabets Vestvoldgruppe har været meget aktiv i den anledning og bl.a. begyndt indsamling af beretninger fra perioden 1914-18. Vi vil gerne opfordre medlemmerne til at finde gamle fotos og beretninger frem af gemmerne. Den første beretning, vi bringer, har vi fået fra Warmi Hansens kone, Inge, hvis morfar blev indkaldt i 1912

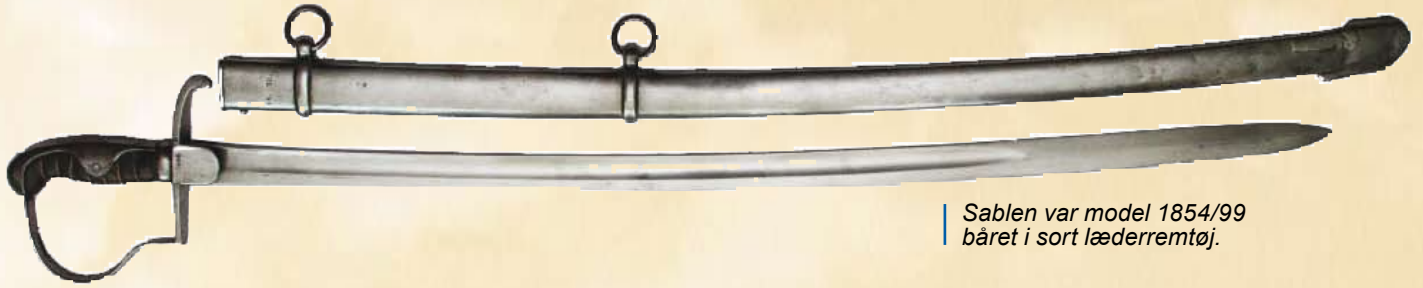
Levnedsskildring af Karl Anton Jørgensen. Vognmand. Nordvestvej 5, Ordrup. Født den 28/8 1892.

Jeg meldte mig den 12. oktober 1912 paa Baadmandstrædes kasserne på Christianshavn. Det var en anden tilværelse end den, man var vant til, men jeg var glad for det, særlig fordi det var en tjeneste med heste. Vi mødte til staldtjeneste kl. 5 morgen til kl. 7, og derefter var der morgendrikning og rengøring på stuerne til kl. 8, hvor vi saa igen stillede til øvelse i stalden. Der var gerne ridning i 2 timer i ridehuset eller på ridebanen. Den første maaned på et dækken, senere i sadel uden bøj-

ler, og efter godt 2 maaneders forløb fik vi stighbøjler i sadlerne. En time daglig havde vi sadling og seling i stalden, vi skulle jo lære at lægge det rigtigt paa hestene, naar de skulle spændes for kanonerne. Vi havde ogsaa fødeksersits, gymnastik og sabelhugning. Øvelserne sluttede kl. 1, hvor vi saa spiste til middag og pudsede vor uniform, det var jo med blanke knapper, læderlivgehæng, som blev blanket med sort voks, saa det skinnede som lak, og de lange sabler skulle sandskures og poleres med po-

lerklæde, saa de skinnede som sølv. Fra kl. 3-5 havde vi eftermiddagstjeneste i stalden, og fra kl. 5-7 havde vi forskellig teoretisk tjeneste.

Den 3. januar kom feltkonstablerne ind, og vi begyndte nu med sabelhugning til hest, og vi skulle til at ride forspand for kanonerne med seks heste. Tolv trainkonstabler blev udtaget til melderyttere og ordonanser, og der var jeg imellem. Vi maatte gaa en ekstra tjeneste igen-

Sablen var model 1854/99
båret i sort læderremtøj.

nem. Vi lærte signalering med flag og at udlægge felttelefon i terrainet og at ride med meldinger. Efter endt skole blev jeg batteriets første ordonans for kaptajnen. Han var en flink og retfærdig mand, men han kunne ogsaa være streng, og han forlangte ogsaa noget af os. Han hed I. Bang og havde været ved søforterne, men overgik i 1912 til feltartilleriet, saa det var første aar han var der, da jeg lærte. Det knob jo noget med at ride, men efterhaanden fik han det jo lært. Jeg blev flere gange udkommanderet som kusk for generalinspektøren fra artilleriet, generalmajor Holm. Han boede i Rosenvængets Allé, og han havde to dejlige frederiksborgheste og en flot landauer. Det var gerne ved særlig festlige lejligheder, for eksempel ved fremmede fyrstebesøg. Al befördring var jo med heste og i fuld galla, det var et smukt og storslaaet syn. Han var en flink mand at køre for, for jeg fik alletider 2 kr. i drikkepenge og fri tjeneste resten af dagen samt nattegn.

Den 15. maj begyndte vi at tage paa fælledeerne Kløvermarken og Amager, og senere kom vi til lejren i Jægerspris, hvor vi ogsaa havde skarpskydning med kanonerne.

Her i lejren laa vi i telte og hestene stod i træbarakker. Al øvelse her foregik i skovene.

Den 26. september tog vi paa efteraarsmanøvre og den foregik paa Falster. Vi red ad landevejen dertil og blev saa færget over fra Madsnedø til Orehoved, da der jo ikke var nogen bro dengang. De havde ikke haft soldater i mange aar, saa vi fik en god modtagelse overalt, hvor vi kom frem. Manøvren sluttede med en stor kongerevu. Den dag stod alt arbejde stille paa Falster og alle skolerne havde fri, de skulle alle ud og se kong Christian og dronning Alexandrine. Den 6. oktober var manøvren forbi, og vi red fra sydspidsen af Falster til Orehoved om natten og blev saa færget over om

morgenen, og heste og kanoner blev saa læsset i et godstog, som saa kørte til København, hvor vi ankom om aftenen.

Den 10. oktober blev jeg hjemsendt, og jeg begyndte saa at køre i min faders forretning, men det varede kun til august 1914, saa kom krigen, og jeg maatte afsted igen, første gang i 10 maanedes, og dernæst tre gange til i 2½ maanedes hver gang. 8. maj 1917 blev jeg hjemsendt sidste gang og var saa færdig med at være soldat. Den meste tid af mine indkaldelser laa jeg indkvarteret ude omkring paa landet og havde flere gode kvarterer paa gaardene.

Beredne ordonnanser, såvel underofficerer som menige, var udstyret med Pistol M1882 i stedet for karabiner, som var det almindelige for beredne.

3. batteris stabsdeling samlet med gårdejereren og gårdens ansatte på en gård i Ejby, hvor batteriet lå som fremskudt batteri ca. 2 km. foran Vestvolden. Det er Karl Jørgensen nr. 5 fra venstre.

USA blev aldrig det samme efter opgøret mellem Nord og Syd i Den Amerikanske Borgerkrig. I artiklen beskrives baggrunden for krigen og dens mål, strategi og taktik og de største slag i krigens forløb, ikke mindst Slaget ved Gettysburg

**Af Allan Ahle
Lektor, cand.mag.**

Den Amerikanske Borgerkrig bliver ofte kaldt den første moderne krig, da flere faktorer fra moderne krigsførelse for første gang blev taget i anvendelse. Mobiliseringen af massehære, avancerede våben, udbygget artilleri, skyttegrave, jernbaner og telegraf er nogle af de væsentligste kendetegn.

Årsagerne til krigen var mange års udvikling af forskellige samfundssystemer i nord og syd. I nord var det først og fremmest et industribaseret, liberalt samfund, der profiterede af en forholdsvis udbygget centralmagt. I syd var det derimod et landbrugsbaseret,

konservativt og stærkt decentraliseret samfund, som oven i købet var afhængig af slavearbejdskraft. Slaveriet var også grundlaget for den sociale og identitetsmæssige selvforståelse i sydstaterne. Indtil 1850'erne var det lykkedes at skabe en række kompromiser, som nogenlunde bibeholdt en magtbalance mellem de slavefrie stater i nord og slavestaterne i syd. Men da den erklærede slavemodstander Abraham Lincoln i 1860 vandt præsidentvalget udelukkende med stemmer fra nordstaterne, følte nogle sydstater sig nødsaget til at forlade Unionen. Krigsudbruddet skete, da sydstaten South Carolina angreb

Den Amerikanske Borgerkrig 1861-1865

Slaget ved Antietam (især i Sydstaterne også kendt som slaget ved Sharpsburg) blev udkæmpet den 17. september 1862 i nærheden af Sharpsburg, Maryland). Antietam var det første store slag i Nordstaterne og det blodigste en-dags slag i amerikansk historie med næsten 23.000 dræbte og sårede. Kurz & Allison litografi.

nogle ubevæbnede forsyningskibe på vej til det belejrede unionsfort Fort Sumter i South Carolina i april 1861.

Efter krigsudbruddet havde i alt 11 sydstater løsrevet sig fra Unionen. Præsident Lincoln havde ved sin tiltrædelse erklæret, at han som præsident var forpligtet til at genskabe Unionen, men USA var på ingen måde parat til en krig af den størrelsesorden, der nu var begyndt. Den lille fredstidshær på mindre end 16.000 soldater var spredt over hele Unionens enorme territorium. Det meste af hæren bestod af små kavalerienheder, der bekæmpede eller kontrollerede indianske stammer langt vestpå

i territorierne. En tredjedel af hærens officerer havde forladt Unionshæren for at slutte sig til Sydstaternes nye Konføderationshær. Unionshærens organisation var håbløst forældet, der var ingen generalstab og ikke engang anvendelige militærkort over Sydstaterne. Alle de ledende generaler var veteraner fra USA's krig mod England i 1812, og den øverstbefalende, Winfield Scott, var 74 år og så sygdomssvækket og tyk, at han ikke engang kunne sidde på en hest. Ingen af de ledende officerer havde prøvet at kommandere mere end nogle få tusinde soldater i felten. Mange af de generaler, der senere kom til at spille en

hovedrolle i borgerkrigen, havde forladt hæren og var ved krigsudbruddet i gang med en civil karriere.

Flådens situation var ikke stort bedre. De få krigsskibe var ikke egnet til tjeneste i kyst- og havneområder og slet ikke på floderne. Den blokade af Sydstaterne, som Lincoln straks ved krigsudbruddet proklamerede, satte admiralerne i en svær knibe. For de rådede på dette tidspunkt slet ikke over tilstrækkeligt med fartøjer til at lave en effektiv blokade af Sydens langstrakte kystlinie. Alligevel var flåden i første omgang Unionens trumfkort, for Konføderationen havde slet ingen flåde, og ►

Den Amerikanske Borgerkrig

Fortsat fra forrige side

blokadens effektivitet voksede hurtigt og betød efterhånden en begrænsning af Sydstaternes muligheder for at få livsvigtige, militære forsyninger fra udlandet.

Krigsmål i Nord og Syd

Præsident Lincoln havde med sin indkaldelse af 75.000 militssoldater klart defineret forbundsregeringens krigsmål. Oprøret i Sydstaterne skulle slås ned og Unionen genskabes. Lincoln var under pres for at gøre slaveriets afskaffelse til et krigsmål, da det af mange blev anset for at være den egentlige årsag til konflikten. Lincoln var personligt imod slaveriet, men dels var slaveriet sikret i forfatningen, dels var racismen stærkt udbredt i Norden, og befolkningen var ikke rede til at gå i krig for at befri slaverne. Derfor blev slaveriets afskaffelse i første omgang ikke nævnt som krigsmål. Tværtimod

Bombardementet af Fort Sumter den 12. og 13. april 1861 var ret beset en beskeden begivenhed, som udløste Den Amerikanske Borgerkrig. Som svar på Lincolns forsøg på at sende forsyninger til fortet midt i indsejlingen til havnen i Charleston i Carolina, indledte sydstatsbatterier på land et bombardement af fortet, som overgav sig den 13. april.

blev det slået fast, at Unionens genskabelse ikke måtte ændre ved de enkelte staters interne forhold, herunder slaveriet.

Lincoln håbede som de fleste i foråret 1861, at det ville blive en kort krig, og de frivillige soldater blev kun bedt om tre måneders tjeneste. Den senere øverstbefalende for Vesthæren, general Sherman, udtalte, at ”man lige så godt kunne forsøge at slukke en ildebrand med en vandpistol” og at ”det bliver en lang krig – meget lang – meget læn-

gere end nogen af politikerne tror.” På det tidspunkt var Sherman en falleret forretningsmand, og ingen tog hans udsagn alvorligt. Lincoln kom dog hurtigt på andre tanker og indkaldte hurtigt yderligere 42.000 soldater til tre års tjeneste samtidig med en tredobling af den regulære hær. Det blev positivt modtaget i befolkningen, for rekrutteringskontorerne blev oversvømmet med unge mænd, der var bange for, at krigen ville være forbi, inden de nåede at komme i kamp. Som ved så mange

Det første slag ved Bull Run (opkaldt efter det nærmeste vandløb) er også kendt som det første slag ved Manassas (opkaldt efter den nærmeste by). Slaget fandt sted den 21. juli 1861. Det var det første store feltslag i borgerkrigen. Utrænede nordstatstropper under brig. general Irwin McDowell rykkede frem mod Sydstatshæren under brig. generalerne Joseph E. Johnston og P.G.T. Beauregard ved Manassas, Virginia, og på trods af fremgang i begyndelsen blev nordstatstropperne jaget på flugt og tvunget til at trække sig tilbage til Washington, D.C. Kurz & Allison litografi.

Kort over staterne og de vigtigste slag i Den Amerikanske Borgerkrig. Det vestlige Virginia brød ud af staten Virginia og indgik i Unionen den 20. juni 1863.

andre krigsudbrud i historien var der en helt urealistisk vurdering af krigens varighed og dimensioner. Kun Sherman forudså i 1861 noget, der mindede om fire års krig udkæmpet af millionhæere og et tabstal på over 600.000 soldater.

I Sydstaterne var både krigsbegejstringen og fejlvurderingen mindst lige så stor. Foragten for Norden var så udbredt, at de fleste i Syden mente, at én sydstatssoldat sagtens kunne klare ti nordstatssoldater. Sydstatshæren havde effektivt udnyttet tiden fra løsrivelsen efter præsidentvalget i 1860 til Lincolns tiltrædelse i marts året efter. Der var hurtigt blevet opbygget en hær af entusiastiske frivillige fra de enkelte stater i Konføderationen. De fleste officerer var uddannet i USA's hær og mange havde kamperfaring fra krigen mod Mexico i 1846-1848. Udrustningen afhang i høj grad af den enkelte soldats egne midler, og de fleste sørgede selv for "uniform", våben og eventuelt hest. Det var derfor en broget skare, der i 1861 drog ud for at forsvare Sydens sag.

Konføderationens krigsmål var lige så klare som Unionens. Oprørsstaterne erklærede uafhængighed skulle forsvares og med tiden anerkendes af de europæiske stater. Selv om ledende politikere advarede om, at kampen for

uafhængighed ville blive lang, så var der også i Syden en udbredt opfattelse af, at det ville blive en kort krig.

Styrkeforhold og Konføderationens strategiske fordele

Umiddelbart så Sydstaternes situation håbløs ud i 1861. De 11 løsrivne stater var selvstændige og havde ingen effektiv centralregering, ingen hær, ingen flåde og ingen industri af betydning. De var oppe imod en forbundsregering af 23 stater med hær, flåde og en af verdens største industrier. Med hensyn til transport var Syden også underlegen, idet jernbanenettet var koncentreret omkring Nordens store byer. USA's befolkning udgjorde i 1861 ca. 32 millioner, heraf de 23 millioner i Nordstaterne. De ni millioner i Sydstaterne var endda inklusive fire millioner sorte slaver, som nok udgjorde en arbejds-kraftsreserve, men som ikke kunne inddrages aktivt i krigen. På trods af alle disse ulemper havde Konføderationen en række strategiske fordele.

Den største fordel var forskellen mellem krigsmålene. For at vinde krigen, det vil sige opnå uafhængighed, behøvede Sydstaterne hverken at invadere Nordstaterne eller tilintetgøre deres hære. Syden skulle bare forsvare sig og forhindre Unionshærene i at invadere og besejre egne hære. Mange i Syden hentede inspiration og opmuntring fra den amerikanske revolution, hvor Englands overmagt i forhold til de 13 kolonier havde været endnu større. Norden skulle derimod invadere, erobre

og tilintetgøre Sydens evne og vilje til modstand. Invasion og erobring er som bekendt langt vanskeligere end forsvar af eget territorium, og engelske militæreksperter mente i 1861, at Norden før eller senere måtte opgive at erobre hele Sydens enorme territorium.

En anden fordel for Syden var moral, som i jævnbyrdige opgør ofte er den afgørende faktor. Sydstatssoldaterne kæmpede ikke alene for "the cause", uafhængigheden, Sydens særlige identitet og samfundsform, men også for at forsvare deres egen stat, hjem og familie. De kæmpede så at sige på hjemmebane med en venligtsindet befolkning og i velkendte omgivelser. Nordstatssoldaterne skulle derimod sætte livet på spil for at erobre fjendtligt territorium og genskabe Unionen, og det var ikke nær så inspirerende. Deres frihed, hjem og familier var ikke umiddelbart truet af Sydstaternes løsrivelse.

Ud over det store territorium havde Syden en række andre geografiske fordele. Den store bjergkæde Appalacherne skærmede hele den centrale del af Syden mod invasion nordfra. Mod øst var der en række floder, som udgjorde naturlige forsvarsstillinger. Således var der alene på de kun 150 km mellem hovedstæderne Washington, D.C. og Richmond seks floder, som alle skulle forceres eller omgås for at nå Richmond. Desuden var der i mange Sydstater store skovområder, som var gunstige forsvarspositioner. Mod vest var den store Mississippi flod til gengæld et sårbart sted for Syden, og Norden benyttede også floden som en slags hovedvej i sin invasion af de vestlige Sydstater. Både Nord og Syd fokuserede på egne fordele og modstandernes ulemper. Det bevirkede, at begge sider var optimistiske og selvsikre, da krigen begyndte.

West Point og Napoleons taktik

Et af de mest karakteristiske træk ved den amerikanske borgerkrig er misforholdet mellem våbentechnologien og den militære taktik, der blev anvendt i kampene. De fleste regulære officerer i begge hære var uddannet på militærakademiet i West Point. De havde gennemgået samme uddannelse, var i mange tilfælde klassekammerater og havde kæmpet sammen i krigen mod Mexico i 1846-1848.

Grundlaget for den taktiske militær-uddannelse var Napoleons sejrige slag i Napoleonskrigene. Under disse krige stod Frankrig ofte alene mod mange fjender, så selv om hærene var vokset voldsomt, var Napoleon tvunget til ▶

Den Amerikanske Borgerkrig

Fortsat fra forrige side

at økonomisere med soldaterne. Han vandt sine slag ved at udmanøvrere fjenden for derefter at sætte et direkte, ofte frontalt og altid afgørende angreb ind på rette tid og sted. Tabene var ved disse angreb forholdsvis begrænsede, idet de glatløbende forlademusketter var besværlige at lade, havde kort rækkevidde og var temmelig upræcise. Et angreb skulle udføres i tæt formation for at maksimere og koncentrere ildkraften. Det krævede disciplin og høj moral, for det var nødvendigt at marchere frem i tætte geledder, så der ikke opstod huller, der kunne skabe panik blandt soldaterne. Under Napoleons kompetente ledelse var det meget effektivt, og metoden dannede skole i hele den vestlige verden.

Våbenteknologien og borgerkrigens taktik

I løbet af de ca. 50 år mellem Napoleonskrigene og den amerikanske borgerkrig var der sket afgørende ting inden for den våbenteknologiske udvikling. Først og fremmest var den glatløbende musket afløst af et riflet gevær. Sammen med det nye Minié-projektil, der afløste de gammeldags runde kugler, udgjorde riflen et langt mere effektivt våben. Den havde en effektiv rækkevidde på 600 meter eller derover mod den glatløbende muskets ca. 50 meter. Desuden var riflen langt mere præcis og kunne lades betydeligt hurtigere, selv om det var et forladegevær. Forsvarerne kunne nu nå at affyre mindst 10 salver mod tidligere én eller to, før angriberne nåede deres stillinger. Det var hovedårsagen til, at krigen trak ud i fire år, fordi forsvaret med den nye riffel var langt stærkere. Artilleriets kanoner var også blevet mere præcise og langtrækkende. Artilleristerne kunne

Slaget ved Shiloh, også kendt som slaget ved Pittsburg Landing, blev udkæmpet den 6. og 7. april 1862 i det sydvestlige Tennessee. Sydstatstropper under Generalerne Albert Sidney Johnston og P.G.T. Beauregard foretog et overraskelsesangreb mod generalmajor Ulysses S. Grant's nordstatstropper og var tæt på at vinde slaget. Gen. Johnston blev dræbt under kampene den første dag, og hans næstkommanderende Beauregard besluttede ikke at angribe Nordstaternes trængte positioner samme nat. Om aftenen ankom gen. Buell med forstærkninger og vendte slaget den næste morgen, da han og Grant foretog et samlet modangreb over hele frontlinjen. Sydstaterne var tvunget til at trække sig tilbage fra det blodigste slag i De forenede Staters historie til dato. Dermed mistede de håbet om at kunne blokere for Nordstaternes invasion af det nordlige Mississippi.

Pickett's angreb fra slaget ved Gettysburg. Slaget blev udkæmpet fra 1. til 3. juli 1863 i og rundt om byen Gettysburg, Pennsylvania. Det var det blodigste slag i borgerkrigen og bliver ofte omtalt som krigens vendepunkt. Nordstaternes generalmajor George Gordon Meade's Army of the Potomac afviste angreb af Sydstaternes general Robert E. Lee's Army of Northern Virginia, og endte dermed Lee's invasion af Nordstaterne. På slagets sidste dag satsede Lee 15.000 mand i et frontalt angreb – senere kendt som Pickett's Charge – mod Meade's centrum. Slaget var tabt, og Lee trak sig tilbage til Virginia.

nu ud over de gammeldags, men stadig effektive, massive jernkugler også affyre sprænggranater og kardæsker. Sidstnævnte, der spredte 27 jernkugler over målet, var meget virkningsfuld mod infanteriangreb. Kavaleriet var blevet for sårbart og blev stort set kun brugt til rekognoscering og angreb på fjendens forsyningslinier. Problemet var, at underviserne på West Point og generalerne i felten på trods af de nye våben stædigt holdt fast ved Napoleons doktriner om det frontale angreb i tætte formationer og egne erfaringer fra krigen i Mexico. Men forsvarerne lærte hurtigt at grave sig ned i befæstede stillinger, hvilket sammen med de moderne våben gjorde det næsten umuligt at gennemføre et succesfuldt angreb à la Napoleon. Jernbanerne og telegrafene spillede også en vigtig rolle. Store troppekontingenter kunne nu tilkaldes og overføres hurtigt over store afstande.

Unionens offensive strategi

Som modstykke til Sydens defensive strategi måtte Norden nødvendigvis udvikle en offensiv strategi for at opnå sit krigsmål – at genskabe Unionen. I første omgang var det den såkaldte

”Anaconda-plan”, der skulle ”kvæle” eller indeslutte Syden ved hjælp af en effektiv flådeblokade langs kysterne og en erobring af Mississippi-floden. Dermed ville Syden være delt i to, indesluttet og med tiden tvunget til kapitulation uden større blodsudgydelser. Problemet var, at planen var så tidskrævende, at Sydstaterne ville få masser af tid til at opbygge og effektivisere deres nye statsdannelse, og jo længere tid der gik, jo større var sandsynligheden for, at de europæiske stater ville anerkende Konføderationens uafhængighed. Derfor blev planen suppleret med et fremstød mod Sydstaternes hovedstad Richmond.

I krigens første fase blev der kæmpet på tre hoved fronter: 1) Flådeblokaden og erobringen af Sydens havnebyer skulle afskære Sydstaterne fra kontakt med udlandet og hindre forsyninger i at nå frem. 2) På den østlige krigsskueplads i Virginia skulle den største nordstatshær både forsvare Washington og angribe Richmond. 3) I vest i Tennessee og langs Mississippi-floden skulle en anden hær presse Sydstatshæren sydpå, opnå kontrol med floden og afskære de vestligste oprørsstater.

Befolkningen og regeringen i Washington krævede handling og en hurtig afslutning på konflikten. Det kunne kun ske ved at invadere og erobre Sydstaterne, og i sommeren 1861 øgedes presset på generalerne for at starte en offensiv. De advarede om, at hæren endnu ikke var parat til et storstilet angreb, men af politiske årsager var det nødvendigt at følge folkets krav, der blev udtrykt i slagordet ”On to Richmond”.

Slaget ved Bull Run, juli 1861, og Shiloh, april 1862

Krigens første regulære slag blev en katastrofe for Unionshæren. En ellers god plan mislykkedes totalt, da de utrænede soldater blev angrebet i flanken af friske sydstatssoldater, der netop var ankommet med jernbanen. Unionshærens storstillede angreb udviklede sig derfor til en vild flugt. Men sydstatssoldaterne var ligeså uerfarne, og det var umuligt for officererne at få organiseret en fremrykning og forfølgelse af de flygtende unionsoldater. Forvirring og manglende erfaring var kendetegnende for krigens første slag. De utrænede soldater affyrede ▶

Den Amerikanske Borgerkrig

Fortsat fra forrige side

flere tusinde skud for hver soldat, der blev ramt. Også mange officerer var uerfarne, da der var så stor mangel på uddannede officerer, at politisk eller økonomisk pondus kunne gøre hvem som helst til oberst og dermed regimentschef i 1861.

Bull Run var en lille træfning sammenlignet med senere slag i borgerkrigen, men på dette tidspunkt var det klart det største slag i USA's historie med tilsammen over 3.000 dræbte og sårede. Bull Run ændrede totalt krigens karakter. Civile fra Washington var fulgt med hæren de få kilometer til Virginia. Mange opfattede det som en skovtur og havde medbragt madkurv og familien. Krigens virkelighed var anderledes end de patriotiske avisartikler og taler, som havde præget både

Sydstaternes overgivelse af Port Hudson efter længere tids belejring fulgte den 8. juli 1863, som en naturlig og nødvendig konsekvens af Vicksburgs overgivelse.

I slaget ved Vicksburg, eller belejringen af Vicksburg krydsede Nordstaternes generalmajor Ulysses S. Grant og hans Army of the Tennessee Mississippi og drev Sydstaternes hær under generalløjtnant John C. Pemberton tilbage i forsvarspositioner omkring fæstningsbyen Vicksburg, Mississippi. Byen overgav sig den 4. juli 1863 efter 6 ugers belejring og overlod hermed kontrollen med Mississippi til Nordstaterne. Kurz & Allison litografi.

Nord og Syd indtil Bull Run. I ugen efter Bull Run indkaldte præsident Lincoln yderligere en million soldater til tre års tjeneste. På den østlige krigsskueplads blev det i første halvdel af 1862 imidlertid kun til det ene bitre nederlag efter det andet, når man forsøgte at angribe sydpå i retning af Richmond.

Vestpå gik det bedre for Unionshæren. I løbet af vinteren og foråret 1862 lykkedes det at erobre hele det vestlige Tennessee og opnå kontrol med Mississippi-floden frem til Memphis. I det sydlige Tennessee kom det imidlertid til et slag, der i første omgang standse Unionshærens fremrykning. Ved Shiloh udkæmpede ca. 100.000 soldater et bittert slag over to dage. Resultatet var nærmest uafgjort, men tabene var forfærdelige – næsten 20.000 dræbte og sårede. Mere end de samlede tab i alle USA's tidligere krige tilsammen. Bull Run havde overbevist amerikanerne om, at det ville blive en meget lang krig. Shiloh overbeviste dem om, at det ville blive en meget blodig krig.

Antietam 1862

Der er tre afgørende militære slag, som alle er tæt forbundet med politiske begivenheder. Det første var slaget ved Antietam i Maryland i september 1862, hvor Sydstatshæren forsøgte at fremtvinge en afgørelse på borgerkrigen ved at gennemføre en invasion i Nordstaterne og true hovedstaden Washington, D.C. En militær sejr på fjendens territorium gav mulighed for at drage fordel af den positive holdning til Konføderationen i Europa og opnå anerkendelse af uafhængigheden og måske endda militær hjælp fra England og Frankrig.

General Robert E. Lee var ved krigsudbruddet oberst i USA's hær og blev tilbudt posten som Nordstatshærens øverstbefalende, men da han ikke kunne få sig selv til at gå i krig mod sin hjemstat Virginia, der havde valgt at løsrive sig og tilslutte sig Sydstaterne, afslog han posten og blev i stedet Sydstatshærens dygtigste general og senere øverstbefalende. Lee havde forberedt en overraskende invasion, men en skødesløs officer tabte et eksemplar af planerne, som faldt i hænderne på Nordstatshæren. Det kom derfor til et slag ved Antietam-floden under meget ugunstige forhold for Sydstatshæren. På grund af Nordstatshærens tøven og overdrevne forsigtighed lykkedes det imidlertid Lee at trække hæren tilbage til Syden efter en enkelt dags heftige kampe. Den 17. september 1862 er stadig den blodigste dag i USA's historie med 23.000 dræbte og sårede.

Præsident Lincoln valgte at opfatte den reelt spildte mulighed for at fange en stor Sydstatshær som en succesfuld afvisning af Sydstatshærens invasion i Norden. Han skulle nemlig bruge en militær sejr til at offentliggøre den såkaldte emancipationserklæring, der skulle afskaffe slaveriet i de oprørske stater. Dette træk skulle både undergrave udnyttelsen af slavernes arbejdskraft til krigsbrug samt reelt gøre det umuligt for de erklærede slaverimodstandere England og Frankrig at anerkende og støtte Sydstaterne. Emancipationserklæringen var borgerkrigens ideologiske højdepunkt, men gav samtidig Lincoln en række problemer. Frigivelsen af slaverne var ikke populær hos store dele af befolkningen i Nordstaterne, der både var racistisk og frygtede konkurrencen fra den billige arbejdskraft, som de mange frigivne slaver ville udgøre. Desuden var det blevet nødvendigt at indføre værnepligt, da krigsbegejstringen fra foråret 1861 helt var forsvundet. De mange nederlag og de store tab understregede situationens alvor. Selv

på den ellers succesfulde vestlige krigsskueplads var Nordstatshæren gået i stå. Den stærkt befæstede by Vicksburg forhindrede Unionen i at udnytte Mississippi-flodens strategiske og taktiske muligheder fuldt ud.

Gettysburg 1863

Slaget ved Gettysburg er for mange synonymt med Den Amerikanske Borgerkrig, og det er ikke uden grund. Slaget er det største i Nordamerikas historie, og det spillede en afgørende rolle for krigens udfald. Baggrunden var endnu engang Sydstatshærens forsøg på at fremtvinge en afgørelse på krigen én gang for alle. Efterhånden var Unionens søblokade af Syden begyndt at virke effektivt. Den vigtige havneby New Orleans i Louisiana og andre havne langs Atlanterhavskysten var blevet erobret af Unionens flåde. Sydens økonomi og forsyningssituation blev mere og mere anstrengt. Også militært mærkede Syden de knappe ressourcer. På alle fronter stod Sydstatshæren over for fjendens overvældende styrker. En invasion i Norden og en stor militær sejr skulle fremtvinge en forhandlingssløsning, der ville indeholde en anerkendelse af Konføderationens uafhængighed. Med disse politiske mål for øje gik general Lee ind i Pennsylvania med en hær på 75.000 sydstatssoldater.

En nordstatshær på ca. 100.000 soldater blev straks sendt af sted for at stoppe invasionen. Ved en række tilfældigheder mødtes de to hære ved byen Gettysburg. Dele af den dårligt udrustede Sydstatshær var på vej til byen for at beslaglægge et større parti sko, da mange af soldaterne var barfodede. Uden for byen stødte de sammen med en kavalerienhed fra Nordstatshæren, som straks havde set de forsvarsmæssige muligheder i højdedragene omkring byen. Den første dags kampe gjaldt kontrollen over nogle vigtige højdedrag, som det lykkedes Nordstatshæren at holde. Ingen af parterne havde imidlertid ønsket eller planlagt et større slag netop her, men da de første træfninger udviklede sig, så Lee ingen anden mulighed end at lægge hele Sydstatshærens kraft i et slag ved Gettysburg. Det var ikke i sydstatssoldaternes ånd at trække sig tilbage uden at være blevet slået tilbage, og Lee vurderede at en taktisk tilbagetrækning ville have en negativ indflydelse på moralen. Derfor angreb Sydstatshæren tre dage i træk, 1.-3. juli 1863, de efterhånden godt befæstede Nordstatsstillinger.

Den anden dag forsøgte Lee at omringe Nordstatshæren ved angreb på begge fløje. Især de hårde kampe ▶

Den Amerikanske Borgerkrig

Fortsat fra forrige side

omkring bakken Little Round Top var dramatiske, men Sydstatshæren blev til sidst slået tilbage. Det var det militært mest kritiske tidspunkt i krigen for Nordstatshæren. Et nederlag denne dag ville sandsynligvis have betydet tilintetgørelse af den største og vigtigste af Unionens hærenheder. Lee forventede nu, at Nordstatshæren havde styrket sine fløje så meget, at centrum ville være svækket og tyndt besat, og den tredje dag satsede han derfor alt ved et frontalt angreb med 15.000 friske soldater. Det var et særdeles risikabelt angreb, men Lee var villig til at ofre mange soldaters liv denne dag i håbet om at kunne afgøre krigen og dermed spare mange flere liv. En sejr kunne afgøre borgerkrigen.

Men sydstatssoldaterne skulle krydse 1,5 km åbent land før de nåede Nordstatshærens befæstede stillinger. Da angrebet blev udført efter Napoleons model med tætte formationer og koncentreret om ét punkt i fjendens stil-

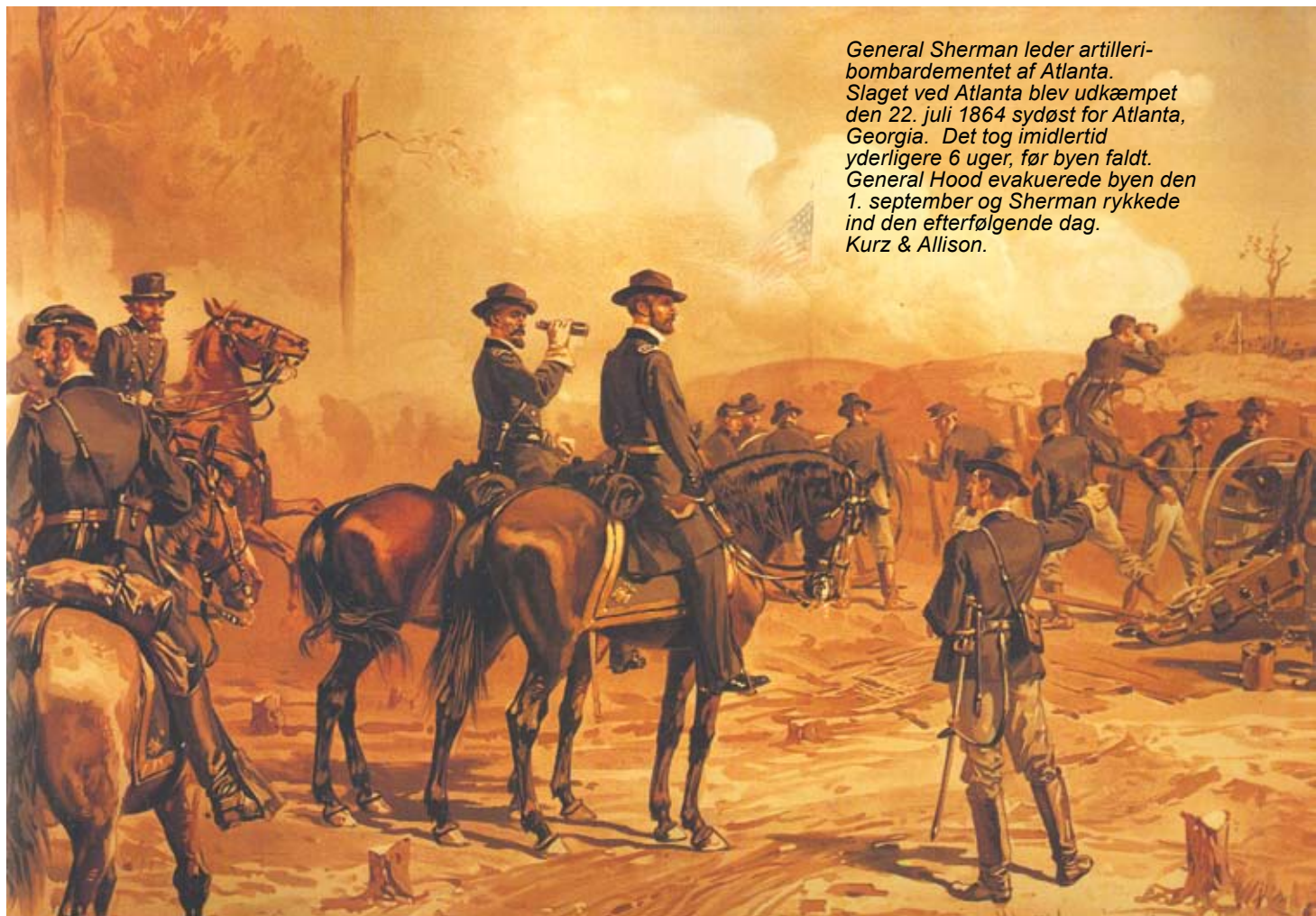
linger kunne det synes som en umulig opgave. Ikke mindst da Nordstatshæren havde forudset angrebet og havde trukket store styrker sammen omkring centrum. Sydstatssoldaterne blev udsat for først artilleriild med kardæskgranater og derefter en morderisk geværlid fra mange tusinde nordstatssoldater. Alligevel lykkedes det dele af Sydstatshæren at nå frem til Unionshærens stillinger, men de blev hurtigt slået tilbage. Sydstatshæren mistede ca. 50 % af soldaterne i angrebet, der er blevet kendt som Pickett's charge, selv om det egentlig blev ledet af Lees næstkommanderende, general Longstreet. De samlede tab ved Gettysburg var for begge hære over 52.000. General Lee havde mistet over en tredjedel af sin hær, men det lykkedes alligevel Sydstatshæren at slippe uhindret tilbage til Virginia. I Nordstatshærens ledelse vurderede man, at en forfølgelse ville være for risikabel efter de tre dages hårde kampe.

Senere samme år valgte præsident Lincoln at holde en tale ved indvielsen af en militærkirkegård ved Gettysburg for at mindes slagets og krigens faldne. Her kobledes han borgerkrigen sammen med kampen mod slaveriet og kampen

for ikke kun at redde den gamle Union, men skabe en ny og bedre Union – en frihedens genfødsel – med tydelig henvisning til den oprindelige Uafhængighedserklæring fra 1776. Slaget ved Gettysburg var borgerkrigens militære højdepunkt. Sammen med Lincolns Gettysburg-tale, som klart definerede, hvad Nordstaterne kæmpede for, var det det andet afgørende vendepunkt.

Nordstatshærens fremgang på alle fronter

Unionen kunne samtidig notere afgørende sejre på andre fronter. I vest kapitulerede den stærke fæstning Vicksburg ved Mississippi-floden den 4. juli 1863. Det var USA's uafhængighedsdag og dagen efter det afgørende slag ved Gettysburg. Da Nordstatsflåden samtidig erobrede Sydens sidste bastion på Mississppi-floden, Port Hudson, opnåede Nordstaterne fuld kontrol med denne vigtige sejlroute. Det betød også, at Sydstaterne var splittet i to. De vestligste oprørsstater Texas, Louisiana og Arkansas var i praksis ude af krigen. For at gøre det endnu værre for Konføderationen var Sydstatshæren også blevet drevet helt ud af Tennessee. Der var virkelig grund til bekymring, og mange

General Sherman leder artilleribombardementet af Atlanta. Slaget ved Atlanta blev udkæmpet den 22. juli 1864 sydøst for Atlanta, Georgia. Det tog imidlertid yderligere 6 uger, før byen faldt. General Hood evakuerede byen den 1. september og Sherman rykkede ind den efterfølgende dag. Kurz & Allison.

i Sydstaterne var tæt på at opgive troen på uafhængighed. En større militær offensiv var fremover udelukket, så de kunne kun håbe, at politiske begivenheder i Norden kunne vende den militære tilbagegang for Syden. Et større oprør i New York mod værnepligten og krigen generelt i dagene efter Gettysburg, der måtte slås ned med adskillige tusinde kampvante tropper direkte fra Gettysburg, kunne dog ikke for alvor true præsident Lincolns krigspolitik.

Slaget ved Atlanta og præsidentvalget 1864

Til gengæld var en meget populær, tidligere general fra Nordstatshæren ved at sikre Sydens uafhængighed. Han stillede op for Demokraterne til præsidentvalget i 1864. Trods sejrene i sommeren 1863 var det ikke lykkedes Nordstatshæren at gennemføre en succesfuld invasion i Syden. Den nye øverstbefalende general Grants strategi med uophørlig offensiv kostede til gengæld store tab, og modstanden mod krigen voksede i Norden. Heller ikke general Shermans ellers succesfulde vesthær havde opnået et afgørende gennembrud. Sydens største industriby, Atlanta i Georgia, holdt stand mod alle Shermans angreb. Præsident Lincoln forventede selv at tabe valget i efteråret 1864, og da Demokraterne havde fred som absolut første prioritet kunne det kun betyde afslutningen på borgerkrigen og Sydens uafhængighed. Kort før valget lykkedes det imidlertid general Sherman at erobre Atlanta og fortsætte marchen tværs gennem Syden mod Atlanterhavet. Denne nyhed fjernede enhver tvivl om udfaldet af præsidentvalget, og Lincoln fik endda 78 % af soldaternes stemmer. Et klart mandat til at fortsætte krigen for at opnå det mål, som man var gået i krig for – at genskabe og sikre Unionens fremtid. Slaget ved Atlanta og Lincolns genvalg til præsidentposten var det tredje afgørende vendepunkt i borgerkrigen.

Krigens følger

Herefter var det kun et spørgsmål om tid, før Syden måtte erkende konsekvensen af den overvældende styrkeforskel og de afgørende nederlag. I april 1865 måtte general Lee med en stor sydstatshær overgive sig til general Grant, og krigen var reelt afsluttet.

USA blev aldrig det samme efter opgøret mellem Nord og Syd. Borgerkrigen fjernede enhver tvivl om fremtidig løsrivelse og reddede Unionen. Men den Union, som Nordstatshæren drog ud for at forsvare i 1861, var ikke den samme som den Union, der i 1865

Soldater og civile forlader Sydstaternes hovedstad Richmond. Forretningsområdet, fabrikker, møllerier og de militære lagre blev sat i brand af forsvarerne.

stod som sejrherre. Den amerikanske revolution i 1700-tallet havde grundlagt en uafhængig statsdannelse, men først med borgerkrigen opstod den følelse af samhørighed og fællesskab, der forenede det amerikanske folk til en nation. Unionens nationalisme havde sejret over staternes tidligere udstrakte grad af selvstændighed. Før krigen omtalte amerikanerne altid USA i flertal (the United States are...), mens det efter krigen skiftede til ental (the United States is...). Statsforbundet var endegyldigt blevet til en forbundsstat. Eller som en professor fra universitetet i Harvard udtrykte det efter krigen: "Jeg synes ikke at leve i det samme land, hvori jeg blev født." En anden følge var en stærk centralisering af magten. Det skete for at effektivisere den centrale styring af landet i den krisesituation, som borgerkrigen var. Administrative initiativer, der før krigen var utænkelige eller ikke havde fungeret, blev nu af mange anset for naturlige og nødvendige. Det drejede sig om opkrævning af indkomstskat, oprettelse af en nationalbank, dollarens introduktion som national enhedsvaluta, indførelse af værnepligt i krise- og krigssituationer og større magt til Unionens domstole. Borgerkrigen afskaffede også slaveriet, men de sorte amerikanere fik i første omgang ikke meget mere end deres frihed ud af det. De var økonomisk og socialt isoleret i samfundet, og snart blev også

deres kortvarige, politiske rettigheder svækket. Den politiske undertrykkelse varede i endnu næsten 100 år, men det var Lincolns emancipationserklæring fra borgerkrigen, der var udgangspunktet for borgerrettighedsbevægelsen i 1960'erne. Alligevel mangler de sorte i USA endnu at opnå reel lighed på mange områder. Trods det overvældende moralske rygstød med Obamas sejr ved præsidentvalget i 2008.

Før 1861 var det et åbent spørgsmål, i hvilken retning USA ville udvikle sig. Efter krigen syntes USA's udvikling derimod at styre direkte mod en position som verdens førende magt inden for områder som landbrug, industriproduktion, handel, økonomi og senere også både politisk og militært. Mange historikere mener, at grundlaget for det moderne USA blev skabt med resultatet af borgerkrigen og dens indflydelse på amerikanerne. Som den kendte historiker Shelby Foote udtrykte det: "Borgerkrigen definerede os, som det vi er, og den indledte vores udvikling til det vi blev, på godt og ondt. (...) Den var skillevejen i vores tilværelse."

PS:

Allan Ahle har skrevet bogen Den Amerikanske Borgerkrig. Forudsætningerne, krigen og genopbygningen. USA's historie 1776-1877, som er på 202 sider og blev udgivet af Forlaget System i 2001.

**Af John Winther Hansen
og Hans Chr. Wolter**

Efter vores foredrag og præsentation i Selskabet den 5. maj har redaktøren bedt om en lille artikel om det projekt, der nu har gennemløbet sin første fase.

Gennem flere år har vi dyrket den idé mere systematisk og i bedst mulig kvalitet at fremstille 54 mm figurer, der kan anvendes til det meste af det dansk-norske kavaleri i perioden 1801-1814. Nu er den første form hertil fremstillet. Modelleringer og konverteringer har ført til, at støbninger bliver produceret til Den Kongl. Livgarde til Hest. Det var det, som vi kunne fremlægge under mødet.

Danmark-Norge var et monarki i krig, og hærordningen af 1803 tog højde herfor og foreskrev som noget nyt, at rekruttering i Danmark alene skulle ske ved udskrivning af "Landets eget unge Mandskab". Den danske hær bestod i midten af perioden – i april 1808 - af 70 infanteribataljoner, 41 kavalerieskadroner, 10 feltbatterier samt 7 korps: 39.000 i den regulære hær og 31.000 i de annekterede bataljoner.

Den kongelige Livgarde til Hest

Den Kongelige Livgarde til Hest – som udgør den første del af projektet – afveg på mange måder fra linjekavaleriet. Dels var dens primære formål at forrette vagttjeneste, og dels var enhedens styrke mindre end i kavaleriets hovedstamme. Enheden talte kun to eskadroner, Liveskadronen var karakteriseret ved hvid fjer med rød top og brune heste og 2. eskadron ved hvid fjer med lyseblå top og sorte heste. Hver eskadron talte 60 gardere, 4 officerer og 5 underofficerer, og i understaben var der 1 paukeslager og 5 trompeterer. Danske Kancellis Skrivelse af den 15. august 1801 foreskrev, at de enrolerede gardister skulle være "smukke og veldannede Folk" – og i al fald ikke rødhårede.

Uniformen udmærker sig ved høj kvalitet og stor enkelhed og kan sammenfattes til:
Lysegul kollet. Lysegule skindbukser.
Røde skødeopslag.
Sølvtrusser på kollet.
Lyse læderkravehandsker.
Sorte stive kravestøvler.
Sort lædertøj og tasker.
Sort lakeret læderhjelme med sort raupe og hestehårshale.

*Menig fra
Liveskadronen
med lang hestehale
ned fra raupen
på casquen. Den
kongelige Livgarde
til Hest, 1807,
Johannes Senn.*

Dansk kavaleri i Napoleonstiden 1801-1814

Artiklen fortæller om figurer i 54 mm størrelse, hvortil den første form nu er fremstillet. Når de resterende forme er fremstillet, vil man kunne producere alt dansk kavaleri med undtagelse af Husarregimentet

Rytterregimenterne (tungt kavaleri)

vil kunne skelnes ved kendingsfarverne:
Livregiment Ryttere - strågul
Sjællandske Rytter Regiment - mørkeblå
Slesvigske Regiment Ryttere - lyseblå
Holstenske Regiment Ryttere - lysegrøn
Chakoten, der indførtes i 1808.

De lette dragonregimenter (let kavaleri)

vil kunne skelnes ved kendingsfarverne:
Livregiment lette Dragoner - sort
Jyske Regiment lette Dragoner - mørkegrøn
Fynske Regiment lette Dragoner - lyseblå
Pr. Fr. Ferd. Dragon Regiment - sort
Casquen, der indførtes i 1794.

Hele fremstillingsprojektet hviler på en lagt plan ud fra de begrænsninger og de virkemidler, som vi har til rådighed.

Fremstillingsprojektet

For det første har mange års støbeerfaring og en kritisk holdning til legeringer, arbejdstemperatur, silikonekvalitet til formene og lodning vist sig at være af central betydning. Af helt afgørende effekt for støbekvaliteten er det, at der udelukkende støbes i en britisk fabrikeret slyngestøbningsmaskine.

Hertil kommer viden om modellering og konvertering samt indsigt i anvendelige fabrikater. Der er altså ikke tale om egne totalmodelleringer men i udstrakt grad om at kende og anvende mulighederne for at arbejde videre ud fra kommercielle fabrikater og herudfra at konvertere sig frem til netop dansk kavaleri i perioden. Alene af denne grund vil produkterne ikke blive udbudt i salg, men er forbeholdt eget brug.

For det andet har det vist sig vigtigt at arbejde målrettet med kilderne, der især udgøres af kgl. approbationstegninger, kgl. resolutioner, ordrer, samtidige kunstneres produktioner, originalvåben og genstande, manuskripter og litteratur. Med hensyn til litteraturen er værket Hans Chr. Wolter m.fl., ”Den danske Hær i Napoleonstiden 1801-1814. Håndbog om uniformer, faner, udrustning og krigshistorie”, Kbh. 1992 en lettilgængelig indgang.

I det primære materiale har vi først og fremmest haft udstrakt gavn af kunstneren Johannes Senn (1778-1861), hvis produktion stod til afprøvning i samtiden – herunder hos den stærkt uniformsinteresserede Frederik VI. Hans tre akvareller – revuerne (1808-1810) har således afkastet solid information om, hvordan Den Kongl. Livgarde til Hest tog sig ud, når majestæten mønstrede. Senn har også produceret ”Klædedragter i Kjøbenhavn” (1806-1808) og ”Danske Klædedragter” (ca. 1808-1812) med afbildninger af livgardister til hest. Han samarbejdede med Eckersberg, Heuer og Rieter, der alle er velkendte inden for uniformsafbildninger. Af andre kilder, der har været inddraget, er Köller, Brockdorff, Haffner og Gröger.

Flere udfordringer

En række konverteringsmæssige udfordringer er blevet løst undervejs:

De kongelige cifre C7 og FrVI optræder på såvel sabeltasker som på patrontasker. Fremstillingen foregik ved papirkopiering til de rette størrelsesforhold til de fire tasker, dernæst ved brug af blytråd først til formning af hver bogstav- eller taldel og så ved sammensætning til de endelige cifre, som blev lukket langs kanterne og tilfilet til en endelig flad overside. Først derefter kunne modellerne lægges i form.

Støbning af pallask- og sabelklinger er problematiske, fordi ▶

I højre side ses Prins Ferdinands Dragoner, med den i 1808 indførte chakot. Udsnit af et af 3 militærrevuebilleder malet af Johannes Senn.

Dansk kavaleri i Napoleonstiden 1801-1814

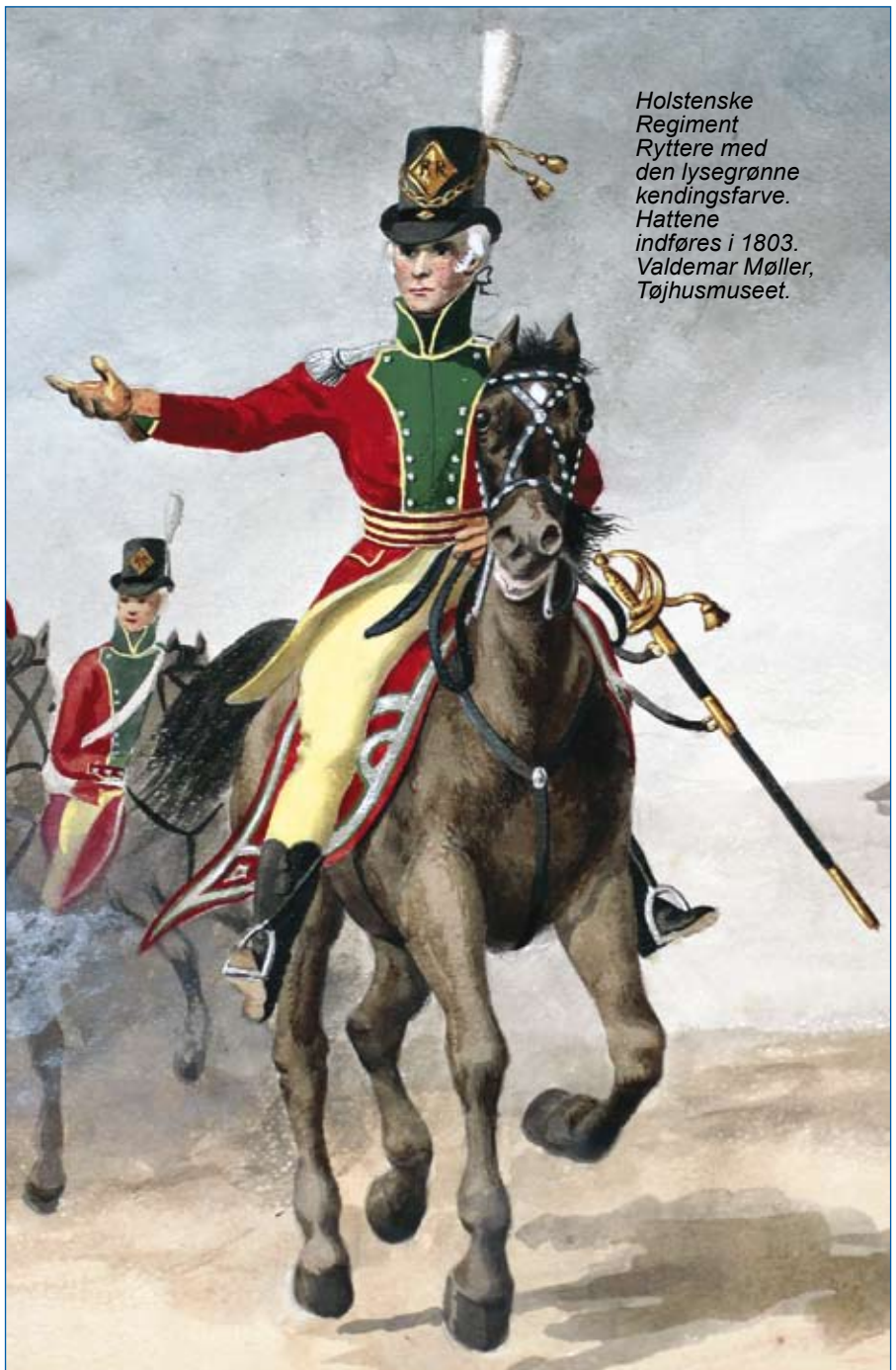
Fortsat fra forrige side

slankheden er vanskelig at opnå, og fordi tinstøbninger er udsat for efterfølgende deformation. Løsningen blev at anvende de meget fine messingklinger fra firmaet Nimiz. Kurvefæstet til pallask M 1797, som Den Kongl. Livgarde til Hest tog i brug i 1808, og som minder stærkt om dragonpallask M 1785, der anvendtes tidligere, blev modeleret til formålet.

Karabin og pistoler samt kravehandsker kunne fremstilles ud fra relativ enkle ombygninger af modeller fra fabrikatet Modele Militaire. Rytterkarabin M 1807 har ikke indbygget ladestok. I Den Kongl. Livgarde til Hest synes man ikke at have båret denne under revuerne, men afbildninger af linjekavaleri viser, at man har naturligvis ladestokken i felten, hvor den har været båret i samme karabinhage som karabinen – således at man har kunnet genlade og affyre mere end ét skud!

Skaberakker til Den Kongelige Livgarde til Hest er fremstillet – ligesom skaberakkerne til de øvrige kavalerienheder vil blive det – ud fra en model, der i sin tid blev fremstillet af vort afdøde medlem, Ole Høyer. På originaldelene er så i blyfolie påført galoner og tresser, inden det endelige resultat kunne lægges i form. Skaberakkerne er forsynet med pistolmundingerne, der er synlige forrest og forneden. Ikke alle samtidige kunstnere har medtaget denne detalje.

Trompeten er endnu ikke bygget og afventer den afsluttende undersøgelse, om hvorvidt M 1805 blev anvendt.

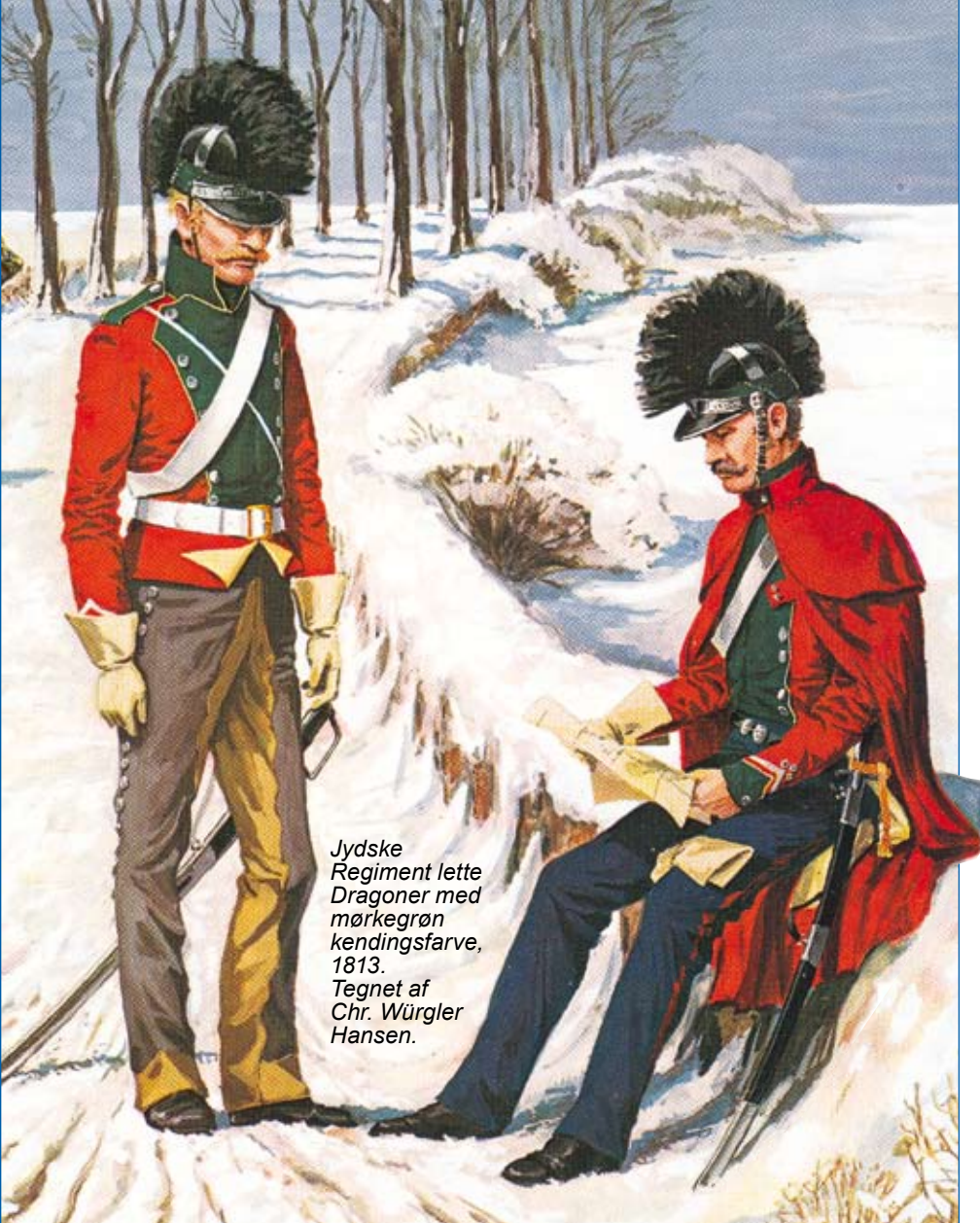
Holstenske Regiment
Ryttere med
den lysegrønne
kendingsfarve.
Hattene
indføres i 1803.
Valdemar Møller,
Tøjhusmuseet.

Fortegnelse over de enkelte dele for at dække dansk kavaleri i Napoleonstiden.

Hovedbeklædninger, torso, ben
Casque LGTH med hårpisk
Casque LGTH uden hårpisk
Casque Lette dragonregimenter
Tre fjer til casquer
Hestehale - lang - til LGTH
Chakot til rytterregimenter
Fjer til rytterregimenter
Torso og ben LGTH, garder – kravestøvler (med rektangulært livspænde)
Torso og ben LGTH, officer (med sløjfe) - kravestøvler
Torso og ben Lette dragonregimenter, menig – galoner (med livspænde)
Torso og ben Lette dragonregimenter, officer - galoner + lange skøder
Torso og ben Lette dragonregimenter, menig – knapper (med livspænde)
Torso og ben Lette dragonregimenter, officer - knapper + lange skøder
Torso og ben Lette dragonregimenter, menig - husarstøvler (med livspænde)
Torso og ben Lette dragonregimenter, officer – husarstøvler + lange skøder

Arme, tasker, våben

Arme med kravehandsker
Skulderklapper
Bandolerspænde
Bandolerskilt LGTH, officer - ovalt
Patrontaske C7, menig
Patrontaske C7, officer
Patrontaske Fr6, menig
Patrontaske Fr6, officer
Sabeltaske C7
Sabeltaske Fr6
Rytterkarabin M 1806
Sko til rytterkarabin
To rytterpistoler M 1806
Dragonpallask M 1797, fæste
Dragonpallask M 1797, skede med fæste

Jydske Regiment lette Dragoner med mørkegrøn kendingsfarve, 1813. Tegnet af Chr. Würgler Hansen.

Våben, Skaberakker

Husarsabel M 1808, fæste
 Husarsabel M 1808, skede med fæste
 Dragonsabel M 1808, fæste
 Dragonsabel M 1808, skede med fæste (Husk porte-epée)
 Trompet - lang
 Trompet - kort
 Runde stighøjler
 Serie af spænder
 Skaberak LGTH, garder
 Skaberak Lette Dragonregimenter, menig
 Mantelsæk til dragoner

Uden for slynge-støbningsforme:

Karabinhage – Bygges i kobbertråd i hjælperedskab
 Klinger til pallask og sabler – Messing, fabrikat Nimiz
 Bidsler (med spænder)

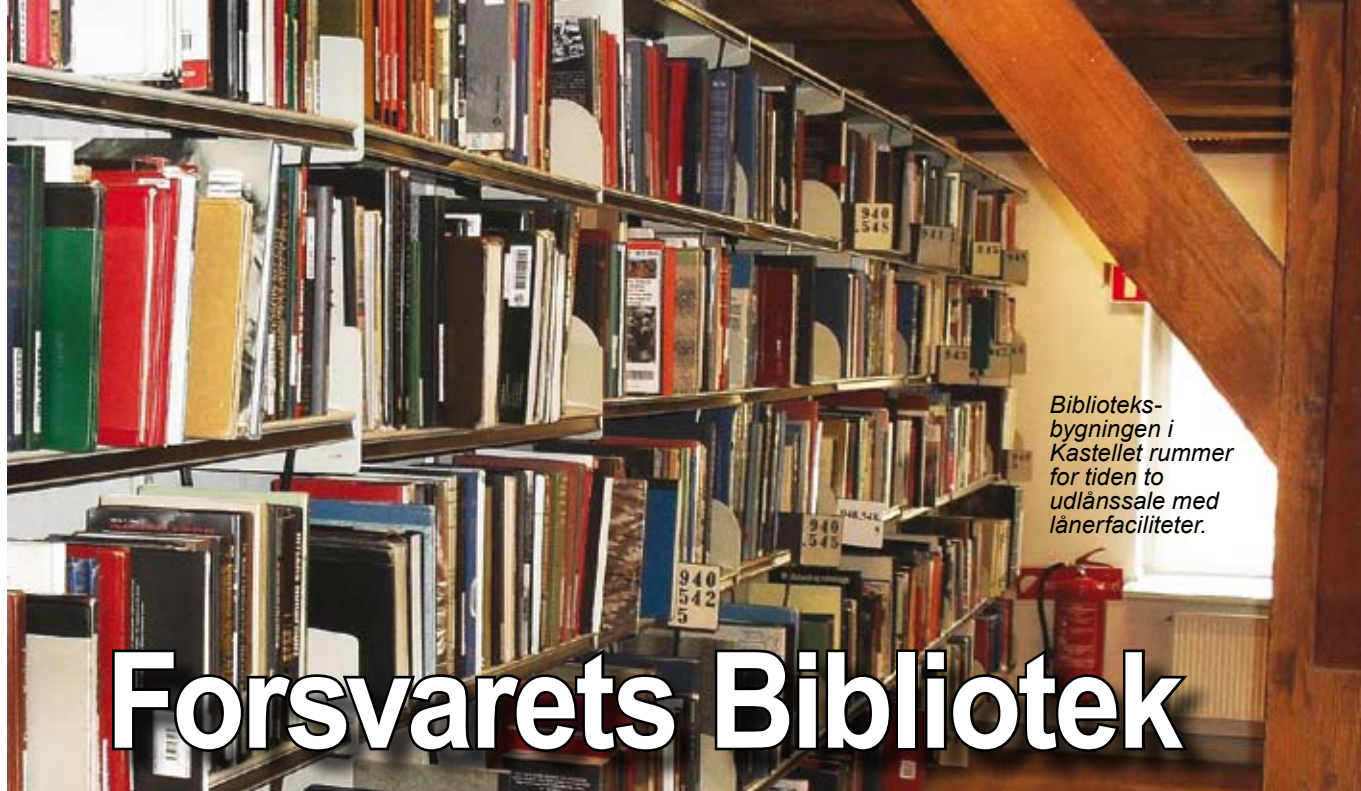
Endelig skal det nævnes, at Exerceer-Reglement til Hest, Kbh. 1808 er en primær kilde, når man vil gøre sig klart, hvorledes det danske kavaleri skulle operere såvel under felt- som vagttjeneste. Her finder man de foreskrevne opdelinger i Regiment, Eskadron, Division og Deling, hvorledes man opstillede i to geledder og i kolonne med fire roder. Der gives detaljerede instruktioner i afvikling af specialrevue, af deployeringer, af angrebsformer og af salutteringer med sabel og pallask – hvilke er noget anderledes, end det ses i dag.

Sjællandske Regiment Ryttere med mørkeblå kendingsfarve og hattene fra 1803. Valdemar Møller, Tøjhusmuseet.

Livregiment Ryttere med strågul kendingsfarve og hattene fra 1803. Brockdorff 1804-05.

Biblioteksbygningen i Kastellet rummer for tiden to udlånsale med lånerfaciliteter.

Forsvarets Bibliotek

Det kongelige Garnisonsbibliotek er nu lagt sammen med to andre værnslbiblioteker, Flyvevåbnets Bibliotek og Marinens Bibliotek og hedder nu Forsvarets Bibliotek. I den anden artikel om biblioteket fortælles her om dets historie fra Frederiksstaden til Kastellet.

Af Simon Bering Papousek, leder af Forsvarets Bibliotek

I 1869 flyttedes biblioteket til Landcadet-Akademiet på hjørnet af Bredgade og Fredericiagade. Det gamle operahus (opført 1701) husede på dette tidspunkt landcadet- og søcadet-akademiet. Men afstanden fra henholdsvis officerssskolerne på Frederiksberg Slot og på Christianshavn gjorde, at beliggenheden i Bredgade vanskeliggjorde adgangen til biblioteket. Derfor flyttedes biblioteket i 1882 til Industrieforeningens Hus på H.C. Andersens Boulevard. Officersforeningen havde lejet sig ind i nogle lokaler i udstillingsbygningen, og KGB lå her indtil næste flytning blev en realitet i 1923.

Her vendte biblioteket tilbage til Frederiksstaden, til Amaliegade 5 "Domus Medica", men kun for en kort bemærkning. Allerede i 1929 flyttede biblioteket således tilbage til området omkring Rådhuspladsen, nemlig til De Forenede Bryggeriers Bygning på H.C. Andersens Boulevard. Lokalerne og adressen var ideelle til bibliotekets drift, selvom bogsamlingen langt fra kunne være i de

nye lokaliteter. I 1969 flyttede biblioteket til sin nuværende adresse i Kastellet i Søndre Magasin.

Kastellet var et centralt led i Københavns befæstningsplan, og blev påbegyndt i 1626. Efter Stormen på København i 1659 sattes tempoet for færdiggørelsen af Kastellet op, og den hollandske ingeniørofficer Henrik Riise udbyggede Kastellet efter de mest moderne principper.

Søndre Magasin dateres tilbage til 1660'erne som nogle af de ældste bygninger i Kastellet, mens eksempelvis kirken og arresthuset er fra 1704 og 1720. Op gennem 1800-tallet blev den nuværende mølle opført samt en række andre bygninger. Søndre Magasin blev indrettet til kornmagasin og bageri, arresthus på hjørnet ud mod Kirkepladsen, tøjhus og kulhus. Kastellets bygninger og den udvikling, som Kastellet har undergået i de godt 350 år det har eksisteret, er for omfattende at komme ind på her. Det er en adresse, der har forandret sig betragteligt.

Da biblioteket flyttede til Kastellet, viste der sig nogle pladmæssige forudsætninger for en sammenlægning af Forsvarets biblioteker.

Sammenlægning af bibliotekerne

Nok er sammenlægninger af arbejdspladser og institutioner et almindeligt foretagende i dag, men allerede i 1844 havde visse personer også tankerne i den retning.

De talrige danske korps' biblioteker rugede over deres bogsamlinger, og kommandør Dahlerup, major Grev Baudissin og kaptajnerne Keyper og Bruun fremsendte et forslag til Kong

Christian 8. om sammenlægning af bibliotekerne til eet. Kongen nedsatte en kommission, og forslaget blev opgivnet, idet indretning af lokaler blev for kostbart og de respektive bibliotekers bogsamlinger nødtigt ville afstå disse som følge af en sammenlægning.

I henholdsvis 1858 og 1859 bragte to artikler i Tidsskrift for Krigsvæsen nye perspektiver til, sammenlægningen. I 1858 skrev Kaptajn L. Fog, at en sammenlægning ville være fordelagtig, blandt andet i forhold til de økonomiske aspekter. Reaktionen på denne bestræbelse var tavshed. Med udsigten til at Gjethuset måtte opgives som bibliotek, fremlagdes mulighederne for at etablere officerssskolen og dermed biblioteket på Nyholm, affødte en af hovedmændene bag projektet Kaptajn Lehmann i 1859 en artikel. Ud fra en optælling af værker kom Lehmann blandt andet frem til, at det ville være til alles fordel, hvis samlingerne blev samlet eet sted. Lehmann er klar over, at de respektive biblioteker ikke vil af med deres samling, og at der heri ligger en potentiel konflikt, der kan vanskeliggøre en sammenlægning. Lehmann synes at tage en biblioteksfaglig vurdering af fordelene ved en sammenlægning, idet han skriver, at bibliotekerne bør behandle samlingerne med hensyntagen til de øvrige biblioteker. "Dette fremgaar ikke alene af den Mængde Bøger, der findes i 2, 3 eller alle Bibliotheker; det fremgaar ogsaa af de aldeles forskellige Principper, hvorefter de ere katalogiserede, saa at det samme Værk – undertiden af aldeles specielt Indhold – i de forskellige Kataloger er opført under ganske forskellige Rubriker, hvorved en Sammenligning

Alle brugere af biblioteket får adgang til de ca. 100.000 bøger, tidsskrifter og andre fysiske materialer, som biblioteket råder over. Ligesom der er adgang til mere end 5.000 elektroniske tidsskrifter samt 10 forskellige databaser med militærfagligt og krigshistorisk indhold.

[af bibliotekets aktuelle samlinger] overordentlig vanskeliggjøres.” (Tidsskrift for Krigsvæsen, 1859:316f) Det er unødvendigt at nævne, at forslaget om sammenlægningen heller ikke blev til noget denne gang.

Stædigheden ville dog ingen ende tage, og under arbejdet med hærloven i 1867 dukkede spørgsmålet om sammenlægning sandelig op igen. Ideen med et militært centralbibliotek blev selvfølgelig afvist, med henvisning til forsøgene der var blevet gjort i 1844 og 1859.

I 1904 finder man næste bestræbelse, denne gang formuleret af Oberst Rist. Under sit arbejde med accessionskatalogen, erfarede Rist, økonomiske uhensigtsmæssigheder i relation til bibliotekernes bogindkøb. For at spare penge og imødegå unødige udgifter til boganskaffelser, kunne løsningen på dette findes i en sammenlægning. Rist var dog den eneste, der efter sigende var begejstret for tanken – det var jo på hans initiativ at forslaget blev fremsat – og helt som forventet blev forslaget afvist. Modstanden var for stor.

Slut med årtiers flytteri

I 1969 kom måske et af de mere afgørende skridt henimod sammenlægningen, da Det Kongelige Garnisonsbibliotek flyttede til Sdr. Magasin i Kastellet. Årtiers flytteri for bibliotekets vedkommende grundet pladmangel og

dårlig klima for materialerne var forbi. En af årsagerne til modstanden ved en sammenlægning var pladmangel, som bibliotekerne døjede med. Og en sammenlægning ville blot forværre situationen, for hvilken samling skulle stå for skud og reduceres? KGBs leder i 1985 Frank Pedersen skriver:

”Med indflytningen i Sdr. Magasin havde biblioteket for første gang, siden det startede, fået velegnede lokaler, som ikke blot gjorde det muligt at opstille relevante bøger og tidsskrifter på en hensigtsmæssig måde, men man fik samtidig et brugervenligt bibliotek med en fortrinlig læsesal. Der var også skabt mulighed for at udskille og oprette en specialsamling af gamle og værdifulde bøger og anbringe samlingen under betryggende forhold” (Pedersen 1985:45).

Pedersen nævner dog ikke noget om, hvor meget de irrelevante bøger og tidsskrifter fyldte i samlingen, hvilket ellers kunne være interessant. Ej heller hvad der skal ske med denne del af samlingen. I hvert fald vil samlingen komme til sin ret, brugerne får nogle bedre forhold end hidtil, og de værdifulde bøger kan flyttes med ind på biblioteket. Der var altså plads nok og perspektiver for fremtiden ved indflytningen i Kastellet. Og i 1973 pålagde Forsvarsministeriet, at Forsvarskommandoen nedsatte en arbejdsgruppe, der skulle forberede flytningen af

Forsvarets Bibliotek findes i dag i de samme lokaler i Søndre magasin i Kastellet, hvor Det Kongelige Garnisons Bibliotek tidligere havde til huse.

Foto: Finn Hillmose

Flyvevåbnets Bibliotek og Marinens Bibliotek til Kastellet, ”- med senere integration for øje” (Pedersen 1985:47).

Sammenlægningen blev ikke til noget.

Jeg er overbevist om, at der kan findes flere eksempler, der taler for og imod sammenlægningen igennem tiden. Konklusionen er, at sammenlægningen som projekt har haft mere end 150 år på bagen og har mødt på alskens modstand både af praktisk såvel som af kulturel art. Factum est, de tre værnslbiblioteker er i dag afviklet og sammenlagt i Forsvarets Bibliotek. Det har taget lang tid at nå derhen. Og det er paradoksalt at tænke på, at forsvarschef Tim Sloth, der godkendte sammenlægningen, efterfølgende måtte gå af som chef på grund af en bog om Jægerkorpset.

Forsvarets Bibliotek - FBIB

FBIB er organiseret under Forsvarsakademiet på Svanemøllens Kaserne og har status af forskningsbibliotek, hvilket i denne sammenhæng vil sige, at biblioteket er tilknyttet en uddannelsesinstitution. FBIB yder biblioteksstøtte til Forsvarets uddannelser, navnlig officersuddannelserne i Flyvevåbnet, Søværnet og Hæren. For at øge og forbedre denne service, blev det på baggrund af analyser og undersøgelser besluttet at sammenlægge bibliotekerne til Forsvarets Bibliotek.

Samlingen er fortsat indenfor det militære fagområde og dækker militærhistorie, militærvidenskab og krigshistorie. De godt 160.000 enheder, der udgør samlingen i Kastellet, er alle søgbare på internettet og kan bestilles hjem til afhentning på eget lokale bibliotek 24 timer i døgnet. Det kræver blot en internetopkobling.

Biblioteksbygningen i Kastellet rummer for tiden to udlånsale med lånerfaciliteter. Indenfor overskuelig fremtid vil biblioteket rumme yderligere to udlånsale, hvoraf den ene bliver bibliotekets såkaldte Gamle Samling. Her er materialer udgivet før 1913 fra både Marinens Bibliotek og KGB opstillet og det er tanken, at salen bliver åbnet og gjort tilgængelig for lånerne.

Derudover indrettes der studiesal på det øverste kornloft, hvor undervisningen af officersskolens kadetter vil foregå fremover.

Biblioteket indeholder foruden to magasiner med materialer, ligesom der i Glostrup findes et fjernlager med materialer, der også kan udlånes via FBIB.

Biblioteket er fortsat åbent for offentligheden, og vilkårene for udlån er de samme som på et folkebibliotek.

Flåden 500 år

Peder Skrams Venner fejrer flåden med flot udgivelse

Fin bredde i jubilæumshæfte om flådens 500 års historie

■ Den danske flåde fejrer sit 500-års jubilæum med en mangfoldighed af arrangementer og udgivelser, så man må sandelig sige, at jubilæet fejres med manér og med en god bevågenhed fra offentligheden. Blandt de mange udgivelser er et jubilæumshæfte fra Fregatten Peder Skrams Venner, der har flådens 500 års historie som tema.

Støtteforeningen Fregatten Peder Skrams Venner har som formål at støtte Fonden Peder Skram i dens arbejde for Fregatten Peder Skram, så foreningen har den bedst tænkelige baggrund for at udgive et hæfte eller en lille bog af høj

kvalitet i både indhold og udformning. Hæftet består af en samling artikler, der på 124 sider beskriver flådens 500 års historie og er udgivet under kyndig redaktion af Peter Lindstrøm.

Flådens etablering, udvikling og op- og nedture bliver beskrevet af orlogshistorikeren Hans Chr. Berg og kommandør Poul Grooss, der begge har en stor viden om emnet og tillige er fortrinlige historiefortællere. Et særligt kapitel i flådens nyere historie er besættelses-årene, som bliver beskrevet af to søofficerer, der begge var aktive i de år.

Jubilæumshæftet udmærker sig ved også at indeholde spændende artikler om sider af flåden, som nok ikke alle har noget større kendskab til. En artikel beskriver således den militære flyvning i Danmark, som blev indledt i 1912 ved oprettelsen af Marinens Flyvevæsen. Frem til oprettelsen af Flyvevåbnet i 1950 blev Danmarks militære flykapacitet varetaget af et større antal marinefly.

Efter oprettelsen af Flyvevåbnet i 1950 blev der etableret et nært samarbejde med Søværnet blandt andet med udstationering af fly på Grønland og et omfattende samvirke omkring søredningstjenesten i Danmark. I jubilæumshæftet bliver Marinens Flyvevæsen, Søværnet og Eskadrille 721 og Søværnets flyvetjeneste i Alouette III-perioden beskrevet i tre selvstændige og

fint illustrerede artikler. Søværnets helikoptertjeneste nu og i fremtiden får også plads i jubilæumshæftet.

Jubilæumshæftet når også rundt om danske ubåde gennem lige knap 100 år. Danmarks første undervandsbåd, ”Dykkeren”, hejste kommando i 1909, og lige siden har ubåde udgjort en markant og kontroversiel våbenart i Søværnet. Historien rækker frem til 2004, da de danske ubåde blev udfaset.

Grønland indtager en særlig plads i Søværnets historie. Gennem flere århundreder har Søværnets enheder besejlet de grønlandske farvande og bidraget til udviklingen i det grønlandske samfund.

Jubilæumshæftet kommer fint rundt omkring både historie og fremtidsperspektiver. Resultatet er blevet en lille, men alligevel stofmættet og rigt illustreret bog om den danske flåde, der har sin egen plads i rækken af udgivelser om flåden fra 2010.

Venneforeningens jubilæumshæfte ”Flåden 500 år” er smukt udformet af Chakotens Finn Hillmose som layouter og billedredaktør.

Fås for 60 kr. ved henvendelse i billetkontoret ved ”Peder Skram” på Holmen eller ved at sende en mail til: kontor@pederskramsvenner.dk

Henrik Denman

70-året for The Battle of Britain

Stor mindebegivenhed i Sydengland

■ Søndag den 11. juli deltog omkring 3.000 mennesker med Prince Michael of Kent i spidsen i en stor mindehøjtidelighed i Kent i Sydengland i anledning af 70-året for The Battle of Britain. Arrangørerne havde valgt at mindes det betydningsfulde og skånselsløse slag den 11. juli, men reelt begyndte slaget om luftherredømmet den 10. juli 1940, og slaget varede indtil den 31. oktober samme år, da det slagne Luftwaffe erkendte nederlaget til R.A.F. Fighter Command. The Battle of Britain markerede et vendepunkt i Den anden Verdenskrig.

Mindehøjtideligheden foregik ved mindesmærket for ”the Few” i det forblæste højdepunkt Capel-le-Ferne ved The White Cliffs of Dover og med udsigt ud over Kanalen, hvor man på en klar dag tydeligt kan se den franske

kyst. Det var her over de flade landskaber i Kent, at de barske hundeslagsmål mellem engelske og tyske piloter blev udkæmpet dag efter dag i de tre og en halv måned.

Mindesmærket i Capel-le-Ferne blev skabt på initiativ af en af de aktive piloter i The Battle of Britain, Wing Commander Geoffrey Page, og det er udformet som en kæmpemæssig propel omgivet af en lav jordvold og med mindetavler i udkanten. Ved indgangen til mindesmærket læser de besøgende Churchills berømte ord: ”Never in the field of human conflict was so much owed by so many to so few.”

Organisationen bag mindesmærket er nu i gang med at indsamle penge til at kunne åbne et planlagt læringscenter.

I anledning af 70-året for The Battle of Britain er der udkommet adskillige bøger og hæfter om slaget. Royal Air Force har således udgivet et stort

hæfte på 186 sider ”Bravery, Sacrifice, Freedom”, mens historikeren Richard Overy, der har skrevet meget om Den anden Verdenskrig, har udgivet ”The Battle of Britain Experience” udsendt af forlaget Carlton Books. Begge bøger skal fremhæves for de mange fortrinlige fotografier. *Henrik Denman*

Illustrationen er udført af Nicolas Trudgian i anledning af 70-året for The Battle of Britain og kan købes hos Flying Pencil Publications.

Den lange vej mod 9. april

Michael H. Clemmesens nye værk et enestående indblik i militær tankegang og planer der har været gemt langt væk i dybe arkiver næsten et helt århundrede

Det er et digert og kompliceret værk, pensioneret brigadegeneral Michael H. Clemmesen har skrevet om et lidet belyst emne i Danmark. Udviklingen i den tyske flådepolitik op til Anden Verdenskrig, hvor omtalte flådestab lagde planer og ønskede at spille en betydningsfuld rolle i den for alle indviede kendskab om en kommende krig mod Storbritannien. Om hændelser, der trak tråde tilbage til tidligere konfrontationer med den britiske flåde under Første Verdenskrig, hvor de danske færvande udgjorde betydelig strategisk udfordring for de to store flådemagter.

Tysklands ambitiøse stormagtdrømme og politik efter krigen mod Danmark i 1864 førte frem til en konfrontation mod verdens mægtigste flådemagt, England, mange år efter. Konflikten havde et dansk islæt, da den tyske planlægning indbefattede et angreb på Danmark, som de op til Første Verdenskrig havde udarbejdet planer for. Planer som dog på grund af udviklingen på krigens andre fronter fik et andet forløb. Flere af disse planer offentliggøres her for første gang for et dansk publikum.

I Storbritannien udfærdigede flåden ligeledes studier og planlægning for en krig mod Tyskland så tidligt som i 1907-08, men opgav fra 1912 indtil efteråret 1917 Østersøen og dermed planer om landsætning af hærstyrker i Danmark. Allerede i 1907 erkendte det britiske udenrigsministerium, at Danmark måtte indrette sig efter Tysklands magt. Senere blev det sagt ligeud, at

Flådens mest slagkraftige styrke lå klar i Århus til at reagere ved neutralitetskrænkelser ved et britisk forsøg på at trænge ind i Østersøen. Foto: Orlogsmuseet. Foto fra bogen.

landet ikke skulle forvente assistance fra det britiske imperium.

Det har længe i Danmark været en historisk sandhed, at de danske og norske politikeres velbalancerede neutralitetspolitik holdt Danmark og Norge ude af Første Verdenskrig. Bogen påviser, at denne tvivlsomme sandhed skyldes, at det blev en af de centrale aktører, daværende radikale forsvarsminister P. Munch, der skrev historien og her valgte, hvad der var godt for danskerne at få at vide. Reelt var landenes held et resultat af en hel serie tilfældigheder samt en følge af beslutninger, der blev truffet langt fra Oslo og København.

”Den lange vej mod 9. april” bringer læseren helt ind til de militære planlægningsmøder i London og henholdsvis kejsertidens og Hitler-tidens Berlin. Vi får her et enestående indblik i militær tankegang og planer, der har været gemt langt væk i dybe arkiver næsten et helt århundrede. Det er et stort og imponerende arbejde, Michael H. Clemmesen har lagt for dagen. Et grundigt studium og en grundlæggende korrektion til den gængse historiske opfattelse, som understøttes af utallige historikere op til i dag. Bogen er på næsten 700

sider, og sammen med dokumenter kort og tegninger, som forfatteren har lokaliseret i danske og udenlandske arkiver, er det et militærhistorisk storværk, som sjældent ses i Danmark.

Michael H. Clemmesen (f.1944) er cand. phil. i historie og pensioneret brigadegeneral. Linjeofficer i hærens kamptropper 1968-2004 og fra 1979 som generalstabsofficer. Arbejdede i de sidste ti år af sin tjenestetid som udsendt med dansk og international forsvarsstøtte til Baltikum. Han har siden 2005 forsket i og nyskrevet dansk militærhistorie fra sin stilling i Forsvarsakademiets Center for Militærhistorie.

Michael H. Clemmesen: Den lange vej mod 9. april. Historien om de fyre år før den tyske operation mod Norge og Danmark i 1940. Syddansk Universitetsforlag 2010. 679 sider.

Seniorforsker
Michael H. Clemmesen

Så udkom værket, som alle fæstningsinteresserede har ventet på, og som oprindelig var planlagt til udgivelse i 2009. Der er tale om intet mindre end et enestående værk, som det virkelig har været værd at vente på.

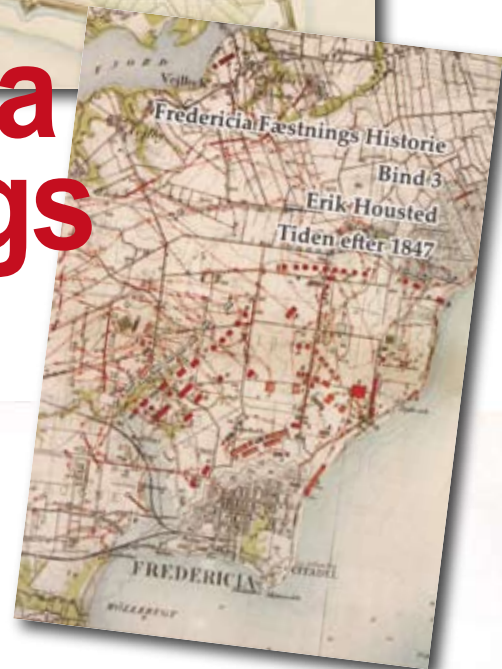
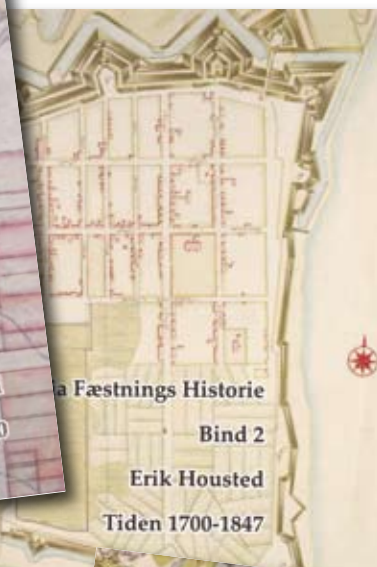
Den 27. maj 2010 er ikke en tilfældigt valgt dato, men 350-års dagen for fredsslutningen efter den anden Karl Gustavkrig, hvor den nyanlagte fæstning fik sin ilddåb. Det skulle blive til en 260 år lang periode som en central, men i perioder stærkt forsømt del af de danske forsvarsværker indtil nedlæggelsen i 1909. Men dermed havde voldanlæggene ikke udspillet deres rolle. De er i dag en temmelig enestående militærhistorisk seværdighed og samtidig et meget benyttet rekreativt grønt område.

Værket er skrevet af to af vore fineste specialister af dansk fæstningshistorie, som har delt opgaven imellem sig. Bjørn Westerbeek Dahl har taget sig af 1. bind, omfattende tiden fra de første tanker om en fæstning ved Lillebælt tog form i 1620'erne og de første 50 år indtil 1700. Medlem af Selskabet, Erik Husted, der tidligere har skrevet bogen til 300-års jubilæet i 1979 om Fredericia som garnisonsby, Til "Rigernes Forsvar, Gavn og Bedste", har skrevet bind 2 og 3, der omfatter henholdsvis perioden fra 1700 til 1847 og tiden efter 1847, hvor han fører historien op til i dag.

Grundige arkivstudier

Værket indeholder som ventet den fulde og endelige historie om fæstningens bygningshistorie og garnisonens liv,

Med få undtagelser bar hæren i årene omkring 1700 lysegrå uniformskjoler med ærmeopslag og strømper m.v. i regimentets farve. Fynske Regiment havde farven grøn. En af de mest pålidelige samtidige gengivelser af hærens uniform finder man i Rosenborg Slots riddersal, hvis overdådige stukloft, som blev skabt i årene mellem 1706-1709 efter forlæg af maleren Benoit le Coffre, bl. a. hylder oprettelsen af Landmilitsen. Loftsdekorationen benyttede maleren F.C. Lund som forlæg da han omkring 1870 udførte dette billede til Otto Vaupells værk om den dansk-norske hærs historie. Ved et lille teknisk indgreb er Lunds oprindelige røde regimentsfarve og hvide strømper ændret så gengivelsen kan gå for at vise Fynske (hvervede) Regiment, som leverede Fredericia garnison i begyndelsen af 1700-årene.

Fredericia fæstnings historie

Værket indeholder den fulde historie om fæstningens bygningshistorie og garnisonens liv, herunder Fredericias rolle i Danmarks krigshistorie

Af Claus Mogensen

Forfatteren Bjørn Westerbeek Dahl, født 1952.

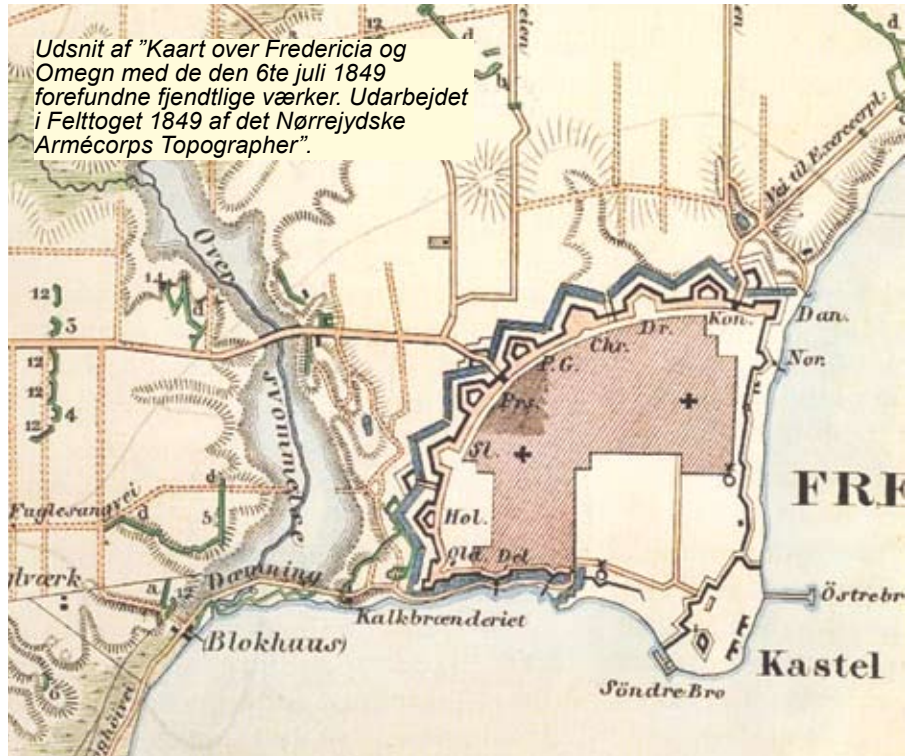

Forfatteren Erik Husted, født 1944.

herunder naturligvis Fredericias rolle i Danmarks krigshistorie, baseret på grundige arkivstudier og gennemillustreret i farver med kort, planer, malerier, tegninger og fotografier, hvoraf mange ikke tidligere har været offentliggjort. Alle tre bind er forsynet med noter og henvisninger samt illustrationsfortegnelse og register, og til glæde for alle, der ikke er fortrolige med den særlige fæstningsterminologi, er der udarbejdet en fyldig ordliste over fæstningsudtryk, som bringes i bind 1 og 3. Forfatterne skal desuden roses for et kortfattet engelsk sammendrag i hvert bind. Det giver værket et internationalt vingesus og anvendelsesmuligheder langt uden for Danmark. Bøgerne er indbundet i stift bind i A4-format, et format, der yder det overdådige illustrationsmateriale, ikke mindst de mange kort, fuld retfærdighed. Så for at bruge et måske efterhånden forslidt udtryk, er der, så vidt det kan skønnes, hvad angår "Fredericia Fæstnings Historie", ikke mere at komme efter.

Nye vinkler og oplysninger

Men værket henvender sig ikke kun til fæstningsinteresserede. Det er sprængfyldt med informationer og skrevet i et vedkommende og letlæst sprog, der vil kunne fange interessen hos alle historieinteresserede. Det udgør derfor et spændende supplement til Danmarks-historien, hvor det med nye vinkler, oplysninger og interessante anekdoter forklarer om situationer, som en mere generel fremstilling ikke kan have med. Personligt finder jeg, at det gør historien mere levende, når man som her tager udgangspunkt i en fæstning og følger dens særlige historie gennem tiden. Mange, såvel fremstående som lidt kendte personer i Danmarkshistorien, har i kortere eller længere tid

Udsnit af "Kart over Fredericia og Omegn med de den 6te juli 1849 forefundne fjendtlige værker. Udarbejdet i Felittoget 1849 af det Nørrejydske Armécorps Topographer".

Uniformer fra Fynske Infanteriregiment 1837. Til venstre premierløjtnant, til højre korporal i jægerkompagniet kendetegnet ved en busk af grønne haneffer på chakoten og sort krydsbandoler modsat de øvrige kompagnier, som bar hvide bandolerer. Tegnet af Valdemar Møller (bind 4, planche 120).

haft skæbnefællesskab med fæstningen på den ene eller anden måde, og man kan læse om dem alle i værket. Fæstningen har haft central betydning i en lang række historiske situationer. Selv i de situationer, hvor betydningen har været beskednen, har den alligevel altid indgået på den ene eller anden måde i vores og vore modstanderes overvejelser, om ikke andet så i forbindelse med økonomien forbundet med vedligeholdelsen.

Udgivelsen er sket i samarbejde mellem Landskomiteen til Renovering af Fredericia Vold og Lokalhistorisk Forlag, Lokalhistorisk Arkiv for Fredericia og Omegn med støtte fra en række fonde og virksomheder. Udgiverne kan med rette være stolte af det smukt producerede og rigt illustrerede værk, som kun er kun trykt i 1.500 eksemplarer. Så hvis du vil være den lykkelige ejer, skal du sikkert skynde dig.

Bjørn Westerbeek Dahl og Erik Husted: Fredericia Fæstnings Historie. Lokalhistorisk Forlag, Fredericia 2010. 3 store bind på i alt 684 sider. 498 kr.

Der er en fornyet interesse for Første Verdenskrig i disse år. I 2005 udkom historikeren Nils Arne Sørensens glimrende bog om den store krig, og på samme tid udgav Historisk Samfund for Sønderjylland et værk, der beskæftiger sig med dansk-sindede sønderjyders krigsdeltagelse.

Med Claus Bundgård Christensens arbejde foreligger nu den første store, samlede undersøgelse af danskerne på Vestfronten – det er blevet til en rigtig god og detaljespækket bog, som giver et godt overblik i den overordnede krigsudvikling understreget med beretninger fra den enkelte soldats oplevelser.

Claus Bundgård Christensen fortæller meget nyt fra Vestfronten.

Han sender alle breve, beretninger og krigs dagbøger fra de militære stabe gennem den nyeste historieforsknings metodefilter. Bl.a. har de seneste forskningsresultater i krigens psykologi og sociologi givet afgørende nyt om den mindste delings effektivitet og slagkraft, når den består af kammerater, som kan kæmpe for hinandens overlevelse. Det forstod den tyske generalstab, og derfor fik danskerne - akkurat som polakker og folk fra Alsace - stort set lov til at være i de samme regiment. "Danskerregimenterne" var infanteriregimenterne 84, 86 og reserveregiment 86 hjemmehørende i Haderslev og Flensborg.

På de værste frontafsnit

Det er ikke en sønderjysk historie, Claus Bundgård Christensen har skrevet. Det er historien om Første Verdenskrig set gennem danske soldaters øjne. Danskerne var med på alle de værste frontafsnit fra Marne

Dansksindede blev ofte fotograferet i grupper med skilte, hvor der stod nordens sønner. Foto fra bogen.

Marie Hansen med sin mand fra Regiment 86 fotograferet inden han drog i krig i sommeren 1914. Se den lille buket blomster i geværløbet. Foto fra bogen.

Meget nyt fra Vestfronten

Med Claus Bundgård Christensens arbejde foreligger nu den første store, samlede undersøgelse af danskerne på Vestfronten 1914-1918

over Verdun og Somme til Ypres. Det er i en dansk oplevelsesramme, at den grufulde historie skrives om krigens industrialisering og brutalisering, men jeg vil mene, at bogen giver et godt billede af, hvordan livet var for den almindelige infanterist uanset nationalitet.

I løbet af krigen udvikledes teknologien. Bogen beskriver, hvordan teknologi og strategi ændrede sig radikalt. Giftgas blev brugt flittigt med de følger, det havde, og bogen beskriver meget fængslende, hvordan soldaterne oplevede dette nye våben. Sennepsgas lærte de hurtigt til at beskytte sig mod, og bogen påviser, at langt færre, end det ofte antages, blev dræbt ved gasangreb. For mig og sikkert mange andre er det overraskende at læse, hvor frygtede datidens flyvemaskiner var. Også indførelsen af kampvogne på fronten beskrives. De britiske tanks var ”jernuhyrer” eller ”flodheste”, som danskerne lærte at angribe.

Nogle af bogens bedste sekvenser handler om overlevelsesstrategier, om soldaternes dagligdagsbestræbelser på at tackle dødsangsten, afsavnene, trætheden, monotonien – og al ”gravens” gru.

Der er meget smukke eksempler på, at soldaterne – selv under de værste bombardementer - forsøgte at skabe en vis hjemlig normalitet i skyttegravene.

Og selv om det hører til Bundgård Christensens vigtige pointer, at frontlivet udjævnedede nationalitetskonflikter blandt de menige, så var det i nationalt og sprogligt fællesskab med andre danskere, at de fleste sønderjyder fandt lomme af tryghed. Brevene fra familierne med nyt hjemmefra var vitale for soldaterne – og sammen med disse livstegn nåede både leverpostej, Hejmdal og Politiken ud i Flanderns skyttegrave. For nogle dansksindede var religionen et vigtigt redskab til overlevelse.

Der gøres op med myterne

Første Verdenskrig er for mange selve sindbilledet på krigens meningsløshed – generationer af unge europæere tvinges op af skyttegravene af uduelige og kyniske officerer for blot at blive mejet ned af maskingeværd eller blive kvalt af grønne giftgasser. Denne forestilling om krigen er skabt af den pacifistiske grundtone i Remarques ”Intet nyt fra Vestfronten” og i andre værker og film, skriver historikeren Claus Bundgård Christensen i sin nye bog.

Forskningen peger tværtimod på,

at soldaterne i højere grad end hidtil antaget var resurcestærke individer, der stod bag deres nationers krig, og som samtidig var gode til at finde såkaldte handlingsstrategier, der mentalt gjorde det muligt at klare den livsfarlige tilværelse i skyttegravene.

Fronten og skyttegravene var ikke den visse død for soldaterne. Bogen behandler ikke de danske soldater som ofre, men fokuserer på deres handlingsstrategier, og derfor præsenterer bogen et meget mere komplekst billede af Første Verdenskrig end det fremherskende. Det gør Bundgård Christensen med afsæt i den nyeste internationale forskning og via omhyggelig og opmærksom læsning af feltpost, dagbøger og erindringer af de danske krigsdeltagere.

Stabile danskere og flugten til Danmark

Selv om tyskerne lod de nationale mindretal kæmpe i de samme regimenter, formåede de aldrig at få et uproblematisk forhold til dem. Da krigstrætheden meldte sig, motiverede det til faneflugt - for nogle dansksindede ved at gå over grænsen, hvilket var nemt. Man regner med, at 2.500 ”rejste til Nordfronten”, men hovedparten var mænd, der unddrog sig værnepligt. Det var sjældnere soldater. Samme forhold gjorde sig i øvrigt gældende i det øvrige Tyskland, hvor der fra 1916 også skete en kraftig stigning i antallet af deserteringsager.

Flugten til Danmark var forbundet med en beskedent risiko. Og det er en myte, at den militære strafferet i Tyskland var særskilt streng. Den britiske hær henrettede således 269 af sine egne soldater, mens den dobbelt så store tyske hær kun eksekverede 18 dødsdomme.

Det der overrasker mig mest er, at man åbenbart kunne unddrage sig

fronttjeneste i perioder og daske rundt i baglandet.

Det er bogens konklusion, at danske nordslesvigere udgjorde en gruppe af relativt stabile soldater i den tyske hær. De fleste gjorde, hvad de følte var deres pligt og det klogeste i forhold til en usikker fremtid i håbet om, at indsatsen kunne føre til, at Slesvig kom tilbage til Danmark. Faneflugten blev anset som en acceptabel beslutning overladt til den enkeltes samvittighed.

Bogens illustrationer er fremragende og letter i høj grad forståelsen af det skrevne, enkle og grafisk fint fremstillede, dog irriterer det lidt, at stednavne, der nævnes oftest, ikke figurerer på flere af kortene.

Fotografierne viser os mennesker i krigen, så vi begynder at fatte den og dem.

Den glemte krig

Lorenz Petersen, den længstlevende danske krigsdeltager, døde 2. juledag 2004, og i sommeren 2007 døde den sidste pensionsberettigede enke. Dermed er Første Verdenskrig definitivt blevet til historie. Historikeren Claus Bundgård Christensen har med sin bog skrevet Den Store Krig og de dansksindede soldaters skæbne ind i en dansk historisk sammenhæng. Han følte behovet, fordi Den Store Krig i Danmark var blevet til den glemte krig. Bundgård Christensen har leveret intet mindre end et konkluderende værk om danskerne på Vestfronten. De faldne har deres navne mejslet i sten i Mindelunden i Århus. Denne bog er et tilsvarende monumentalt litterært minde over alle krigsdeltagere - og deres pårørende, der også bar tunge byrder.

Claus Bundgård Christensen:
Danskere på Vestfronten 1914-1918.
Gyldendal 2010. 536 sider. 400 kr.

Landstormmand Martin Andersen. Ældre mænd blev i reglen overført til landstormenhederne og blev i løbet af krigen primært beskæftiget med bevogtningsopgaver. Foto fra bogen.

Mødekalender 2010-2011

Onsdag 1. september Medlemstur med rundvisning i Frederiksberg Slot kl. 18.45

Begrænset deltagerantal. Pris 30 kr.
Henvendelse til Henrik Denman:
henrik.denman@mail.dk

**Husk at besøge
Befæstningsdag
søndag den 26. september**
Foreningen er rigt
repræsenteret på volden
i Rødovre.
Se programmet i juni-nummeret.

Onsdag 6. oktober Minørtjenestens arbejde v/ Lars Møller

Lars Møller fra Søværnets Operative Kommando fortæller om Minørtjenestens arbejde og om 2. verdenskrigs minefelter, der stadig findes i danske farvande og søer. Efter sigende et meget spændende og underholdende foredrag.

Søndag 31. oktober Miniaturemilitær

Læs omtalen på næste side.

Onsdag 3. november Hyggemøde og anvisningssalg

Med mange interessante gamle og også nyere bøger. Vi starter den nye sæson med at medbringe nyanskaffelser og julegaver, så glæden kan deles med ligesindede.

De, der har meddelt mailadresser, får lister over det udbudte tilsendt pr. mail, ligesom listen lægges på Chakotens hjemmeside. De, der ikke har opgivet mailadresse, kan få tilsendt liste over det udbudte mod at indsende en A4 kuvert forsynet med adresse og kr. 6,50 i porto til Christian Raun, Carl Bernhards Vej 17, 3.th., 1817 Frederiksberg C.
Skriftlige bud sendes til Ole Thure-

holm, Hjorteledet 7, 3660 Stenløse. Eller bud kan sendes via email til anvisning@chakoten.dk

Medlemmer af Figurina Danica er velkomne til at deltage eller byde pr. mail eller post.

Endelig vil der pr. e-mail forinden blive rundsendt en liste over effekter til aftenens minianvisningssalg.

Lørdag 27. november Chakotens årskonkurrence og julemøde 2010

Kl. 18.30 i Hestestalden, Nordre Magasin

Tilmelding

Af hensyn til det begrænsede deltagerantal og bestilling af smørrebrød bedes deltagere melde sig til Aksel Willumsen. Tlf.: 3254 0177. E-mail: aksel@corfitz.com senest den 20. november.

Selskabets medlemmer opfordres til at tage ægtefælle/samlever samt børn og børnebørn med til dette populære arrangement.

Mødet

Mellem kl. 17.30 og 18.30 er der indskrivning og opstilling til konkurrencen.

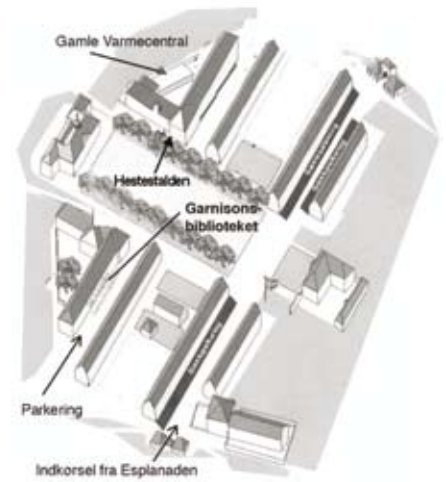
Læs mere om kategorierne nederst på siden.

Kl. 19.15 starter mødet med præsidentens velkomst, smørrebrød, øl, vin og vand. Hertil julehygge, kaffe og kage.

Pris for deltagelse er 75,- kr. for voksne og 25,- kr. for børn under 15 år.

Onsdag 5. januar Hyggemøde og anvisningssalg

Mange interessante gamle og også nyere bøger. Vi starter den nye sæson

Alle onsdagsmøder starter kl. 19.00 og finder sted i Hestestalden, Nordre Magasin med mindre andet er angivet. Se evt. kortet over Kastellet og læs mere udførligt om aktiviteterne på Chakotens hjemmeside.

med at medbringe nyanskaffelser og julegaver, så glæden kan deles med ligesindede.

De, der har meddelt mailadresser, får lister over det udbudte tilsendt pr. mail, ligesom listen lægges på Chakotens hjemmeside. De, der ikke har opgivet mailadresse, kan få tilsendt liste over det udbudte mod at indsende en A4 kuvert forsynet med adresse og 6,50 kr. i porto til:

Christian Raun, Carl Bernhards Vej 17, 3.th., 1817 Frederiksberg C.

Skriftlige bud sendes til Ole Thureholm, Hjorteledet 7, 3660 Stenløse. Eller bud kan sendes via mail til anvisning@chakoten.dk

Medlemmer af Figurina Danica er velkomne til at deltage eller byde pr. mail eller post.

Endelig vil der pr. e-mail forinden blive rundsendt en liste over effekter til aftenens minianvisningssalg.

Onsdag 2. februar Krigen 1864 på Vestkysten ved Svend Trier

Krigen 1864 omfattede operationer mange andre steder end Sankelmark,

Årskonkurrencen

De 6 kategorier:

- 1. Legetøjsfigurer.** Ex. Heyde, Brigadér og logn. Alle størrelser.
- 2. Enkeltfigur/rytterfigur op til 65 mm.**
- 3. Enkeltfigur/rytterfigur over 65 mm.**
- 4. Figurgrupper.** Max. 4 figurer i alle størrelser.
- 5. Dioramaer og opstillinger.**

Betingelsen for at deltage i de 5 figur-kategorier er at figurene er bearbejdet af

udstilleren. Bearbejdningen kan bestå i modellering, konvertering eller bemaling m. v.

6. Det hjemlige skatkammer

Betingelsen for at udstille i denne kategori er, at det udstillede har en militærhistorisk eller figurmæssig forbindelse. Det kan være figursamlinger, tegninger, publikationer, våben, medaljer osv. Det er dog en betingelse, at det udstillede er fra før 1975 og at udstilleren har gjort en særlig indsats for at samle eller fremstille det udstillede.

Dybbøl og Als og den varede også meget længere end almindelig kendt. Svend Trier, som er pensioneret militærlæge, fortæller om begivenhederne i det vestlige Sønderjylland. Hvor og hvornår åbnede danske styrker sidste gang ild mod fjenden?

Onsdag 2. marts Dansk fæstnings- og feltartilleri

Niels Eriksen, Projekt Vestvolden, fortæller om fæstningsartilleri og vi viser "Feltartillerifilmen" fra 1932. En 45 minutters aktionfyldt film om feltartilleriet, da man stadig brugte heste. Et interessant og underholdende tidsskildre.

Lørdag 9. april Generalforsamling, Børs og anvisningssalg

Til børsen opfordres medlemmerne til at sætte effekter til salg. Børsen starter kl. 13.00, og alle er velkomne til at medbringe og sælge, hvad de har på reoler og hylde hjemme. Her er muligheden for at kombinere en rask oprydning af alt det, du har mistet interessen for, og få det omsat og gøre andre medlemmer glade, og i stedet erhverve effekter, enten på børsen eller det efterfølgende anvisningssalg, der er mere i tråd med dine nuværende interesser. Det gælder figurer, bøger og løsdele.

Generalforsamling

Efter børsen er der generalforsamling fra ca. kl. 14.00. Derefter anvisningssalg, idet generalforsamlingen forventes gennemført hurtigt og smidigt som sædvanligt.

Der vil pr. e-mail forinden blive rundsendt en liste over effekter til dagens anvisningssalg. Listen vil ligeledes blive lagt på hjemmesiden.

Bemærk venligst, at dagen er en lørdag.

**Onsdag 4. maj
Historiker, cand.mag. Kim A.
Wagner fortæller om snap-
hanelederen Svend Poulsen**

Søndag den 31. oktober 2010 kl. 12.00 – 16.00 Miniaturemilitær i Kastelet.

I anledning af Kastelets fødselsdag og åbent hus arrangement afholder Chakoten Miniaturemilitær i "Bageriet". På denne dag er der også adgang til Kastelets samlinger og museer samtidig med, at der er et righoldigt underholdningsprogram af militært tilsnit med musik m. m.

Ligesom sidste år afholdes udstillingen i "Bageriet", hvor der vil være arbejdende værksteder med figurstøbning, modellering og bemaling, krigsspildemonstration og meget mere.

Formålet med Miniaturemilitær er at vise, hvad Selskabet står for. Der udstilles medlemmernes figurer, dioramaer og andet militærhistorisk materiale.

Alle medlemmer er velkomne til at udstille – eneste betingelse er, at det er figurer de selv har fremstillet eller bearbejdet eller objekter/samlinger (f.eks. serier af samlerfigurer inden for et bestemt tema, medaljer, uniformer, replikavåben og lign.).

Er der medlemmer, som har tid og lyst til at hjælpe med opstilling dagen før, være "kustoder" og ambasadører for Selskabet, bemandede Chakotens Butik eller blot komme forbi til en hyggesnak, er de meget velkomne.

Kontaktpersoner:
Aksel Willumsen. Tel.: 3254 0177,
e-mail: aksel@corfitz.com
Christian Raun. Tel.: 3331 2122,
e-mail: christian@raun.dk

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab - Chakoten

Protektor
Hans Kongelige Højhed
Prins Joachim

Bestyrelse
Præsident
Hans Chr. Wolter
Violvej 36, 3500 Værløse
Tlf. 4448 4342
E-mail: wol@newmail.dk

Vicepræsident
Christian Raun
Tlf. 3331 2122
E-mail: c.raun@webspeed.dk

**Kasserer, adresser og
adresseændringer**
Henning Bjerg Karstensen
Tlf. 4587 8180
E-mail: lihenkar@post1.dknet.dk

Anvisningssalg
Aksel Willumsen
Tlf. 3254 0177
E-mail: aksel@corfitz.com

Indmeldelse
Claus Mogensen
Tlf. 4817 2681
E-mail: editor@it.dk

Leif Christensen
Tlf. 2134 1956
E-mail: leif.c@mail.dk

Selskabets hjemmeside
www.chakoten.dk

Tidsskriftet Chakoten

Tidsskriftet udkommer 4 gange årligt og udgives af Dansk Militærhistorisk Selskab - Chakoten med støtte fra Prins Joachims og Prinsesse Alexandras Fond

Redaktion
Ansvarshavende redaktør
Henrik Denman
Skovbovængets Allé 28
4000 Roskilde
Tlf. 4632 5352
henrik.denman@mail.dk

Billedredaktør
Claus Mogensen
E-mail: editor@it.dk

Layout
Finn Hillmose
E-mail: hillmose@mail.dk

Abonnement tegnes ved indmeldelse i Selskabet.
Kontingent for 2010 er kr. 300,00
Fra udlandet kr. 350,00
Bank reg. nr. 1551 konto 655-4873
IBAN: DK37 3000 0006 5548 73
SWIFT: DABADKKK

CVR-nr. 31148448

Tryk
PE Offset & Reklame
6800 Varde

CHAKOTEN 2010
ISSN 0901-4799

PLASTBYGGESÆT, MILITÆR, FLY, SKIBE, FIGURER, SOLDATER, BRITAINS FIGURER, STØBEFORME, SILIKONE TIL FORME, PU-MASSE, MODELLER-MATERIALER, INSTRUMENTER, LIME, MILLIPUT, MALING, VALLEJO, HUMBROL, REWELL, SPECIALFARVESÆT, TØRBRUSHING, UNIFORMER, HUD, CAMOUFLAGE M.V. PENSLER, SPRØJTE-SÆT, SPRØJTE-STATION, FIGUR- OG DIORAMABASER, BØGER, MEN-AT-ARMS, CAMPAIGN M.V. PLANCHER, POSTKORT, NYT & ANTIKVARISK, MODEL-LANDSKAB, LISTER, Balsa, FINER, TRÅD, RØR, METALPLADER, PROFILER, EVERGREEN, PLASTPLADER, VÆRKTØJ, BORHOLDERE, BOR FRA 0,3 MM, HOLDER MED LUP, TÆNGER, NÅLEFILE DIAMANTFILE, KNIVE, SCALPELLER M.M. MASSER AF MINIATURELØSDELE, DUKKEHUSE, ALT TILBEHØR, TAPETER, BELYSNING, MØBLER, KLIPPEARK AF SLOTTE, HUSE M.V. - PÅKLÆDNINGSDUKKER, GLANSBILLEDER, TRÆBYGGESÆT, FLY, SKIBE M.M.M.

WWW.MODEL-HOBBY.DK

**FREDERIKSBORGGADE 23
1360 KØBENHAVN K**

**NÆR VED NØRREPORT METROSTATION
OG ISRAELS PLADS**

HUSK AT SE VOR LILLE Udstilling - Hep's galleri - MED FIGURER, DIORAMAER, MODELLER OG GENSTANDE FRA FØR OG NU - NÅR I BESØGER BUTIKKEN.

**PÅ GENSYN
SUSSIE, INGER OG LEIF**

**Åbent: Man-tir-torsdag 11-17.
Fredag til 17.30. Lørdag 10-13.
ONSDAG LUKKET
Tlf/fax: (+45) 33 14 30 10**